شرح

﴿ عَقِيدَةُ الرَّازِيَّيْنِ ﴾

أصْلُ السُّنَّةِ، واعْتِقَادُ الدِّينِ

_ به‌ كوردى _

{ أبي حاتم الرازي (ت ٢٧٧ هـ) و ابي زرعة الرازي (ت ٢٦٤ هـ) رحمهما الله }

ينقلها الإمام ابن أبي حاتم الرازي (ت ٣٢٧ هـ) رحمه الله

ئاماده‌كردنى: اصحاب السنة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

پێشەکی:

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الحمد لله، نحمده ونستعينهُ ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسِنا وَسيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يُضلِل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله بعث بالسيف رحمة للعالمين أما بعد ...

ئیمامی موسلیم لە صحیحەکەیدا هێناویەتی لە ابو هرەیرەوە (الله لێی ڕازی بێت) کە پێغەمبەری الله ﷺ فەرموویەتی: ((بدأ الإسلام غريباً وسيعود غريباً كما بدأ فطوبى للغرباء)) ،

جا مەبەست لە (الغرباء): کەسانی مولتەزیم و موستەقیمە، وە (فطوبى للغرباء) واتە: بەهەشت و خۆش گوزەرانی بۆ غەریبەکان ئەوانەی کە چاکە دەکەن لەکاتی خراپ بوونی خەڵکدا، کاتێ خەڵك تێك چوون و شتەکان ناڕوون بوون و کەسی چاك کەم بووەوە ئەوان جێگیر و دامەزراو دەبن لەسەر حەق و بەردەوام دەبن لەسەر دینی الله، وە الله بە تاك ڕادەگرن و بە تەنها عیبادەت بۆ ئەو دەکەن، نوێژ و ڕۆژوو و زەکات و حەج و هەموو بابەتەکانی دین بەجوانی جێبەجێ دەکەن ئا ئەوانە غەریبن، ئەوانە ئەو کەسانەن کە الله تعالى دەربارەیان فەرموویەتی: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ *

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ) [فصلت: ٣٠-٣١] .

واتە : ئەو کەسانەی کە دەڵێن: خودای ئێمە (اللَّهُ)یە و پاشان جێگیر دەبن، فریشتەکان لە کاتی سەرەمەرگدا دادەبەزنە سەریان پێیان دەڵێن: مەترسن و غەم بار مەبن و مژدەی ئەو بەهەشتەتان لێبێت کە وەعدتان پێ دراوە ۞ ئێمە یاریدەدەر و هاوکاری ئێوەین لە ژیانی دونیادا، وە هەروەها لە دوارۆژیشدا و لەو بەهەشتەدا هەموو شتێکی تێدایە کە حەزی لێ دەکەن و هەموو ئەو شتانەی تێدایە کە داوای دەکەن .

جا سەرەتا ئیسلام لە مەککە بە کەمی دەستی پێ کرد، کەمێك نەبێت باوەڕیان پێ نەهێنا و زۆربەیان دژایەتیان کرد، وە هەروەها دژایەتی پێغەمبەریان کرد ﷺ و ئەزیەتی خۆی و هاوەڵانیان دەدا ئەوانەی کە موسوڵمان بوو بوون، پاشان کۆچی کرد بۆ مەدینە و پۆلێك لە هاوەڵانیش لەگەڵی کۆچیان کرد ئەوانەی کە زوو موسوڵمان بوو بوون، لە مەدینەش بەهەمان شێوە غەریب بوو تاوەکو زۆر بوون و لە هەموو جێگەکان بڵاو بوونەوە لە دێ و شارەکاندا، پاشان خەڵك پۆل پۆل دەهاتنە نێو ئیسلامەوە دوای ئەوەی کە الله مەککەی ڕزگار کرد و کەوتە دەستی موسوڵمانان.
سەرەتا ئیسلام غەریب بوو لەنێو خەڵکدا وە زۆربەی خەڵك بێباوەڕ بوون بە الله و هاوبەشیان بڕیار دەدا و عیبادەتیان بۆ بت و پێغەمبەران و پیاوچاکان و دار و بەرد دەکرد، پاشان الله لەسەر دەستی پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵان هیدایەتی

دان، خەڵك پۆل پۆل دەهاتنە نێو ئیسلامەوە وازیان لە عیبادەت كردن هێنا بۆ بت و پێغەمبەران و پیاوچاكان و دار و بەرد، بەندایەتیان بۆ جگە لە الله نەدەكرد و لە كەس نەدەپاڕانەوە جگە لە الله و داوای یارمەتی و فریاكەوتنیان تەنها لە الله دەكرد، وە هەروەها داوایان لە قەبر و دار و بەرد و جن ... هتد نەدەكرد، ئا ئەوانە غەریبن، وە بەهەمان شێوەش لە ئاخر زەماندا غەریبەكان بریتین لەوانەی كە دەست دەگرن بەدینی الله وە، لەكاتێكدا خەڵك پشت دەكەنە دینی الله، وە هەروەها لەكاتێكدا خەڵك بێباوەڕ دەبن وە هەروەها لەكاتێكدا تاوان و خراپەكاری زۆر دەبێت، ئا ئەو غەریبانە جێگیر دەبن لەسەر دینی الله و گوێڕایەڵی الله، بێگومان ئەوانە بەهەشتیان بۆ ئامادەكراوە و خۆش گوزەران دەبن لە دونیا و دوارۆژدا.

هەروەكو دەیبینین لە ڕۆژگاری ئەمڕۆشماندا ئیسلام غەریب بۆتەوە و زۆربەی خەڵكی بەناو وڵاتە ئیسلامییەكان و خەڵكی كوردستان بەتایبەتی ڕوویان كردۆتە شەخس پەرستی و حزب پەرستی و پەڕۆ پەرستی و هەواو هەوەس پەرستی و ... هتد. جا ئەمە حاڵی زۆربەی خەڵكییە و خەڵكی پشتیان كردۆتە دینی الله، وە دەستگرتن بە دینەوە بۆ موسڵمانان وەكو پشكۆیەك ئاگری لێ هاتووە.

جا سەربەرزی و سەرفرازی بۆ ئەو كەسانەی كە لەسەر ڕێڕەوی ڕاستی دینی ئیسلام دەڕۆن و ئەملا و ئەولا ناكەن و خۆیان لە هەموو گروپێك و فرقەیەكی گومڕا لادەدەن. چونكە هەر كەس لەسەر ڕێگای پێغەمبەری الله (صلی الله علیه وسلم) نەبێت ئەوا بێگومان لە تیاچوانە و شوێنی ئاگرە تا هەتایە ...

هەروەکو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموویێت: ((افترقت اليهود على إحدى وسبعين فرقة، وافترقت النصارى على اثنتين وسبعين فرقة، وستفترق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة، قيل: من هي يا رسول الله؟ قال: من كان على مثل ما أنا عليه وأصحابي. وفي بعض الروايات: هي الجماعة)). رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه والحاكم، وقال: صحيح على شرط مسلم.

جا بۆیە لەم سەردەمی فیتنەیە بۆ ئەوەی موسڵمانان دین و ئیمانەکەیان سەلامەت بێت پێویستە دەست بگرن بەم ڕێبازەی کە رسول الله (صلى الله عليه وسلم) و هاوەڵانی و تابعين و اتباعی تابعين و سەلەف لەسەری بوون.

الحمدلله کە الله تعالى هێز و توانای پێداین تاکو بتوانین شەرحی متن (عقيدة الرازيين) بکەین. ئەگەرچی شەرحەکە زۆر کورتە و (متن) ـەکە قسە و شەرحی زیاتر هەڵدەگرێت، بەڵام هەوڵمان داوە بە کورتی بەڵگەکان دانێین لەژێر (متن) ـەکان، وە بەڵگەی زیاتر هەیە بەڵام ئێمە بە کورتی و چەند بەڵگەیەکمان داناوە تاوەکو ببێتە بەرچاو ڕوونیەك بۆ موسڵمانان و تێگەیشتن لە متن ـەکان.

داواکارین لە الله تعالى لە هەڵە و کەموکوڕیمان ببورێت و ثابتمان بکات لەسەر دینەکەی و نیەتمان خالص بکات و دەڵێین: { اللهم يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك }.

هەر هەڵەیەك هەبێت لە ئێمەیە و دینی الله پاك و بێ هەڵەیە.

قال الإمام ابو محمد عبدالرحمن بن أبي حاتم : سألت أبي وأبا زرعة عن مذاهب أهل السنة في أصول الدين، وما أدركا عليه العلماء في جميع الأمصار، وما يعتقدان من ذالك؟ فقالا : أدركنا العلماء في جميع الأمصار حجازا وعراقا ومصرا وشاما ويمنا، فكان من مذهبهم أن:

إمامی عبدالرحمن بن أبي حاتم فەرموویەتی : پرسیارم کرد لە باوکم و أبي زرعة لەبارەی مەزهەبەکانی أهلی السنة لە بنچینەکانی دین، وە ئەوانەی زاناکان پێی گەیشتوون لە هەموو وڵات و شوێنەکان، وە بیروباوەڕیان چی بووە لەبارەیەوە ؟

فەرموویان : گەیشتین بە زانایان لە هەموو وڵاتەکان لە حجاز و عیراق و مصر و شام و یمن، بیروباوەڕیان بریتیبوو لە:

* الإيمان قول وعمل، يزيد وينقص *

ئیمان وته و کرداره، زیاد و کەم دەکات.

ئیمان: لای ئەهلی سوننە و جەماعە بریتییە لە بە دڵ دانپێدانان و، ووتنی بە زمان و، کردەوە پێکردنی بە ئەندامەکان.

ئەوەش سێ شت لەخۆ دەگرێت:

١- بە دڵ دانپێدانان و بەڕاست خستنەوەی.

٢- ووتنی بە زمان.

٣- کردەوە پێکردنی بە زمان.

جا مادام ئیمان بەو شێوەیە بێت کەوابوو زیاد و کەمیش دەکات، چونکە بە دڵ دانپێدانان دەگۆڕێت.

بۆ نموونە : بەڕاست خستنەوەی هەواڵ وەکو بینینی خودی ڕووداوەکە نییە بە چاو، هەروەها بەڕاست خستنەوەی هەواڵی کەسێك وەکو بەڕاست خستنەوەی هەواڵی دوو کەس نییە و بەو شێوەیە،

بۆیە پێغەمبەر إبراهیم ﷺ دەفەرموێت: (رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي) (البقرة: ٢٦٠)

واتە: ئەی پەروەرگارم ! پیشانم بدە کە چۆن مردووان زیندوو دەکەیتەوە، الله تعالی پێی فەرموو : بۆ باوەڕت نەهێناوە ؟ وتی : بەڵێ بڕوام پێیەتی ، بەڵام داوای ئەوە دەکەم بۆ ئەوەی زیاتر دڵنیابم.

جا ئیمان زیاد دەکات و بەرز دەبێتەوە بەگوێرەی حاڵی دڵ لە ئارامیی و دڵنیایی و نەبوونی گومان، جا مرۆڤ هەست بەو ڕاستییە دەکات لە ناخی خۆیدا، بۆیە کاتێك لە مەجلیسێکی زیکر دادەنیشێت کە ئامۆژگاری و (موعظة) و باسی ئاگر و بەهەشتی تێدا دەکرێت، ئیمان و باوەڕەکەی زیاد دەکات، وەکو بڵێی بە چاو دەیبینێت، بەڵام کاتێکیش کە بێئاگایی دەیگرێت و لەو مەجلیسە هەڵدەستێت، ئەو یەقین و باوەڕەی لە دڵدا کەمتر دەبێتەوە.
بەهەمان شێوە ئیمان بە زیاد ووتنیش زیاد دەکات، واتە ئەو کەسەی دە جار زیکری الله دەکات وەکو ئەو کەسە نییە کە سەد جار زیکری الله دەکات، بۆیە دووەمیان زیاترە.
بەهەمان شێوە کەسێك عیبادەتێك بە شێوەی دروست و تەواو ئەنجام دەدات ئیمانەکەی زیاترە لە کەسێك کە هەمان عیبادەت ئەنجام دەدات بەڵام بەشێوەی ناتەواو و کەم و کورت.
بەهەمان شێوە کردەوەکانیش، واتە ئەگەر مرۆڤ بە ئەندامەکانی کردەوەی ئەنجام دا زیاتر لە کەسێکی تر بێگومان ئیمانەکەی زیاترە لەوەی کە کردەوەی کەمتری ئەنجام داوە، ئەو ڕاستیەش – مەبەستمان زیاد کردن و کەمکردنی ئیمان ـ لە قورئان و سوننەتدا هاتووە.

الله تبارك وتعالى دەفەرموێت: (وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلاَّ فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَاناً) (المدثر: ٣١)

واتە: هەر فریشتەمان کردووە بە کاربەدەستی دۆزەخ و، ژمارەی ئەو فریشتانەمان نەگێڕاوە مەگەر بۆ تاقی کردنەوەی ئەوانەی کە بێ باوەڕن ، تا ئەوانەی کتێبیان پێدراوە دڵنیا بن و، بڕواداره‌کان بڕواکەیان زیاد بکات.

هەروەها لە ئایەتێکی تردا دەفەرمووێت: (وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَاناً فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَاناً وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ)(وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْساً إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ) (التوبة: ١٢٤،١٢٥)

واتە: جا ئەگەر الله تعالى سورەتێکی لە سورەتەکانی قورئان بۆ سەر پەیامبەرەکەی دابەزاند ، ئەو کاتە کەسی وا هەیە لەو دووڕووانە ـ وەکو نکوڵی و گاڵتەکردنێك ـ دەڵێت : کێ لە ئێوە ئەم سورەتە بەڕاست دانانی بۆ الله تعالى و ئایەتەکانی زیاتر بوو ؟ ! بەڵام ئەوانەی کە باوەڕیان بە الله تعالى و پەیامبەرەکەی ﷺ هێناوە ئەوانە بە دابەزینی ئەم سورەتە باوەڕی زیادکردن ، بە زانینی ئەم سورەتە و تێفکرینیان لێی و باوەڕبوونیان پێی و کار پێکردنیان بۆی ، و دڵخۆشیشن بەوەی کە الله تعالى پێی بەخشیون لە باوەڕهێنان و ، دڵنیاییان. بەڵام ئەوانەی کە دووڕوویی و گومان لە ئاینی الله تعالى لە دڵیاندا هەیە ، بێگومان ئەوانە دابەزینی سورەتەکە دووڕوویی و گومان بۆ ئەو

دوورڕوویی و گومانەیان زیاد دەکات کە پێشتر لەسەری بوون ، وە لەناوچوون ئەوانە لەکاتێکدا کە نکوڵی لە الله تعالی و ئایەتەکانی دەکەن.

هەروەها پێغەمبەری الله ﷺ لە فەرموودەی صحیحدا فەرموویەتی: ((ما رأيت من ناقصات عقل ودين أذهب للب الرجل الحازم من إحداكن)) أخرجه البخاري، كتاب الحيض، باب ترك الحائض الصوم (٣٠٤).

واتە: هەرگیز نەمبینیوە لە ناتەواوی لە ژیری و دیندا ئەوەندە کاریگەری هەبێت بەشێوەیەك کە مێشکی پیاوی ژیر لای خۆی نەهێڵێت لەیەکێك لە ئێوە (ئەی ئافرەتان)، کەوابوو ئیمان زیاد و کەم دەکات.

* والقرآن كلام الله غير مخلوق، بجميع جهاته *

قورئان ووتەی الله یە و دروست کراو (مخلوق) نییە، بە هەموو شێواز و ڕەوەکانییەوە.

هیچ گومانێك لەوەدا نییە کە قورئان ووتەی الله یە و لە ئەوەوە دەست پێدەکات و هاتووە، وە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو، الله تعالى بە حەقیقەت قسەی پێ کردووە.

الله تعالى ناوی لە قورئان ناوە (کلام الله) ووتەی الله.

الله سبحانه وتعالى دەفەرموویت: (وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ) (التوبة: ٦)

واتە: جا ئەگەر کەسێك لە هاوبەش دانەرەکان داوای هاوسێیەتی و پەنادانی لێت کرد ئەوە پەنای بدە هەتا ووتەی الله (قورئان) ببیستێ لەپاشان بیگەیەنە جێگای هێمنی خۆی، ئەوە لەبەر ئەوەیە کە بێگومان ئەوانە دەستە و کۆمەڵێکن هیچ نازانن.

هەروەها الله تعالى خۆی قورئانی نازل کردووە و هێناویەتیە خوارەوە.

الله عز وجل دەفەرمووێت: (وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ) (وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلاً) (الإسراء: ١٠٥، ١٠٦)

واتە: جا ئەم (قورئانە) مان بەحەق ناردۆتە خوارەوە و بەحەق و ڕاستیش هاتووەتە خوارەوە.
هەروەها قورئانمان بەش بەش بۆت ناردووە بۆ ئەوەی بیخوێنیتەوە بەسەر خەڵکیدا بە لەسەرخۆیی و هێواشیی، جا ئەم (قورئانە) مان بەو شێوە دابەزاند.

ئەم دوو ئایەتە و چەندین فەرموودە و ئایەتی تر دووپاتی ئەوە دەکەنەوە کە قورئان ووتەی الله یە و الله نازلی کردووە.
هەرکەسێکیش بڵێت قورئان مخلوقە کافرە بە اجماعی زانایانی سەلەفی ئوممەت. هیچ کاتێك نەزانراوە کە گوترابێت قورئان مخلوقە تا ئەو کاتەی بیدعە و بیدعەچیەکان پەیابوون، وە هیچ کەسێك نەیگوتووە قورئان مخلوقە تا ئەو کاتەی کتێبە فەلسەفیەکان وەرگێڕان و کتێبە یۆنانیەکان و هاوشێوەیان.
دوای ئەوە موعتەزیلەکان ئەم قسەیەیان گووت چونکە ئەوان عەقڵیان خستە سەرووی قورئان، تا وایان کرد بڕیار بە عەقڵ لەسەر دەقەکانی وەحی بدەن.

بەڵگەکان زۆرن لەسەر ئەوەی کە قورئان ووتەی الله یە و مخلوق نییە، لێرەش چەند بەڵگەیەك دەخەینە ڕوو:

بەڵگەی یەکەم:

قال الله تعالى: (إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) (الأعراف: ٥٤)

واتە: بەڕاستی پەروەردگارتان ئەو (الله) خوایەیە کە ئاسمانەکان و زەوی لە شەش ڕۆژدا دروست کردووە، پاشان (الله) چووە سەر عەرش (ئێمە ئیمانمان پێیەتی بەڵام شێوەکەی و چۆنیەتییەکەی نازانین) بە (تاریکایی) شەو (ڕۆشنایی) ڕۆژ دادەپۆشێ (بە پێچەوانەشەوە) (ڕۆژ بەشوێن شەوەوەیە بە خێرایی و) شەو بەشوێن ڕۆژەوەیە بە خێرایی، خۆرو مانگ و ئەستێرەکانیش ژێربار کراون بە فەرمانی خۆی، بێدار بن کە بەدی هێنان و فەرماندان هەر بۆ الله یە، پاك و بێ گەردە (لە هەموو کەم و کوڕی یەك) (الله) خوای پەروەردگاری جیهانیان.

پێویستی ئەم ئایەتە لە دوو ڕووەوەیە:

یەکەم: الله تعالی جیاوازی کردووە لە نێوان خلق و امر (دروستکەر و ئەمرکردن) ئەمەش دوو سیفەتن لە سیفەتەکانی کە دەگەڕێتەوە بۆ زاتی خۆی، (الخلق) دروستکەر کاری ئەوە، (والامر) بڕیاردان و ئەمرکردن گوتەی ئەوە.

دووەم: دروست کردن بە بڕیارە.

الله تعالی دەفەرموویێت: (إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) (يس: ٨٢)

واتە: بەڕاستی کاری ئەو (الله) ئەمەیە هەر کاتێ بیەوێ شتێك بەدی بێنێ پێی دەڵێ ببە دەست بەجێ (ئەو شتە) دەبێت.

لێرەدا ووشەی (کن) ئەمری الله تعالی یە، ئەگەر مەخلوق بێت ئەوا دروستکردنی (خەلقی) پێویستی بە (امر) بوو، وە ئەمر لەسەر ئەمریش بێ کۆتایە، ئەمەش باطلە.

امام احمد (رحمە الله) زیاتر ڕوونی دەکاتەوە لەسەر قسەی موعتەزیلەکان و دەڵێت: الله تعالی دەفەرموویێت: (ألا له الخلق والأمر) (الأعراف: ٥٤)

واتە: ئایا دروست کردن و فەرمان دەرکردن هەر بۆ الله تعالی نییە ؟.
لێرە الله تعالی جیاوازی کردووە لە خەلق و بڕیار.

بەڵگەی دووەم:

قال الله تعالی: (الرَّحْمَنُ . عَلَّمَ الْقُرْآنَ . خَلَقَ الْإِنْسَانَ) (الرحمن: ١-٣)
لێرەشدا الله تعالی جیاوازی کردووە لە نێوان زانستی و خەلقی.
کەواتە قورئان زانستی الله یە و، مرۆڤ خەلقی الله یە و، علمی الله ش مخلوق نییە.

امام احمد (رحمه الله) دەفەرموويت : قورئان زانستێکه له زانستەکانی الله، هەرکەسێك بڵێت مخلوقه کافر دەبێت.

بەڵگەی سێیەم:

بەڕاستی مرۆڤ کەمێك لەم ئایەتە تێفکرێت قەت نابێت بیری بۆ ئەوە بچێت که قورئان مخلوق بێت .!

قال تعالى: (قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا) (الكهف: ١٠٩)

واته: ئەی (محمد (صلى الله عليه وسلم)) بڵێ ئەگەر (ئاوی) دەریاکان ببوایه به مرەکەب بۆ (نوسینی) زانیاری پەروەردگارم بێگومان (ئاوی) دەریاکان تەواو دەبوون پێش ئەوەی زانیاری و عیلمی پەروەردگارم تەواو ببێت، ئەگەر چەند ئەوەندەی دەریاکانیش بێنین (بیکەین به مرەکەب عیلمی الله تەواو نابێت) بڵێ (بەو بێ باوەڕانه) بێگومان منیش تەنها ئادەمیزادێکم وەك ئێوە.

وقال تعالى: (وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (لقمان: ٢٧)

لێرەدا پەروەردگار بەیان دەکات بە گوتەی حەق کە ووشەکانی بـــــێ کـــــــۆتان !!

واتە: بێگومان ئەگەر هەرچی درەخت لە زەوی دایە قەڵەم و پێنووس بێت هەموو دەریای زەوی ببێتە مرەکەب حەوت دەریای تر دوای ئەوەی باسکرا ببێت بە مرەکەب، ووتە و زانراوەکانی الله دوایی نایەن و تەواو نابن، بەڕاستی الله زاڵی کار دروستە.

جا لەم بەیان کردنەش لە گەورەیی گووتەی الله تعالی یە، لە وەسفی و زانستی، ئەمەش پێوانە ناکرێت بە گووتەی مرۆڤ کە لەناو دەچێت. ئەگەر قورئانیش مخلوق بێت ئەوە پێش دەریا، لە دەریاکاندا کۆتایی پێدەهات. بەلام الله تعالی لەناوچوونی بۆ مرۆڤ نوسیوە و داناوە نەك بۆ خۆی و سیفەتی مەزنی. ئەمە چەند نموونەیەك بوو بە کورتی، دەیان نموونەی تر لە فەرموودە و ئایەتی قورئاندا هەن جەخت لەوە دەکەنەوە کە بەهیچ شێوەیەك دروست نییە بلێن قورئان مخلوقە.

* والقدر خيره وشره من اللهِ عز وجل *

قەدەر بە خەیر و شەڕەوە لەلایەن الله تعالی وەیە.

قەدەر: بریتییە لە ئەندازەگیری الله تعالی بۆ بوونەوەران، بە پێی زانستی پێش وەختی بۆ ئەو ئەندازەگیرییە، وە بەو شێوەیەی کە دانایی الله خواستوویەتی.

باوەڕ بوون بە قەدەر چوار بوار دەگرێتەوە :

یەکەم: باوەڕبوون بەوەی کە الله تعالی زانایە بە هەموو شتێك، بە گشتی و بە ووردیش، بە هەمیشەیی و هەتا هەتاییش، جا ئەمە لەوانەدا کە پەیوەندییان بە کردارەکانی الله وە هەبێت یان بە کردارەکانی بەندەکانیەوە هەبێت یەکسانن.

دووەم: باوەڕ بوون بەوەی کە الله عزوجل ئەو زانیارییانەی نووسیوەتەوە لە نێو کتێبی پارێزراودا (لوح الـمحفوظ)، وە سەبارەت بەم دوو بوارە الله تبارك وتعالی فەرموویەتی: (أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) (الحج: ٧٠)

واته : ئایا نەت زانیوە کە بەڕاستی الله زانا و ئاگادارە بە هەموو ئەو شتانەی لە نێو ئاسمان و زەویدایە ، بەڕاستی ئەمە لە کتێبی (لوح الـمحفوظ) دایە ، بەڕاستی ئەمە بە لای الله وە ئاسانە.

هەروەها لە (صحیح مسلم) دا لە (عبدالله بن عمرو بن العاص) ەوە (رضي الله عنهما) فەرموویەتی : بیستم پێغەمبەری الله (ﷺ) دەیفەرموو : ((كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلاَئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)) رواه مسلم، كتاب القدر ، باب حجاج آدم وموسى عليهما السلام ، رقم : (٦٦٩٠)

واتە: الله چارەنووسی دروستکراوەکانی نووسیوە پێش ئەوەی ئاسمانەکان و زەوی دروست بکات بە پەنجا هەزار ساڵ.

سێیەم: باوەڕ بوون بەوەی کە هەموو ڕووداوەکان (ئەو شتانەی کە دەبن) ڕوونادەن و نابن ئیللا بە ویستی الله تعالی نەبێت ، جا چ ئەوە لەو شتانەدا بێت کە پەیوەندیان هەیە بە کرداری الله وە یان پەیوەندیان هەیە بە کرداری دروستکراوەکانەوە یەکسانن، الله تعالی سەبارەت بەوەی کە پەیوەندی بە کرداری خۆیەوە هەیە فەرموویەتی:

(وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ) (القصص: ٦٨)

واتە: جا پەروەردگارت ئەوەی کە ویستی لێی ببێت دروستی دەکات و ئەوەش هەڵدەبژێرێت کە ویستی لێیەتی.

هەروەها الله عز وجل فەرموويەتی: (وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ) (إبراهيم: ٢٧)

واتە: الله ئەوەی کە ویستی لێی ببێت دەیکات.

هەروەها الله سبحانه وتعالى فەرموويەتی: (هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ) (آل عمران: ٦)

واتە: (الله) خوا ئەو کەسەیە کە شێوەتان دیاری دەکات لە منداڵدانی دایکاندا بەو شێوازەی کە ویستی لێی ببێت.

هەروەها الله تعالى سەبارەت بەوەی کە پەیوەندی بە کرداری دروستکراوەکانەوە هەیە فەرموويەتی: (وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ) (النساء: ٩٠)

واتە : وە ئەگەر الله ویستی لـێ بوایە ئەوا بێباوەڕەکانی دەسـەڵاتدار و زاڵ دەکرد بەسەر ئێوەی ئیمانداردا، وە کوشتاری ئێوەیان دەکرد.

هەروەها الله تبارك وتعالى فەرموويەتی: (وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ) (الأنعام: ١١٢)

واتە : جا ئەگەر پەروەردگارت (الله) ویستی لێ بوایە ئەوا ئەو کارانەیان نەدەکرد، بۆیە تۆ وازبێنە لە خۆیان و لەوەش کە هەڵیدەبەستن.

چوارەم: باوەڕ بوون بەوەی کە هەموو بوونەوەر و ڕووداوەکان (ئەو شتانەی کە دەبن) دروستکراوی الله تعالی ن بە خودی خۆیان و سیفەتەکانیان و جموجۆڵیشیانەوە، الله تبارك وتعالی فەرموویەتی: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ) (الزمر: ٦٢)

واتە: الله بەدیهێنەر و دروستکاری هەموو شتێکە، وە توانا و دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا هەیە و خۆی ئەم بوونەوەرە بەڕێوە دەبات و هەڵسوکەوتی تێدا دەکات.

هەروەها فەرموویەتی: (وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا) (الفرقان: ٢)

واتە : الله هەموو شتێکی دروست کردووە و بە حیکمەتی خۆیشی تەقدیری هەموو شتێکی کردووە و ئەندازەی بۆ داناوە و کاتی بۆ دیاری کردووە.

هەروەها الله تعالی سەبارەت بە پێغەمبەر ئیبراهیم (علیه السلام) کە بە گەلەکەیی گوتووە: فەرموویەتی: (وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ) (الصافات: ٩٦)

واتە: الله ئێوەی دروست کردووە و ئەوەش کە دەیکەن.

جا باوەڕ بوون بە قەدەر ـ بەو شێوەیەی کە باسمان کرد ـ ئەوە رەد ناکاتەوە کەوا بەندە ویستی هەبێت لەو کردارانەیدا کە هەڵبژاردەی خۆین و توانای هەبێت بەسەریاندا ، چونکە شەرع و واقع هەردووکیان بەڵگەن لەسەر سەلماندنی ئەمە بۆی.

لایەنی شەرع: ئەوا الله تعالی سەبارەت بە ویستی بەندە فەرموویەتی: (فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ مَآبًا) (النبأ: ٣٩)

واتە : هەر کەسێ ویستی لـێ بێت گەڕانەوە بۆ لای پەروەردگاری هەڵدەبژێرێت.

هەروەها الله جل جلاله فەرموویەتی: (نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ) (البقرة: ٢٢٣)

واتە: خێزانەکانتان کێڵگەن بۆ ئێوە، بە ویستی خۆتان لەشوێنی منداڵبوونەوە بچنە لایان.

سەبارەت بە توانای بەندەیش الله تعالی فەرموویەتی: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا) (التغابن: ١٦)

واتە : چەندێك لە تواناتاندا هەیە ئەوەندە تەقوای الله بکەن، وە گوێگر و گوێڕایەڵ بن.

هەروەها الله عز وجل فەرموویەتی: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ) (البقرة: ٢٨٦)
واتە: الله ئەرك ناخاتە سەر هیچ کەسێك ئیللا بە پێی توانای نەبێت، پاداشتی ئەوەی بۆ هەیە کە کردوویەتی لە چاکە و پاداشتی ئەوەشی لەسەرە کە کردوویەتی لە خراپە.

لایەنی واقع: بەڕاستی هەموو مرۆڤێك دەزانێت کە خۆی ویست و توانای هەیە ، بە هەردووکیان کردار دەکات ، وە بە هەردووکیان واز دێنێت لە کردار کردن ، وە بە هەردووکیان جیاوازی دەکات لە نێوان ئەوەی کە ڕوودەدات بە پێی ویستی خۆی وەکو ڕێ کردن لەگەڵ ئەوەدا کە ڕوودەدات بە بێ ویستی خۆی وەکو لەرز لێهاتن ، بەڵام ویست و توانای بەندە بە ویست و توانای الله تعالى بەدی دێن ، لەبەر فەرمایشتی الله تعالى: (لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ) (وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) (التكوير: ٢٨،٢٩)

واتە : یاداوەرییە بۆ ئەوکەسەتان بیەوێ لە سەر ڕێی ڕاست ئیستیقامەی ببێ ،
واتە : قورئان تەنها کەڵکی بۆ ئەو جۆرە کەسانە دەبێت.
جا ئێوە ئارەزووی ئیستیقامە ناکەن، مەگەر خوای خاوەنی جیهانەکان ئارەزووی بکات، جا کەوابوو داوای یارمەتی هەر لەو بکەن و، خۆشتانی بەتەواوی بۆ ڕێك بخەن، تا الله ش پشتیوانتان بێ و ڕێنماییتان بکا، ئەگینا الله بەزۆر هیچ کەسێك ناهێنێتە ژێر بار.

جا باوەڕ بوون بە قەدەر ـ بەو شێوەیەی کە باسمان کرد ـ بەڵگە و بیانوو نابەخشێت بە بەندە بۆ وازهێنانی لەو کارانەی کە پێویست کراون لەسەری ، یان بۆ ئەنجامدانی تاوانەکان ، بە پێی ئەمە کردنی قەدەر بە بیانوو لە لایەن ئەو جۆرە کەسانەوە پووچەڵە **لە چەند ڕوویەکەوە:**

یەکەم: الله تبارك وتعالى فەرموویەتی: (سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ) (الأنعام: ١٤٨)

واتە : ئەوانەی کە هاوبەش بۆ الله دادەنێنن دەڵێن : ئەگەر الله بیویستایە ئێمە و باب و باپیرانمان هاوبەشمان (بۆ الله) دانەدەنا ، وە هەروەها ئەگەر الله نەیویستبایە ئێمە هیچ شتێکمان لە خۆمان حەرام نەدەکرد ، هەر بەو شێوەیە ئەوانەی پێش ئەمانیش درۆیان دەکرد و هەمان قسەیان دەگوت هەتا سزا و تۆڵەی ئێمەیان چەشت، (ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم) بڵێ : ئایا هیچ بەڵگە و زانیاریەکتان لایە دەری خەن بۆمان ، ئێوە شوێنی هیچ شتێك ناکەون جگە لە گومان نەبێت ، وە ئەوەی ئێوە دەیڵێن لە درۆ زیاتر هیچ شتێکی تر نییە.

کەواتە ئەگەر قەدەر بەڵگە ببوایەت بۆیان ئەوا الله سزا و تۆڵەی پێیان نەدەگەیاند.

دووەم: الله تعالی فەرموویەتی: (رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا) (النساء: ١٦٥)

واتە : پێغەمبەرانێك كە موژدەدەر و ئاگاداركەرەوەن بۆ ئەوەی خەڵكی بیانوویان بە دەستـەوە نەبێت لە لای الله لەپاش ناردنی پێغەمبەران ، وە الله بە دەسەڵات و دانایە.

كەواتە ئەگەر قەدەر بەڵگە ببوایە بۆ پێچەوانەكەرانی پێغەمبەران ئەوا ئەو بیانووە بە ناردنی پێغەمبەران لا نەدەچوو ، چونكە پێچەوانە كردن دوای ناردنیان ڕووی داوە بە قەدەری الله تعالی.

سێیەم: ئەوەی كە (بخاري و مسلم ـ واللفظ للبخاري) گێڕاویانەتەوە لە (علي بن أبـي طالب) ەوە (رضی الله عنه) كەوا پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: [مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ ، فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ نَتَّكِلُ ؟ قَالَ : لاَ ، اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ ، ثُمَّ قَرَأَ : { فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (5) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (6) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (7) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (8) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (9) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى (10) (الليل)}]رواه البخاري ، كتاب التفسير ، باب تفسير) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (رقم : (٤٩٤٧)، ورواه مسلم، كتاب القدر ، باب كيفية خلق الآدمي وكتابة أجله، رقم: (٦٦٧٥).

واتە : هیچ یەكێك لە ئێوە نییە ئیللا جێگای لە بەهەشتدا و جێگای لە دۆزەخدا نووسراوە ، وتمان : ئەی پێغەمبەری الله: ئایا بۆ پاڵی لێنەدەینەوە و

پشت بەو نووسینە ببەستین ؟ فەرمووی : نەخێر ، کردەوە بکەن چونکە هەموو کەسێك بەڕێخراوە ، ئینجا ئەم ئایەتانەی خوێندەوە : بەڵام ئەو کەسەی کەوا دەبەخشێت و خۆپارێزی دەکات لە تاوان و لە الله دەترسێت ، وە باوەڕی هەیە بە (لا إلهَ إلاَّ الله / واتە : هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت بە حەق جگە لە ـ الله ـ نەبێت) [یان باوەڕی هەیە بە (بەهەشت و پاداشتی چاکەکاری)] ئەوا هەموو چاکەکارییەکی بۆ ئاسان دەکەین و یارمەتی دەدەین بۆ ئەنجامدانی هەموو خێرێك و دوورکەوتنەوە لە هەموو خراپەیەك، بەڵام ئەو کەسەی کەوا ڕەزیلی دەکات و خۆی بێ پێویست دەکات لە الله (پێویستی خۆی بۆ الله دەرنابڕێت) وە باوەڕی نییە بە (لا إلهَ إلا الله / واتە : هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت بە حەق جگە لە ـ الله ـ نەبێت) [یان باوەڕی نییە بە (بەهەشت و پاداشتی ڕۆژی دوایی) ئەوا هەموو خراپەکارییەکی بۆ ئاسان دەکەین و یارمەتی نادەین بۆ ئەنجامدانی خێر و چاکە و دوورکەوتنەوە لە خراپە.

(وفي لفظ لـمسلم) پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ)) صحيح مسلم رقم: (٢٦٤٧).

واتە : کردەوە بکەن چونکە هەموو کەسێك بەڕێخراوە بۆ ئەوەی کە بۆی دروستکراوە.

پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی کردووە بە کردەوە کردن ، وە ڕێگری کردووە لە پشت بەستن بە قەدەر.

چوارەم: بەڕاستی الله تعالى فەرمانی کردووە بە بەندە و ڕێگریشی لـێکردووە، وە ئەرکی نەخستووەتە سەر جگە لەوە نەبێت کە لە توانایدایە ، الله عز وجل فەرموویەتی: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا) (التغابن: ١٦)

واتە : چەندێك لە تواناتاندا هەیە ئەوەندە تەقوای الله تعالى بکەن ، وە گوێ بگرن و گوێڕایەڵ بن.

هەروەها فەرموویەتی: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) (البقرة: ٢٨٦)

واتە : الله ئەرك ناخاتە سەر هیچ کەسێك ئیللا بە پێی توانای نەبێت.

کەواتە ئەگەر بەندە ناچارکراو و زۆرلێکراو ببوایە لەسەر کردەوە کردن ، ئەوا ئەرك لەسەر (تەکلیف لێکراو) دەبوو بەوەی کە لە توانایدا نییە ڕزگاری ببێت لێی ، وە ئەمەش پووچەڵە ، وە لە بەر ئەوە ئەگەر سەرپێچییەکی لێوەشایەوە بە نەزانی یان بە لەبیرچوونەوە یان بە زۆر پێکردن ئەوا تاوانی لەسەر نییە ، چونکە بیانووی هەیە.

پێنجەم: بەڕاستی قەدەری الله نهێنیەکی شاراوەیە پێی نازانرێت ئیللا دوای ڕوودانی ئەوە نەبێت کە دانراوە ببێت ، وە ویستی بەندە بۆ ئەو کارەی کە دەیکات پێش کردنەکەی کەوتووە ، بۆیە ویستی بەندە بۆ کردار بنیات

نەنراوە لەسەر زانیاری ئەو بەندەیە بە قەدەری الله ، کەواتە لەم کاتەدا قەدەر کردن بە بیانوو لە لایەن ئەو کەسەوە نامێنێت و پووچەڵ دەبێتەوە ، چونکە بەڵگە و بیانوو نییە بۆ کەسێك لە شتێکدا کە نایزانێت.

شەشەم: بەڕاستی ئێمە دەبینین مرۆڤ سوورە لەسەر ئەوەی کە گونجاوە بۆی لە بوارەکانی دونیایدا تاوەکو پێی دەگات و دەستی دەکەوێت ، وە لەوە لا نادات بۆ ئەوەی کە نەگونجاوە بۆی ، ئینجا بۆ ئەم لادانەی قەدەر بکات بە بەڵگە .!

باشە بۆچی خۆی لا دەدات لەوەی کە سوودی بۆی هەیە لە بوارەکانی ئاینەکەیدا بۆ ئەوەی کە زیانی پێدەگەیەنێت ئینجا قەدەر دەکاتە بەڵگە ؟ ئایا باری هەردوو بوارەکە یەکێك نین ؟

ئەوە نموونەیەکە بۆ تۆ کە ئەمەت بۆ ڕوون دەکاتەوە:

ئەگەر لەبەر دەستی مرۆڤدا دوو ڕێگا هەبێت:

یەکێکیان: دەیگەیەنێتە وڵاتێك کە هەمووی پشێوی و هەر کەس بۆ خۆیە: کوشتن و تاڵان کردن و ئابڕووبردنی نامووس و ترس و برسێتی تێـدایە.

دووەمیان: دەیگەیەنێتە وڵاتێك کە هەمووی یاسا و ئاسایشی تێیدا بەرقەرارە و ژیانی خۆشە و ڕێز گرتنی تێدایە بۆ گیان و نامووس و ماڵ و سامانەکان ، ئایا کام ڕێگایەیان دەگرێتەبەر ؟

بەدڵنیایی ڕێگای دووەمیان دەگرێتەبەر کە دەیگەیەنێتە وڵاتی یاسا و ئاسایش، وە هەرگیز مومکین نییە بۆ هیچ کەسێکی ژیر کەوا ڕێگای وڵاتی پشێوی و هەر کەس بۆ خۆی و ترس بگرێتەبەر و قەدەر بکات بە بەڵگە و بیانوو .!

ئایا لەبەر چی لە بواری دوارۆژدا ڕێگای ئاگری دۆزەخ دەگرێتەبەر جگە لە بەهەشت و قەدەر دەکات بە بەڵگە ؟

نموونەیەکی تر: دەبینین نەخۆش فەرمانی پێدەکرێت بە دەرمان خواردنەوە، ئەویش دەیخواتەوە لە کاتێکدا کە دڵی نایبات و ئارەزووی ناکات ، وە ئەو خواردنەی لـێ قەدەغە دەکرێت کە زیانی پێدەگەیەنێت ، ئەویش وازی لـێ دێنێت لە کاتێکدا کە دڵی دەیبات و ئارەزووی دەکات ، هەموو ئەمانە ئەنجام دەدات بە مەبەستی داخوازی شیفا و چاك بوونەوە و سەلامەتی ، وە مومکین نییە کەوا خۆی بگرێتەوە لە خواردنەوەی دەرمان ، یان ئەو خواردنە بخوات کە زیانی پێدەگەیەنێت و قەدەر بکات بە بەڵگە و بیانوو .!

ئایا لەبەرچی مرۆڤـ واز دێنێت لەوەی کە الله و پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیه وسلم) فەرمانیان پێکردووە یان ئەوە ئەنجام دەدات کە الله و پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیه وسلم) قەدەغەیان کردووە، ئینجا قەدەر دەکات بە بەڵگە ؟

حەوتەم: بەڕاستی ئەو کەسەی کە قەدەر دەکات بە بیانوو بۆ وازهێنانی لەوەی کە وازی لـێهێناوە لە پێویست کراوەکان (الواجبات)، یان ئەوەی کە ئەنجامی دەدات لە تاوانەکان ، ئەگەر کەسێك دەست درێژی بکاتە سەری و ماڵەکەی ببات یان ئابڕووی ببات و ناوبانگی بڕوشێنێت ، ئینجا قەدەر بکاتە

بەڵگە و بڵێت : سەرزەنشتم مەکە ! چونکە دەست درێژی کردنەکەم بە قەدەری الله ڕووی داوە ! ئەوا بیانووەکەی لـێ قبوڵ ناکرێت.
باشە چۆن بیانوو هێنانەوە بە قەدەر لە جگە لەخۆی قبوڵ ناکات بۆ دەست درێژی کردنی بۆ سەری ، وە خۆی بۆ خۆی قەدەر دەکاتە بیانــوو لە دەست درێژی کردنیدا بۆ سەر مافـی الله تعالی ؟!

دەگێڕنەوە لە پێشەوای باوەڕدارانەوە (عمر بن الـخطاب (رضی الله عنه)) کەوا دزێکیان هێناوە بۆلای کە شایستەی دەست بڕینەوە بووە ، بۆیە فەرمانی کرد بە بڕینەوەی دەستی ، ئەویش وتی : پەلە مەکە ئەی پێشەوای باوەڕداران چونکە بەڕاستی من بە قەدەری الله دزیم کردووە ! عومەریش فەرمووی : بەڕاستی ئێمەیش بە قەدەری الله دەستت دەبڕین.

باوەڕ بوون بە قەدەر چەندین بەرهەمی گەورەی هەیە ، لەوانە:

یەکەم: پشت بەستن بە الله تعالی لەکاتی ئەنجامدانی هۆکارەکاندا ، بەشێوەیەك کە پشت نەبەسترێت بە خوودی هۆکارەکە خۆیەوە ، چونکە هەموو شتێك بە قەدەری الله تعالی دەبێت.

دووەم: کەوا مرۆڤ سەرسام نەبێت بەخۆیەوە لەکاتی بەدیهاتنی مەبەستەکەیدا، چونکە بەدیهاتنی مەبەستەکەی نیعمەتێکە لە لایەن الله تعالی

بەوەی کە ڕێکیخستووە و دایناوە لە هۆکارەکانی چاکە و سەرکەوتن ، بەڵام سەرسام بوونی بەخۆیەوە شوکر و سوپاسی ئەم نیعمەتەی لە بیر دەباتەوە.

سێیەم: ئارامی و ئیسراحەتی دەروونی بەوەی کە دێت بەسەریدا لە قەدەرەکانی الله تعالی ، جا بێزار و شپرز نابێت بە لەدەست چوونی خۆشویستراوێك یان بە ڕوودانی نەخواستراوێك ، چونکە ئەمە بە قەدەری الله دەبێت کە موڵکی ئاسمانەکان و زەوی هی ئەوە ، وە ئەوە دەبێت ببێت و هیچ ڕێگاچارەیەك نییە بۆ ڕوونەدانی ، وە سەبارەت بەمە الله تعالی فەرموویەتی: (مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) (لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ) (الحديد: ٢٢،٢٣)

واتە : هیچ بەڵایەك ڕوونادات لە زەویدا و لە خوودی خۆیشتاندا ئیللا لە کتێبی (لوح المحفوظ) دا نووسراوەتەوە پێش ئەوەی دروستی بکەین ، بەڕاستی ئەمە بە لای الله وە ئاسانە بۆ ئەوەی خەم نەخۆن بۆ ئەوەی کە لە دەستتان دەچێت و دڵخۆشیش نەبن بەوەی کە پێتان دراوە ، وە الله هیچ خۆ بە گەورەزان و شانازیکەرێکی خۆش ناوێت.

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((عَجَبًا لأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ ، وَلَيْسَ ذَاكَ لأَحَدٍ إِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ)) صحيح مسلم.

واته : سەرسوڕمان بۆ باری باوەڕدار بەڕاستی هەموو بارێکی خێرە ، وە ئەمەش بۆ کەس نییە تەنها بۆ باوەڕدار نەبێت ، ئەگەر خۆشییەکی تووش ببێت سوپاسی الله دەکات ئەمەش خێرە بۆی ، وە ئەگەر زیانێکی تووش ببێت ئارام دەگرێت ئەمەش خێرە بۆی.

لە بواری قەدەردا دوو تاقم گومڕا بوون:

یەکەمینیان: (الجبرية): ئەوانەی کە وتویانە بەندە ناچار و زۆر لێکراوە بۆ ئەنجامدانی کردەوەکانی ، وە هیچ ویست و توانای خۆیی تێدا نییە.

دووەمینیان: (القدرية): ئەوانەی کە وتویانە بەندە بە ویست و توانای خۆی سەربەخۆیە لە ئەنجامدانی کردەوەکانیدا ، وە هیچ کاریگەری ویست و توانای الله تعالی ی لەسەر نییە تێیدا.

وەڵامدانەوەی تاقمی یەکەم (الجبرية) بە شەرع و واقع دەبێت:

لایەنی شەرع: بەڕاستی الله تعالی ئەوەی سەلماندووە کەوا بەندە ویستی هەیە ، وە کردەوەشی داواتە پاڵییەوە ، الله تعالی فەرموویەتی: (مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ) (آل عمران: ١٥٢)

واتە : هەندێك لە ئێوە دونیای دەوێت و هەندێکی دیکەیشتان دوارۆژی دەوێت.

هەروەها فەرموویەتی: (وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا) (الكهف: ٢٩)

واتە : ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بڵێ بە خەڵکی : ئەمەی کە پێتانی ڕادەگەیەنم ڕاستە و لای پەروەردگارتانەوە هێناومە ، جا هەرکەسێك دەیەوێت باوەڕ بێنێت با باوەڕ بێنێت وە هەرکەسێکیش دەیەوێت باوەڕ نەهێنێت با باوەڕ نەهێنێت ، بەڕاستی ئێمە ئاگرێکمان ئامادە کردووە بۆ ستەمکاران کەوا چواردەوری داون بە پەرژینەکانی و ناتوانن لێی دەرباز ببن.

هەروەها فەرموویەتی: (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ) (فصلت: ٤٦)

واتە : هەر کەسێك کردەوەی چاکە ئەنجامبدات ئەوە بۆ خۆی کردوویەتی ، و هەر کەسێك خراپە بکات ئەوە لەسەری دەکەوێت ، جا پەروەردگارت هەرگیز ستەمکار نییە لە بەندەکان.

لایەنی واقع: ئەوا بەڕاستی هەموو مرۆڤێك دەزانێت جیاوازی هەیە لە نێوان کردارە هەڵبژێردراوەکانی کە بە ویستی خۆی ئەنجامیان دەدات: وەکو

خواردن و خواردنەوە و کڕین و فرۆشتن ، لەگەڵ ئەو کردارانەیدا کە دەکەونە سەری بە بێ ویستی خۆی: وەکو لەرز لێهاتن لەکاتی تا لـێهاتن و کەوتنە خوارەوە لە سەربانەوە ، ئەو لە یەکەمیاندا (فاعِلٌ مُختارٌ بإرادتهِ من غير جَبْرٍ) ئەنجامدەر و سەرپشکە بە ویستی خۆی بە بێ زۆر لـێکردن ، وە لە دووەمیاندا (غيرُ مُختارٍ ولا مُريدٍ لما وقع عليهِ) سەرپشك نییە و ئەوەی ناوێت کەوا کەوتووەتە سەری.

وەڵامدانەوەی تاقمی دووەم (القدرية) بە شەرع و عەقڵ دەبێت:

لایەنی شەرع: ئەوا بەڕاستی الله تبارك وتعالى بەدیهێنەر و دروستکاری هەموو شتێکە ، وە هەموو شتێك بە ویستی ئەو دەبێت ، وە الله تعالى لە کتێبەکەیدا (قورئان) ڕوونی کردووەتەوە کەوا کرداری بەندەکان بە ویستی ئەو ڕوودەدەن، الله تعالى فەرموویەتی: (وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ) (البقرة: ٢٥٣)
واتە : خۆ ئەگەر الله ویستبای - ئەوانەی کە لە دوای ئەم گشت پەیامبەرانەوە هاتن - ، باوەڕدار دەبوون و شەڕی یەکتریان نەدەکرد بەتایبەتی پاش ئەو هەموو بەڵگەو نیشانانە بۆیان هات ، بەڵام دیارە الله نەیویست لەو کارە بەزۆر ڕێیان لێبگرێ و باوەڕ بێنن ، بۆیە دەفەرمووێت: (ولكن اختلفوا) بەڵام ئەوان لەناو خۆیاندا تێکچوون و دژایەتی و نەیاری یەکتریان کرد (فمنهم من آمن ومنهم من كفر) ئینجا هەندێکیان باوەڕیان هێناو، هەیشیانبوو بێ بڕوا و

خوانەناس مایەوە (ولو شاء الله ما اقتتلوا) ئەگەر الله ویستبای بەر نەدەبوونە گیانی یەکتر و یەکتریان نەدەکوشت، چونکە هەموو شتێ هەر بەدەستی ئەوەو، ئەو خۆی دەتوانێ بە پێی ویستی خۆی بیکات، وەك دەفەرمووێ: (ولكن الله يفعل ما يريد) بەڵام ئەوەی کە الله خۆی دەیەوێ لە ڕووی حیکمەت و زانینەوە بیکا، دەیکا، ئیتر بەزۆر هیچ شتێك بەکەس ناکات. بەڵکو دەیخاتە بەر ئەقڵ و ویژدانی خۆیی و سەربەستی دەکات.

هەروەها فەرموویەتی: (وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) (السجدة: ١٣)

واتە: ئەگەر ویستبامان بە زۆر هەموو کەسێك بێنینە سەر ڕێی هیدایەت، ئەوا هەموو کەسێکمان بە زۆر دەهێنایە سەر ڕێی ڕاست و، هیدایەتمان دەدا، (ولكن حق القول منى لأملأن جهنم من الجنة والناس أجمعين) ئەگەر بمان ویستبا ئاوامان دەکرد، بەڵام گفتەکە لەمنەوە سابت بووە کە دەبێ دۆزەخ پڕ بکەم لە جنی و لە ئادەمی.

لایەنی عەقڵ: ئەوا بەڕاستی گەردوون هەمووی الله تعالى خاوەنیەتی، هەروەها مرۆڤیش بەشێکە لەم گەردوونە ، وە مومکینیش نییە بۆ خاوەندار ڕەفتار بکات لە نێو موڵکی خاوەنەکەیدا ئیللا بە مۆڵەت (ئیزن) و ویستی خاوەنەکەی نەبێت.

* وخير هذه الأمة بعد نبيها (عليه الصلاة والسلام) أبو بكر الصديق ثم عمر بن الخطاب، ثم عثمان بن عفان، ثم علي بن أبي طالب (رضي الله عنهم)، وهم الخلفاء الراشدون المهديون *

هەروەها باشترین کەسی ئەم ئوممەتە لەدوای پێغەمبەر (عليه الصلاة والسلام) أبو بكر ـی الصديق ـە، پاشان عمر ـی کوڕی الخطاب، پاشان عثمان ـی کوڕی عفان، پاشان علی کوڕی أبي طالب (الله لێیان ڕازی بێت)، وە ئەوانە خەلیفەی ڕێنمویی کراو و هیدایەت دراو بوون.

فەزڵی ابوبکری صدیق (رضي الله عنه) لە فەرموودەکانی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم):

یەکەم: { عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه): أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: (عَبْدٌ خَيَّرَهُ اللَّهُ بَيْنَ أَنْ يُؤْتِيَهُ زَهْرَةَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ، فَاخْتَارَ مَا عِنْدَهُ). فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ (رضي الله عنه) وَبَكَى، فَقَالَ: فَدَيْنَاكَ بِآبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا، قَالَ: فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هُوَ الْمُخَيَّرُ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا بِهِ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): إِنَّ أَمَنَّ النَّاسِ عَلَيَّ فِي مَالِهِ وَصُحْبَتِهِ أَبُو بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا، وَلَكِنْ أُخُوَّةُ الْإِسْلَامِ، لَا تُبْقَيَنَّ فِي الْمَسْجِدِ خَوْخَةٌ إِلَّا خَوْخَةَ أَبِي بَكْرٍ }. [بخاري / فضائل الصحابة /٣٦٩١]

واتە: لە (أبی سعید الخدري) ەوە (الله لێی ڕازی بێت) کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دانیشت لەسەر دوانگە و فەرمووی: (بەندەیەك الله سەرپشکی کردووە لە نێوان جوانی دنیا و ژیانی لای پەروەردگار، ئەو ئەوەی هەڵبژاردووە کە لای پەروەردگارە). أبو بکر (الله لێی ڕازی بێت) گریا و گوتی: باوك و دایکم فیدات بێت، گوتی: سەرپشك کراوەکە پێغەمبەر بوو (صلی الله علیه وسلم) (أبو بکر) یش زاناترین کەسمان بوو بەو فەرمودە، هەروەها پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: (منەتکارترین کەس لەسەر من بە ماڵی و بە هاوڕێیەتی (أبو بکر)ـە، ئەگەر من خۆشەویستم هەڵبژاردایە أبوبکرم هەڵدەبژارد، بەڵام برایەتی ئیسلام لەنێوانماندایە، هیچ دەرگا چکۆلەیەك بۆ سەر مزگەوت ناهێڵرێت جگە لە دەرگا چکۆڵەکەی أبوبکر). خۆشەویستترین کەس لای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) أبوبکرە (رضي الله عنه).

دووەم: { عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ (رضي الله عنه): أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَعَثَهُ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ. فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: (عَائِشَةُ). قُلْتُ :مِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَ: (أَبُوهَا). قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: (ثم عُمَرُ) فَعَدَّ رِجَالًا } [بخاري / فضائل الصحابة /٣٤٦٢]

واتە: (لە أبي عثمان) ەوە دەڵێ: (عمروی کوڕی عاص) (الله لێی ڕازی بێت) هەواڵی دامێ کە پێغەمبەری الله (صلی الله علیه وسلم) ناردی بۆ فەرماندەیی سوپای (ذات السلاسل)، هاتمە خزمەتی وتم :کێ زۆر خۆشەویستە لات؟

فەرمووی (عائشه) وتم: لە پیاوان فەرمووی: (باوکی عائشه) [واتە ابوبکری صدیق] وتم: دوای ئەو کێ؟ فەرمووی: (عمر) چەند پیاوێکی ژمارد.

سێیەم: { عن ابْنَ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه) قالَ: وُضِعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رضي الله عنه) عَلَى سَرِيرِهِ، فَتَكَنَّفَهُ النَّاسُ يَدْعُونَ وَيُثْنُونَ وَيُصَلُّونَ عَلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ، وَأَنَا فِيهِمْ، قَالَ: فَلَمْ يَرُعْنِي إِلَّا بِرَجُلٍ قَدْ أَخَذَ بِمَنْكِبِي مِنْ وَرَائِي، فَالْتَفَتُّ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه)، فَتَرَحَّمَ عَلَى عُمَرَ وَقَالَ: مَا خَلَّفْتَ أَحَدًا أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَلْقَى اللَّهَ بِمِثْلِ عَمَلِهِ مِنْكَ، وَايْمُ اللَّهِ إِنْ كُنْتُ لَأَظُنُّ أَنْ يَجْعَلَكَ اللَّهُ مَعَ صَاحِبَيْكَ، وَذَاكَ أَنِّي كُنْتُ أُكَثِّرُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ: (جِئْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَدَخَلْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَخَرَجْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، فَإِنْ كُنْتُ لَأَرْجُو - أَوْ: لَأَظُنُّ - أَنْ يَجْعَلَكَ اللَّهُ مَعَهُمَا } [بخاري / فضائل الصحابة /٣٤٧٤]

واتە: لە (إبن عباس) ەوە (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: (عمری کوڕی خطاب (الله لێی ڕازی بێت) دانرابوو لەسەر دارتەرمەکەی، خەڵك دەورەیان داو بۆی دەپاڕانەوە و، چاکەیان دەوت و، نوێژیان لەسەر دەکرد، پێش ئەوەی هەڵگیرێت، منیش لەناویاندا بووم پیاوێك لە پشتەوە شانی گرتم و ڕایچڵەکاندم، کە لامکردەوە علی بوو (الله لێی ڕازی بێت) ڕەحمەتبوونی (عمر) ی کرد و وتی: هیچ کەست دوای خۆت بەجێ نەهێلاوە کە من حەز بکەم لەسەر وێنەی کردەوەی ئەو بگەم بە خزمەت الله زیاتر لەتۆ. سوێندم بە الله من وامدەزانی کە الله لەگەڵ دوو هاوڕێکەت دادەنێ، چونکە زۆر جار دەمبیست لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەیفەرموو: (من و أبوبکر و عمر

هاتین، من و أبوبکر و عمر چووینە ژوورەوە، من و أبوبکر و عمر دەرچووین، بەڕاستی من ڕجام وەهابوو، یان وامدەزانی الله بتخاتە لای ئەوان).

چوارەم: { عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ (رضي الله عنه) أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) شَيْئًا، فَأَمَرَهَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ فَلَمْ أَجِدْكَ. قَالَ أَبِي: كَأَنَّهَا تَعْنِي الْمَوْتَ. قَالَ: فَإِنْ لَمْ تَجِدِينِي فَأْتِي أَبَا بَكْرٍ } [بخاري / فضائل الصحابة / ٣٤٥٩]

واتە: لە (محمدی کوڕی جبیری کوڕی مطعم) ەوە ئەویش لە باوکییەوە (الله لێی ڕازی بێت): کە ئافرەتێك داوای شتێکی کرد لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) پێی فەرموو: بێتەوە بۆ لای، ئافرەتەکە وتی: یا رسول الله ئەگەر هاتم و تۆم دەستنەکەوت - وەك ئەوەی مەبەستی مردن بێت - فەرمووی: (ئەگەر منت دەستگیر نەبوو وەرە بۆ لای أبو بکر).

فەزڵی عمری کوڕی خطاب (رضي الله عنه) لە فەرموودەکانی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم):

یەکەم: { عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ: (بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ إِذْ رَأَيْتُنِي فِي الْجَنَّةِ، فَإِذَا امْرَأَةٌ تَوَضَّأُ إِلَى جَانِبِ قَصْرٍ، فَقُلْتُ لِمَنْ هَذَا؟ فَقَالُوا :لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ .فَذَكَرْتُ غَيْرَةَ عُمَرَ فَوَلَّيْتُ مُدْبِرًا). قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ :فَبَكَى عُمَرُ وَنَحْنُ جَمِيعًا فِي ذَلِكَ الْمَجْلِسِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)، ثُمَّ قَالَ: عُمَرُ بِأَبِي أَنْتَ وَأمي يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَعَلَيْكَ أَغَارُ؟ [بخاري / بدء الخلق / ٣٠٧٠]

واته: لە أبی هریرەوە (الله لێی ڕازی بێت) لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: (لەکاتێکدا من خەوتبووم خۆم لەبەهەشتدا دی، ئافرەتێکم دی لە پەنا کۆشکێکدا دەستنوێژی دەگرت، وتم: ئەم کۆشك و ئافرەتە هی کێیە؟ وتیان: هی (عمری کوڕی خطاب)ە، غیرەتی (عمر) م یادکەوتەوە بۆیە خێرا پشتم هەڵکرد). أبو هریرە دەڵێ: عمر گریا، ئێمەش گشتمان گریاین لەو مەجلیسەدا لەگەڵ پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) ئینجا عمر وتی: دایك و باوکم فیدات بێ - یا رسول الله - من بەرانبەر تۆ غیرەت بمگرێ و بەدگومان بم ؟.

دووەم: { عن أَبي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ: بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي عَلَى قَلِيبٍ عَلَيْهَا دَلْوٌ، فَنَزَعْتُ مِنْهَا مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ أَبِي قُحَافَةَ فَنَزَعَ بِهَا ذَنُوبًا أَوْ ذَنُوبَيْنِ، وَفِي

نَزْعِهِ - وَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ - ضَعْفٌ، ثُمَّ اسْتَحَالَتْ غَرْبًا، فَأَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ، فَلَمْ أَرَ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يَنْزِعُ نَزْعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطَنٍ } [بخاري / فضائل الصحابة /٣٤٦٤]

واته: له ابی هریرەوه (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: له پێغەمبەرم (صلی الله علیه وسلم) بیست دەیفەرموو: (لەکاتێکدا خەوتبووم خۆم دی بەسەر بیرێکەوه دولچەیەکی لەسەر بوو، ئەوەندەی الله ویستی ئاوم لێهەڵگۆزی، لەپاشدا کوڕەکەی (أبو قحافه) دۆڵچەکەی وەرگرت دۆڵچەیێ دوو دۆڵچە ئاوی هەڵگۆزی، له هەڵگۆزینەکەشیدا - الله لێی ببورێ - لاواز بوو، لەپاشدا دۆڵچەکە بوو به دۆڵچەیەکی گەورە (عمری کوڕی خطاب) وەریگرت هیچ ئازایی و لێزانیەکم له ئادەمیزاد نەدیوە به وێنەی (عمر) ئاو هەڵبکێشێ، هەتا ئەوەندەی هەڵکێشا خەڵك وشترەکانیان پاراو کرد و بردیانن بۆ مۆڵگا).

سێیەم: { عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: (قَدْ كَانَ يَكُونُ فِي الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ مُحَدَّثُونَ، فَإِنْ يَكُنْ فِي أُمَّتِي مِنْهُمْ أَحَدٌ فَإِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ مِنْهُمْ). قَالَ ابْنُ وَهْبٍ: تَفْسِيرُ مُحَدَّثُونَ: مُلْهَمُونَ } [بخارى / فضائل الصحابة/ ٣٤٨٦]

واته: له عائشەوه (الله لێی ڕازی بێت) له پێغەمبەرەوه (صلی الله علیه وسلم) که فەرموویەتی: (ئوممەتەکانی بەر له ئێوە وابوون کەسانی بەهرەمەند **(مُلهَم)** یان هەبووە، ئەگەر له ئوممەتی من یەکێ لەوان هەبێ ئەوە (عمری کوڕی خطاب) لەوانە).

چوارەم: { عن سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رضي الله عنه) قَالَ: اسْتَأْذَنَ عُمَرُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)، وَعِنْدَهُ نِسَاءٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُكَلِّمْنَهُ وَيَسْتَكْثِرْنَهُ، عَالِيَةً أَصْوَاتُهُنَّ، فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرُ قُمْنَ يَبْتَدِرْنَ الْحِجَابَ، فَأَذِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَضْحَكُ، فَقَالَ عُمَرُ: أَضْحَكَ اللَّهُ سِنَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): (عَجِبْتُ مِنْ هَؤُلَاءِ اللَّاتِي كُنَّ عِنْدِي، فَلَمَّا سَمِعْنَ صَوْتَكَ ابْتَدَرْنَ الْحِجَابَ). قَالَ عُمَرُ: فَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يَهَبْنَ. ثُمَّ قَالَ عُمَرُ: أَيْ عَدُوَّاتِ أَنْفُسِهِنَّ، أَتَهَبْنَنِي وَلَا تَهَبْنَ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)؟ قُلْنَ: نَعَمْ، أَنْتَ أَغْلَظُ وَأَفَظُّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ قَطُّ سَالِكًا فَجًّا إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ) }.
[بخاري / بدء الخلق / ٣١٢٠]

واتە: سعدى کوڕی أبي وقاص (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: عمر داوای مۆڵەتی کرد لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەکاتێکدا کە کۆمەڵێ ئافرەتی لابوو قسەیان لەگەڵ دەکرد و، داوای ئامۆژگاری زیاتریان دەکرد، دەنگیان هەڵبڕیبوو کاتێ عمر ڕێگای خواست هەستان و خێرا عەباکانیان پێچا بە خۆیانەوە، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەدەم پێکەنینەوە ڕێگای عمری دا، عمر فەرمووی: الله دانەکانت بخاتە خەنین ئەی پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم)، فەرمووی: (سەرم لەم ئافرەتانە سوڕما کە لای من دانیشتبوون لە کاتێکدا دەنگی تۆیان بیست خێرا عەباکانیان پێچا لەخۆیانەوە)، عمر وتی: هەقیان وایە لە تۆ زیاتر بترسن. لەپاشدا عمر بە ئافرەتەکانی وت: ئەی ئافرەتانێك کە دوژمنی خۆتانن لە من دەترسن و لە پێغەمبەر (صلى الله عليه

وسلم) ناترسن؟ وتیان: بەڵێ، تۆ ڕەقتری و وشك تری لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم). پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: سوێند بەو کەسەی گیانی منی بە دەستە هیچ کات شەیتان بە تۆ نەگەیشتووە لەسەر ڕێگایەکدا مەگەر ئەو ڕێگایەکی تری گرتووە. (واتە: ڕێگای خۆی گۆڕیووە).

فەزڵی عثمانی کوڕی عفان (رضي الله عنه) لە فەرموودەکانی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم):

یەکەم: { عن عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مُضْطَجِعًا فِي بَيْتِي، كَاشِفًا عَنْ فَخِذَيْهِ أَوْ سَاقَيْهِ، فَاسْتَأْذَنَ أَبُو بَكْرٍ (رضي الله عنه) فَأَذِنَ لَهُ وَهُوَ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ، فَتَحَدَّثَ، ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ (رضي الله عنه) فَأَذِنَ لَهُ وَهُوَ كَذَلِكَ، فَتَحَدَّثَ، ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عُثْمَانُ (رضي الله عنه) فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَسَوَّى ثِيَابَهُ - قَالَ مُحَمَّدٌ: وَلَا أَقُولُ ذَلِكَ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ - فَدَخَلَ فَتَحَدَّثَ، فَلَمَّا خَرَجَ قَالَتْ عَائِشَةُ: دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَلَمْ تَهْتَشَّ لَهُ وَلَمْ تُبَالِهِ، ثُمَّ دَخَلَ عُمَرُ فَلَمْ تَهْتَشَّ لَهُ وَلَمْ تُبَالِهِ، ثُمَّ دَخَلَ عُثْمَانُ فَجَلَسْتَ وَسَوَّيْتَ ثِيَابَكَ، فَقَالَ: (أَلَا أَسْتَحِي مِنْ رَجُلٍ تَسْتَحِي مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ }. [صحيح مسلم الصفحة أو الرقم: 2401]

واتە: عائشە (اللە لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) (لە ماڵەوە ڕاکشا بوو، هەردوو ڕانی، یان هەردوو قۆڵی دەرخستبوو، أبوبکر (الله لێی ڕازی بێت) مۆڵەتی خواست، مۆڵەتی داو لەسەر ئەو حاڵە ماوە، أبوبکر

گفتوگۆی لەگەڵ کرد، دوای ئەو عمر (الله لێی ڕازی بێت) مۆڵەتی خواست، ڕێگەی داو هەر بەو شێوە مایەوە و گفتوگۆی لەگەڵ ئەویش کرد، لەپاشدا عثمان (الله لێی ڕازی بێت) مۆڵەتی خواست، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دانیشت جلەکانی ڕێك و پێك کرد، محمدی کوڕی حرملە دەڵێ: ناڵێم ئەمە هەمووی لە یەك ڕۆژدا بوو، عثمان هاتە ژوور و قسەی لەگەڵ کرد، لەکاتێکدا دەرچوو ، عائشە وتی کە أبوبکر هاتە ژوور بۆی نەجولاَیت و گوێت پێ نەدا، لەپاشدا عمر هات و بۆی نەجولاَیت و گوێت پێ نەدا. لەپاشدا عثمان هاتە ژوور دانیشتی و جلەکانت ڕێك و پێك کرد، فەرمووی: ئایا شەرم نەکەم لە کەسێك کە فریشتەکان شەرمی لێدەکەن ؟.

دووەم: { عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ (رضي الله عنه): (أَنَّهُ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ: لَأَلْزَمَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَلَأَكُونَنَّ مَعَهُ يَوْمِي هَذَا. قَالَ: فَجَاءَ الْمَسْجِدَ، فَسَأَلَ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالُوا: خَرَجَ وَجَّهَ هَاهُنَا، قَالَ: فَخَرَجْتُ عَلَى أَثَرِهِ أَسْأَلُ عَنْهُ حَتَّى دَخَلَ بِئْرَ أَرِيسٍ، قَالَ: فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ، وَبَابُهَا مِنْ جَرِيدٍ، حَتَّى قَضَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حَاجَتَهُ وَتَوَضَّأَ، فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ قَدْ جَلَسَ عَلَى بِئْرِ أَرِيسٍ وَتَوَسَّطَ قُفَّهَا، وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ وَدَلَّاهُمَا فِي الْبِئْرِ، قَالَ: فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، ثُمَّ انْصَرَفْتُ، فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ، فَقُلْتُ: لَأَكُونَنَّ بَوَّابَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الْيَوْمَ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ (رضي الله عنه) فَدَفَعَ الْبَابَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ، فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ، قَالَ: نعم، ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا أَبُو بَكْرٍ يَسْتَأْذِنُ؟ فَقَالَ: (ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ). قَالَ: فَأَقْبَلْتُ حَتَّى قُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ: ادْخُلْ وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يُبَشِّرُكَ بِالْجَنَّةِ. قَالَ:

فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَجَلَسَ عَنْ يَمِينِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَعَهُ فِي الْقُفِّ، وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ، كَمَا صَنَعَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ. ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ، وَقَدْ تَرَكْتُ أَخِي يَتَوَضَّأُ وَيَلْحَقُنِي، فَقُلْتُ: إِنْ يُرِدِ اللَّهُ بِفُلَانٍ - يُرِيدُ أَخَاهُ -خَيْرًا يَأْتِ بِهِ، فَإِذَا إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ الْبَابَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ، ثُمَّ جِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، وَقُلْتُ: هَذَا عُمَرُ يَسْتَأْذِنُ؟ فَقَالَ: (ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ). فَجِئْتُ عُمَرَ (رضي الله عنه) فَقُلْتُ: أَذِنَ وَيُبَشِّرُكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِالْجَنَّةِ، قَالَ: فَدَخَلَ فَجَلَسَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فِي الْقُفِّ عَنْ يَسَارِهِ، وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ .ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ، فَقُلْتُ إِنْ يُرِدِ اللَّهُ بِفُلَانٍ خَيْرًا - يَعْنِي أَخَاهُ - يَأْتِ بِهِ، فَجَاءَ إِنْسَانٌ فَحَرَّكَ الْبَابَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ، قَالَ: وَجِئْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: (ائْذَنْ لَهُ، وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ، مَعَ بَلْوَى تُصِيبُهُ). قَالَ: فَجِئْتُ فَقُلْتُ: ادْخُلْ، وَيُبَشِّرُكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِالْجَنَّةِ مَعَ بَلْوَى تُصِيبُكَ، قَالَ: فَدَخَلَ فَوَجَدَ الْقُفَّ قَدْ مُلِئَ، فَجَلَسَ وِجَاهَهُمْ مِنَ الشِّقِّ الْآخَرِ. قَالَ شَرِيكٌ: فَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ :فَأَوَّلْتُهَا قُبُورَهُمْ }.
[بخاري / فضائل الصحابة /٣٤٧١]

واتە: سعیدی کوڕی موسەیەب دەڵێ: أبو موسى الاشعري (الله لێی ڕازی بێت) هەواڵی دامێ کە لە ماڵی خۆیان دەستنوێژی گرت و، پاشان دەرچوو وتی: دەبێ ئەمڕۆ لە خزمەتی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) ببم و لێی جیا نەبمەوە، دەڵێ: هاتە مزگەوت و پرسیاری کرد وتیان: دەرچووە و ئاوا ڕووی ناوە، دەڵێ: بەدوایدا ڕۆیشتم پرسیارم دەکرد هەتا گەیشتە بیری (أريس) لای دەرگاکەیدا دانیشتم، دەرگاکەیشی لە لقی دارخورما تەنرابوو، هەتا پێغەمبەر

(صلی الله علیه وسلم) دەستی سەراوی بەجێ هێنا و دەستنوێژی گرت، ئینجا هەستام چووم بۆ لای لەسەر بیرەکە دانیشتبوو لە ناوەڕاستی سەکۆی بیرەکەدا و هەردوو قولی ڕووتکردبوو شۆڕی کردبوونەوە ناو بیرەکە، سەلامم لێکرد و، دوایی ڕۆیشتم و لای دەرگاکە دانیشتم و وتم دەبێ ئەمڕۆ دەرگاوانی پێغەمبەر بم (صلی الله علیه وسلم)، ابو بکر (الله لێی ڕازی بێت) هات پاڵی نا بە دەرگاکەوە وتم: کێیە؟ وتی: ابوبکرم وتم: پەلە مەکە، وتی: بەڵێ ، پاشان ڕۆیشتم وتم: یا رسول الله ئەوە أبوبکرە، داوای مۆڵەت دەکات؟ فەرمووی: مۆڵەتی بدە و موژدەی بەهەشتیشی بدەرێ، هاتمەوە بە ابوبکرم وت: وەرە ژوورەوە لەکاتێکدا پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) موژدەی بەهەشتت دەداتێ. دەڵێ: أبوبکر هاتە ژوورەوە لای ڕاستی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لەپەنا ئەودا هەر لەسەر سەکۆکە دانیشت و، قاچەکانی شۆڕ کردەوە ناو بیرەکە و، بە وێنەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) قولی ڕووتکرد. دیسان گەڕامەوە دانیشتم، کاتێ من لەماڵ هاتم براکەم جێهێشت دەستنوێژ بگرێت و بەدوامدا بێت، بۆیە وتم: ئەگەر الله ویستی چاکەی بە فلان ببێ (مەبەستی براکەی بوو) دەیهێنێ بۆ ئێرە، لەناکاو یەکێك دەرگاکەی جولاّن، وتم ئەوە کێیە؟ وتی: عمری کوڕی خطاب ـە، وتم: پەلە مەکە، لەپاشدا چووم بۆ لای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) سەلامم لێکرد و وتم: ئەوە عمرە داوای مۆڵەت دەکات؟ فەرمووی: (مۆڵەتی بدە و موژدەی بەهەشتی بدەرێ) هاتمەوە لای عمر وتم: پێغەمبەر مۆڵەتی دایت و موژدەی بەهەشتیشت دەداتێ. دەڵێ: هاتە ژوور دانیشت لەگەڵ پێغەمبەر لەسەر سەکۆکە و لەلای چەپیەوە و، هەردوو قاچی شۆڕکردەوە ناو بیرەکە. دیسان هاتمەوە دانیشتم وتم: ئەگەر الله ویستی

چاکەی بە فلان هەبێت دەیهێنێ بۆ ئێرە - مەبەستی براکەی بوو - یەکێ هات دەرگاکەی جولاند، وتم: ئەوە کێیە؟ وتی: عثمانی کوڕی عفان، وتم: پەلە مەکە، هاتم بۆ خزمەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەواڵم دایێ، فەرمووی: (مۆڵەتی بدە و، موژدەی بەهەشتی بدەرێ لەگەڵ بەلایەکدا تووشی دەبێ) هاتم وتم: وەرە ژوورەوە و پێغەمبەریش موژدەی بەهەشتت دەداتێ لەگەڵ بەلایەکدا کە توشت دێ. دەڵێ: هاتە ژوورەوە سەر سەکۆکە جێگە نەمابوو، لەو بەرەوە بەرانبەر ئەوان دانیشت. (شريك)ی ڕاوی دەڵێ: سعیدی کوڕی (مسيب) وتی: وام مانا کرد کە ئەوە گۆڕەکانیانە.

فەزڵی علی کوڕی ابو طالب (رضي الله عنه) لە فەرموودەکانی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم):

یەکەم: { عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رضي الله عنه) قَالَ: خَلَّفَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ (رضي الله عنه) فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تُخَلِّفُنِي فِي النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ؟ فَقَالَ: (أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، غَيْرَ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي). [بخاري / المغازي /٤١٥٤]

واتە: سعدی کوڕی أبی وقاص (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: کاتێ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) چوو بۆ جەنگی (تبوك) (علی کوڕی أبو طالب)ی کرد بە جێنشینی خۆی لەسەر مەدینە، وتی: یا رسول الله جێم دێڵی لەگەڵ ژن و

منداڵدا ؟ فەرمووی: (ئایا ڕازی نابیت تۆ بۆ من وەك هارون بیت بۆ موسی، ئەوەندە هەیە دواى من پێغەمبەر نایەت).

دووەم: { عن سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ (رضي الله عنه): أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ يَوْمَ خَيْبَرَ: (لَأُعْطِيَنَّ هَذِهِ الرَّايَةَ رَجُلًا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ، يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ). قَالَ: فَبَاتَ النَّاسُ يَدُوكُونَ لَيْلَتَهُمْ أَيُّهُمْ يُعْطَاهَا، قَالَ: فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) كُلُّهُمْ يَرْجُونَ أَنْ يُعْطَاهَا، فَقَالَ: (أَيْنَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ). فَقَالُوا: هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ. قَالَ: (فَأَرْسِلُوا إِلَيْهِ). فَأُتِيَ بِهِ، فَبَصَقَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فِي عَيْنَيْهِ وَدَعَا لَهُ، فَبَرَأَ حَتَّى كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ، فَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ، فَقَالَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه): يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا؟ فَقَالَ: (انْفُذْ عَلَى رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِيهِ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ) }.
[بخاري / الجهاد /٣٧٨٣]

واتە: سهلى كوڕى سعد (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەرى الله (صلى الله عليه وسلم) ڕۆژى خەيبەر فەرمووى: (ئەم ئاڵایە دەدەمە دەستی پیاوێك الله لەسەر دەستی ئەو سەركەوتن ئەنجام دەدات، الله و پێغەمبەرى خۆشدەوێت و، الله و پێغەمبەریش خۆشیان دەوێت. دەڵێ: خەڵك ئەو شەوەیان كردەوە بەو باسەوە: دەبێ كامیان ئەو ئاڵایەی بدرێتێ، كاتێ خەڵك ڕۆژیان لێبوویەوە، بەیانی زوو ڕۆیشتن بۆ خزمەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەموویان خوازیاری ئەوە بوون ئەو ئاڵایەیان بدرێتێ، فەرمووی: (على كوڕی أبو طالب

له کوێیه ؟). وتیان: ئەی پێغەمبەری الله ئەو لەدەست ئازاری هەردوو چاوی دەناڵێنێ. فەرمووی: (بنێرن بە دوایدا) هێنایان پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تفی کردە هەردوو چاوی و بۆی پاڕایەوە، چاك بوو هەروەك ئازاری نەبووبێت، ئاڵاکەی دایە دەستی، علی (الله لێی ڕازی بێت) وتی: یا رسول الله لەگەڵیان نەجەنگین تا وەك ئێمەیان لێدێت؟ فەرمووی: (لەسەرخۆ بڕۆ ناویان تا دەگەیتە قەراغی ماڵەکانیان، دوایی بانگیان بکە بۆ ئیسلام هەواڵیان بدەرێ بەوەی واجبە لەسەریان لە ئەرکی الله، سوێند بە الله، ئەگەر الله بەهۆی تۆوە یەك کەس ڕێنمایی بکات بۆ تۆ چاکترە لە هەرچی وشتری سوور هەیە).

{ مەبەست سامانی دنیایە }.

* وأن العشرة الذين سماهم رسول (الله صلى الله عليه وسلم) وشهد لهم بالجنة ونشهد لهم على ما شهد به رسول الله(صلى الله عليه وسلم) وقوله الحق *

بەڕاستی ئەو (١٠) کەسەی کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ناوی هێناون وە شایەتی بۆ داون بە بەهەشت، شایەتیان بۆ دەدەین لەسەر ئەوەی کە شایەتی پێ دراوە لەلایەن پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وە وتەکەی حەقە.

نص الرسول - صلى الله عليه وسلم - نصاً صريحاً على أن عشرة من أصحابه من أهل الجنة، ففي (مسند أحمد)، و (سنن الترمذي) عن عبدالرحمن بن عوف عن النبي - صلى الله عليه وسلم – قال: ((أبو بكر في الجنة، وعمر في الجنة، وعثمان في الجنة، وعلي في الجنة، وطلحة في الجنة، والزبير في الجنة، وعبد الرحمن بن عوف في الجنة، وسعد بن أبي وقاص في الجنة، وسعيد بن زيد في الجنة، وأبو عبيدة بن الجراح في الجنة)). وإسناده صحيح، وروى الحديث الإمام أحمد وأبو داود وابن ماجه. رواه الترمذي (٣٧٤٧)، وأحمد (١٦٧٥) (١/١٩٣) وحسنه ابن حجر في [هداية الرواة - (٥/٤٣٦)] كما ذكر في مقدمته. وقال أحمد شاكر في [مسند أحمد: (٣/١٣٦) إسناده صحيح.

واتە: ابوبکری صدیق بۆ بەهەشتە، عومەر کوڕی خطاب بۆ بەهەشتە، عثمانی کوڕی عفان بۆ بەهەشتە، علی کوڕی ابو طالب بۆ بەهەشتە، طلحە بۆ بەهەشتە، زوبیر بۆ بەهەشتە، عبدالرحمن ـی کوڕی عوف بۆ بەهەشتە، سعدی کوڕی ابی وقاص بۆ بەهەشتە، سعیدی کوڕی زید بۆ بەهەشتە، ابو عبیدەی کوڕی جراح بۆ بەهەشتە.

* والترحم على جميع أصحاب محمد (صلى الله عليه وسلم)، والكف عما شجر بينهم *

هەروەها ڕەحمەت ناردن بۆ سەر هەموو هاوەڵانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، وە دەست گرتنەوە و بێدەنگ بوون لەو شتانەی لەنێوانیاندا ڕوویداوە.

هەروەکو الله تعالى لە قورئانی پیرۆز دەفەرموویێت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ) (الحشر: ١٠)

واتە: (والذين جاءوا من بعدهم يقولون) ئەوانەش لەدوای ئەوانەوە هاتوون، واتە: پاش کۆچکەران (مهاجرين) و یارمەتیدەرانەوە (انصار) هاتوون ، دەڵێن: (ربنا اغفر لنا ولإخواننا الذين سبقونا بالإيمان) ئەی پەروەردگارمان ! لە ئێمە و لەو برایانەمان کە پێش ئێمە باوەڕیان هێناوە خۆشببە (ولا تجعل فى قلوبنا غلا للذين آمنوا) و، هیچ بوغز و قینێك مەخە دڵمانەوە بەرامبەر بەو کەسانەی باوەڕیان هێناوە (ربنا إنك رؤوف رحيم) ئەی پەروەردگاری ئێمە ! بەڕاستی تەنها ئەتۆی بەسۆزی میهرەبان.

امامی (عومەر) گوێی لە پیاوێك بوو باسی موهاجیرانی بە چاك دەكرد ! ئەویش ئایەتی (للفقراء المهاجرين) ـەی بۆ خوێندەوە و، فەرمووی: ئایا تۆ وەك ئەوان دەبی؟ وتی: نەخێر، پاشان ئایەتی (والذين تبؤوا الدار والإيمان) ـەی بەسەردا خوێندەوە و فەرمووی: ئەی وەك ئەو دەستە دەبیت ؟ کابرا وتی:

نەخێر، پاشان ئایەتەی (١٠)ی سورەتی الحشر ی (والذین جاءوا من بعدهم یقولون) بۆ خوێندەوە و فەرمووی: ئەی لەمانەیت ؟ کابرا وتی: بەتەمام لەمانە بم. پێشەوا (عومەر) فەرمووی: دە چاك بزانە هەرکەسێك بەباشی ناویان نەبا و، بگرە لەباتی ئەوە جنێویان پێبدات، با چاك بزانێت لەهیچ کام لەو ئیماندارانە نییە. واتە: لە هەرسێ تاقمەکە بێ بەشە. بێجگە لەوەش پێشەوا (مالیك) دەڵێت: ئەو کەسەی جوێن بە هاوەڵان دەدات کافرە و لە (فیئ)یش بەش نابات. " تەفسیری ڕامان "

هەروەها باس لە هیچ شتێك ناکەین کە لەنێوانیاندا ڕوویداوە، چونکە الله تعالی لێیان ڕازی بووە، هەروەکو لە قورئانی پیرۆز دەفەرموێت: (رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) (البينة: ٨)

واتە: (رضی الله عنهم) الله لێیان ڕازی و خۆشنوودە بەهۆی کارە چاکەکانیانەوە، (ورضوا عنه) جا ئەوانیش لەو ڕازی و، خۆشنوودن سەبارەت بەو هەموو بەخششەی پێیداون.

* وأن الله عز وجل على عرشه بائن من خلقه، كما وصف نفسه في كتابه، وعلى لسان رسوله (صلى الله عليه وسلم)، بلا كيف *

الله تعالى لەسەر عەرشە و جیایە لە دروست کراوەکانی، هەروەك چۆن خۆی وەسفی کردووە لە قورئاندا، هەروەها لەسەر زمانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، بەبێ چۆنییەتی.

الله تعالى لەسەر عەرشە لەسەرووی هەموو ئاسمانەکانەوە، هەروەکو الله تبارك وتعالى دەفەرموویێت: (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) (طه: ٥)

واتە: خوای گەورە لەسەر عەرش بەرز و بڵند بۆتەوە، بەو شێوەی شیاوی بێت، ئێمە چۆنیەتییەکەی نازانین.

دیارە الله خۆی چۆنی مەبەست بێت، ئێمەش هەر بەو جۆرە باوەڕمان پێی هەیە، هەروەك (سەلەف)یش دەڵێن: وەکو ئیمامی (مالیك، ئەوزاعی، سەوری، لەیس، شافیعی، ئەحمەد، ئیسحاق) کە بەبێ چۆنیەتی و، شوبهاندن و، لە کارخستنی سیفەتەکان بەسەریاندا بچین. (نوعەیمی کوڕی حماد)ی "مامۆستای بوخاری" دەڵێ: (من شبه الله بخلقه فقد كفر، و من جحد ما وصف الله بة نفسه فقد كفر، وليس فيما وصف بة نفسة ولا رسوله تشبيه).

له (ئیبن قەییم) دەپرسن: ئەگەر دوو کەس لە پەیڕەوانی شافیعی بکەونە چەلەحانێ لەگەڵ یەکتر، ئەوجا یەکێکیان بڵێ: هەرکەسێ پێی وانەبێ الله لە ئاسمانە، سەرلێشێواو و سەر لێ تێکچووە، ئەوی دیکەش بڵێ: نەخێر ! الله بێ جێ و مەکانە، ئایا ئەم دوو بۆچوونە کامیان لەسەر عەقیدەی ئیمامی شافیعییە ؟ لە وەڵامدا وتی: عەقیدەی شافیعی و، عەقیدەی پێشینەکانی ئیسلام، وەك ئیمامی (مالیك، سەوری، ئەوزاعی، ئیبن موبارەك، ئەحمەدی کوڕی حەنبەل و ئیسحاق) هەر وەکو عەقیدەی زانا بەڕێزەکانی ترە، وەك (فوزەیلی کوڕی عیاض، ئەبو سولەیمانی دارانی، سەهلی کوڕی عبدالله ی تەسەتتوری) چونکە لە نێوان هیچ لایەك لەو بەڕێزانە و وێنەیاندا، هیچ ناکۆکی و جیاوازی لە بەرامبەر بنەماکانی ئاییندا نەبووە. ئەوەتە پێشەوا شافیعی لە سەرەتای کتێبی (الرسالة)دا دەڵێ: (الحمد لله الذى .. هو کما وصف به نفسه و فوق ما یصفه به خلقه). (ئیبن کەسیر) لە کتێبی (البدایه والنهایه) دا دەڵێ: (ڕەبیعی مامۆستای شافیعی و پیاوە هەڵکەوتووەکانی مەزهەبی شافیعی، بەبێ باسکردنی هیچ چۆنایەتییەك سیفەتەکانی الله دەسەلمێنن.

جا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموویت: ((إن الله كتب كتابا قبل أن يخلق الخلق فهو مكتوب عنده فوق العرش)) [صحيح البخاري ومسلم]

واتە: الله تعالی نوسراوێکی نوسیوە پێش ئەوەی دروستکراوەکان دروست بکات، ئەو نوسراوە لای خۆیەتی لەسەر عەرش.

له یەمەن پارچە زێڕێكیان نارد بۆ پێغەمبەر ﷺ ، پێغەمبەر ﷺ دابەشی كرد بەسەر چوار كەسدا بۆ ئەوەی دڵیان بۆ دینی ئیسلام ڕابكێشێت، پاشان نەفەرێك ڕاست بووەوە، وتی: ئەی پێغەمبەر ئێمە شایستەترین بیدە بە ئێمە بۆ دەیدەی بەو چوار كەسە ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ألا تأمنوني وأنا أمين من في السماء)) [رواه البخاري، وانظر: صحيح الجامع الصغير: ٢٦٤٥]

واتە: ئایا ئێوە متمان لا ئەمین نییە، لەكاتێكدا من ئەمینداری ئەو زاتەم كە لە ئاسمانە لەسەر عەرش.

ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی كە الله تعالى لەسەر عەرشە بەزاتی خۆی.

* أحاط بكل شيء علما *

علمەکەی الله تعالى هەموو شتێکی گرتۆتەوە.

الله تبارك تعالى دەفەرمووێت: (عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ) (الانعام: ٧٣)

واتە: الله تعالى زانای نهێنی و پەنهان و ئاشکراکانە، هەروەها (الله) زۆر کاربەجێیە و زانیارییەکی وردی هەیە بە هەموو شتێك.

هەروەها دەفەرمووێت: (ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ) (التوبة: ٩٤)

واتە: پاشان دەگەڕێنەوە بۆ لای الله کە زانای نهێنی و ئاشکراکانە و هەموو شتێك دەزانێ و، هەواڵتان پێ دەدات سەبارەت بەو کردەوانەی کە کردووتانە.

جا دەفەرمووێت: (عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ) (الرعد: ٩)

واتە: ئەو زاتەیە بەگشت نادیارو دیارێك زانا و ئاگادارە و هەر ئەویش گەورە و مەزنە، لە هەموو شتێك، بەرز و بڵندیشە بەسەر گشت شتێکدا.

* ليس كمثله شيء وهو السميع البصير *

هیچ کەس و شتێك لە الله تعالی ناچێت، هەر الله تعالی بیسەرە بە وتەکانتان و بینەرە بە کردەوەکانتان.

بەڵێ عەقیدەی ئەهلی سوننە و جەماعە ئەوەیە سیفاتەکانی الله تعالی پەك ناخەن و، نایچوێنن بە دروستکراوەکانی، بەڵکو باوەڕمان وایە کە ئەو سیفەتانەی باسکراوە سیفاتی الله تعالی ـن، بەڵام جیاواز لە دروستکراوەکانی و، باوەڕمان پێیەتی، بەڵام چۆنیەتییەکەی نازانین، هەر وەکو لە قورئان و حەدیسە سەحیحەکان باسکراون.

لە فەرموودەیەکی (قودسی) دا هاتووە: ((لا تزال جهنم يلقى فيها وتقول: هل من مزيد؟ حتى يضع رب العزة فيها قدمه فتقول: قط. قط، وعزتك وكرمك -أی كفی كفی -فينزوی بعضها إلى بعض ..)).
[بخاری ومسلم ١٢٨٧/٤١]

بەڵێ بڕوامان بە سیفەتی (قەدەم) هەیە، وەك لە فەرموودەکاندا هاتووە و دەستکاریشی ناکەین، بەڵام شێوە و چۆنیەتییەکەی دەگێڕینەوە لای الله.
ئیمامی (ئیبن کەسیر) کە دەگاتە تەفسیری ئایەتی: (يوم نقول لجهنم هل أمتلأت ..) دەڵێ: لەبەر ئەوە کە الله بەڵێنی داوە دۆزەخ بە مرۆڤ و جنۆکە پڕ بکات ڕۆژی قیامەت، پێی دەڵێت: ئاخۆ پڕ بوویت ؟ پاشان ئەوی تێچوو و هەڵدرایە نێویەوە هێشتا هەر دەڵێ: ئاخۆ زیاتر هەیە ..؟ جا لەو کاتەدا هەر پڕ

نابێ و داوای هیتری لێ دەکات، ئەوجا الله (پێی) پیرۆزی خۆی دەخاتە نێویەوە، ئەوسا لە هەیبەتی ئەوەدا دەچێتەوە یەك و دەڵێ: (قط قط). واتە: خوایە ! بەسمە، بەسمە، پڕ بووم و جێی کەسم نەماوە. زانایان دەڵێن: ئەو قسەی دۆزەخە ڕاستە و هەقیقەتی هەیە و، الله دەیهێنێتە گۆ و قسە، بۆیە الله پێی پیرۆزی خۆی تێدەخا، چونکە لەوپەڕی قوڵی و فراوانیدایە، ئیتر بەو شێوەیە لەملاو لەولاوە دێتەوەیەك و بچووك دەبێتەوە.

ئیمامی (بوخاری) و ئیمامی (مسلم) و ئیمامی (ئەحمەد)یش هەمان ڕاوبۆچوونیان هەیە و هەر یەکەشیان فەرموودەیەکی هێناوە و ئاشکراشە کە (قەدەم ، رجل) هەردووك یەك شتە.

جا کەوایە (قەدەم) سیفەتێکی الله یە، بەڵام دیارە ئەو قەدەمە وەك قەدەمی دروست کراوەکانی نییە.

(دارەمی) لە (ئیبن عەباس)وە دەڵێ: ((الكرسى موضع القدمين، والعرش لا يقدر قدره إلا الله)) حاکمیش لە (المستدرك)دا هێناویەتی و دەڵێ: (صحيح على شرط الشيخين و وافقه الذهبى وابن جرير).

چوار خاڵ کە پێویستە موسڵمانان خۆیانی لێ بپارێزن لەم بابەتەدا:

یەکەم: تعطيل (پەککخستن): واتە پەککخستن و ڕەتکردنەوەی ناو و سیفەتەکانی الله تعالی، (پەنا بە الله). بۆ نموونە دەڵێین: الله تعالى دەستی هەیە،

کابرایەك دێت دەڵێت الله تعالی دەستی نییە، ئەمە ئەم کابرایە هات تعطیلی سیفاتێکی الله تعالی ی کرد کە "دەست"ە.

الله تعالی لە قورئاندا و، رسول الله (صل الله علیه وسلم) لە سوننەدا باسی ناو و سیفەتەکانی الله تعالی کراوە. بەڵگەش لەسەر سیفەتی دەستی الله تعالی لە قورئاندا: (يَدُ ٱللَّهِ فَوۡقَ أَيۡدِيهِمۡۚ) (الفتح: ١٠)

دووەم: التمثیل (لێکچواندن): واتە: نابێت ناو و سیفاتەکانی الله تبارك وتعالی بچوێنی بە بەندە و دروست کراوەکانی. بۆ نموونە: ناتوانیت بڵێیت: الله تعالی دەستی وەك دەستی مرۆڤەکانە (والعیاذ بالله).

بۆیە ئەهلی سوننە بەتوندی دژایەتی ئەو گروپانە دەکەن کە لێکچواندن دەکەن لەسیفەتەکانی الله دا.

سێیەم: التکیف (چۆنایەتی): واتە: نابێت بڵێین دەستی الله تعالی ئەوەندە و ئەوەندە درێژە و شێوەکەی وایە و وایە، والعیاذ بالله، ئەمەش هەڵەیەکی زۆر گەورەیە و کوفرە، چونکە الله تعالی باسی چۆنیەتی شێوازەکانی نەکردووە.

وەك ئیمامی مالیك دەربارەی سیفەتی "استواء" (بەرزبوونەوە) دەفەرمووێت: استواء (بەرزبوونەوە) زانراوە چونکە لە قورئاندا باسکراوە، بەڵام چۆنیەتییەکەی نەزانراوە چونکە باس نەکراوە، ئیمان هێنان پێی واجبە، چونکە ئایەتی قورئانی پیرۆزە، پرسیار کردنیش لەسەر چۆنیەتی بەرزبوونەوەی الله تعالی بۆ سەر عەرشی پیرۆزی بیدعەیە، چونکە هاوەڵان ئەم پرسیارەیان لە پێغەمبەر (صلی

الله عليه وسلم) نەكردووە، هەروەها چواندنی بە بەرزبوونەوەی دروستكراوەكان كوفرە. ئەم یاسایەش باقی سیفاتەكانی تر دەگرێتەوە.

چوارەم: تحریف (شێواندن و گۆڕینی مانای سیفەت و ناوەكان): بۆ نموونە: الله تعالى سیفەتی (استواء)ی هەیە، واتە: بەرزبوونەوە بۆ سەر عەرش یان سیفەتی (علو) بەرزیەتی الله تعالى، كەچی ئەهلی بیدەع دێن تەحریفی ئەم سیفەتانە دەكەن و دەڵێن: نا ئەمە مانای ئەوە نادات بەڵكو مانای تری هەیە، بۆ نموونە دەڵێن (استواء) بە مانای (استولى) دێت پەنا بە الله لەم جۆرە كوفرە. (ابن القیم) دەفەرمووێت: ئەو لامەی كە زیادی دەكەن (استوى) دەكەن بە (استولى) چەند لەو نون (ن) ـە دەچێت كە بەنو ئیسرائیل زیادیان كرد كە الله تعالى فەرمووی: بڵێن: (حطة) ئەوان گوتیان: (حنطة) جا الله تعالى غەزەبی لێ گرتن. ئەو كەسانەش كە سیفاتی الله تعالى تەئویل دەكەن و ماناكانی دەگۆڕن با لە الله بترسن نەبادا وەكو بەنی ئیسرائیل الله تعالى غەزەبیان لێ بگرێت.

هەروەكو چۆن زانیمان الله تعالى لە هیچ كەسێك و شتێك ناچێت، گرنگە ئەوەش بزانین كە الله تعالى بە هەموو كارو كردەوەیەكمان ئاگادارە و هیچ شتێك شاراوە نییە لە لای الله تعالى.

الله تعالى دەفەرمووێت: (وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا) (النساء: ١٠٨)

واتە: جا هەر کارێك ئەوان بیکەن، بێگومان کە الله لێی بە ئاگایە و ناتوانن هیچ شتێکی لیٚ بشارنەوە و تۆڵە و پاداشتیشیان دەداتەوە.

هەروەها دەفەرمووێت: (وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا) (النساء: ١٢٦)

واتە: هەر الله یە کە بە هەموو شتێك بە ئاگا و زانایە، هیچی لا ون نابێت.

* وأنه تبارك وتعالى يرى في الآخرة، يراه أهل الجنة بأبصارهم ويسمعون كلامه كيف شاء وكما شاء *

الله تعالى له قیامەت دەبینرێت، وە ئەهلی بەهەشت دەیبینن بە چاوەکانیان، و گوێ بیستی وتەکانی الله دەبن چۆن بیەوێت و هەرچۆنێك بیەوێت.

الله تعالى دەفەرموویێت: (إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ) (القيامة: ٢٣)

واتە: بۆ پەروەردگاری خۆیان دەڕوانن.

جەماوەری زانایان - وەك لە چەندین فەرموودەی ڕەوا و (صەحیح) وەرگیراوە دەڵێن: مەبەست لەم ئایەتە ئەوەیە کە لە ڕۆژی قیامەتدا بەندە ساڵحەکان تەماشای خوای خۆیان (الله) دەکەن و بە چاوی خۆیان دەیبینن، وەك چۆن بە ئارەزووی خۆیان تەماشای مانگە شەوی چواردە دەکەن و دەبینن.

(ئیبن کەسیر) دەڵێ: ڕای کۆی هاوەڵان و شوێنکەوتووان (الصحابة والتابعون)یش هەر ئەمەیە، وە هەموو پێشەوایانی ئیسلام پاش ئەوانیش یەك دەنگن تێیدا.

پێغەمبەر (صلى الله عليه و سلم) بۆ پشتگیری لەو مەبەستە دەفەرمووێ: ((إنكم ترون ربكم كما ترون هذا القمر ..))

[فتح الباري:٤٢٩/١٣ و مسلم: ٤٣٩/١]

الله سبحانه وتعالى دەفەرمووێت: (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَـٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) (يونس: ٢٦)

واتە: (للذين أحسنوا الحسنى) بۆ ئەوانەش چاكە دەكەن، پاداشی زۆرچاك و بەهەشت هەیە، (وزيادة) واتە: دیتنی ڕووی پیرۆزی الله تعالى و تەماشا كردنی! (ولا يرهق وجوههم قتر ولا ذلة) واتە: تۆزو غۆبارو سەرشۆڕی لە دەم و چاویان نانیشێ، وەك چۆن لە دەم و چاوی دۆزەخییەكان دەنیشێ (أولئك أصحاب الجنة) ئەوانە یارانی بەهەشتن، (هم فيها خالدون) بە هەتا هەتاییش تێیدا دەمێننەوە و لێی دەرناچن.

هەروەها الله تبارك وتعالى دەفەرمووێت: (كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ) (المطففين: ١٥)

واتە: ئاگاداربن ! بەڕاستی ئەوانە لەو ڕۆژەدا بەربەست لە دیتنی پەروەردگاریان هەیە و نایبینن.
پێشەوا (شافیعی) دەڵێت: ئەم ئایەتە بەڵگەیە لەسەر دیتن و بینینی الله تعالى لە ڕۆژی دواییدا؛ پێشەوا (مالیك)یش دەڵێت: كاتێك كە دیتنی زاتی الله دوژمنانی لێ بێبەش بكرێت، ئەوا بێگومانە كە زاتی خۆی دەردەخات بۆ دۆستەكانی.

هەروەها گوێبیستی وتەكانی الله تعالى دەبین، هەرچۆنێك بیەوێت، هەروەكو الله سبحانه وتعالى دەفەرمووێت: (وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (الشعراء: ١٠)

واتە: ئەی محمد (صلى الله علیه وسلم) ئەو كاتەیان بەبیر بێنەوە كە پەروەردگارت لە لای كێوی طوردا موسای بانگكرد: كە وتی بچۆ بۆ لای ئەو گەلە ستەمكارە، ئەوانەی ستەمیان هەم لە خۆیان و، هەم لە گەلی بەنی ئیسرائیل كردووە و، كردوویانن بە كۆیلە.

هەروەها الله عز وجل دەفەرمووێت: (وَنَادَيْنَاهُ مِن جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا) (مريم: ٥٢)

واتە: لەلای ڕاستی كێوی (طور)ـەوە بانگمان كرد و، بەبێ هۆو واسیتەش وتووێژمان لەگەڵ كرد، (وقربناه نجیا) وە لە خۆشمان نزیكمان كردەوە تا بە نهێنی قسە و گفتوگۆی لەگەڵ بكەین.

هەروەها لە حەدیسی سەحیح هاتووە پێغەمبەر (صلى الله علیه وسلم) دەفەرمووێت: ((يقولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ القِيَامَةِ: يا آدَمُ، يَقولُ: لَبَّيْكَ وسَعْدَيْكَ، فيُنادَى بصَوْتٍ: إنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أنْ تُخْرِجَ مِن ذُرِّيَّتِكَ بَعْثًا إلى النَّارِ)). أخرجه البخاري: كِتابُ تَفْسِيرِ القُرْآنِ, بابُ (وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ)(الحج: ٢), (٤٧٤١)، واللفظ له، ومسلم: كتاب الإيمان، رقم (٢٢٢). الله تعالى بە دەنگێ بانگی ئادەم دەكات (علیه السلام).

* والجنة حق والنار حق وهما مخلوقتان لا يفنيان أبدا، والجنة ثواب لأوليائه، والنار عقاب لأهل معصيته إلا من رحم *

بەهەشت و دۆزەخ ڕاست و حەقن، دوو دروستکراون هەرگیز کۆتاییان نایەت و لەناوناچن، بەهەشت پاداشتە بۆ ئەولیاکانی، و ئاگریش جێگای ئەهلی سەرپێچی کارانە، تەنها ئەوە نەبێ کە رەحمی پێکراوە.

بەڵگەکانی قورئان لە باسی بەهەشت و دۆزەخ زۆرن، بەڵام چەند دانەیەك دەخەیەنە ڕوو ...

الله تعالى لە باسی بەهەشتدا دەفەرموویت: (وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ) (ال عمران: ١٣٣)

واتە: پەلە و چەسپانی بکەن بۆ کردنی ئەو شتانەی دەبنە هۆی لێبووردنی پەروەردگارتان و چوونە بەهەشتێکی فراوانی وا کە: هەر پانتاییەکەی بە ئەندازەی ئاسمانەکان و زەوییە. پێشەوا ئەحمەد دەڵێت: (أعدت للمتقين) ئامادە کراوە (ئەو بەهەشتە) بۆ پارێزکاران. زانایان دەڵێن: ئەم ئایەتە بەڵگەیە بۆ ئەوە کە ئێستا بەهەشت ئامادە کراوە و هەیە.

جا الله تعالى دەفەرموویت: (وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقًا قَالُوا هَـٰذَا الَّذِي

رُزِقْنَا مِن قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)(البقرة: ٢٥)

واته: ئەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ! مژده بده بەوانەی كه بڕوایان به خواو به پەیامبەرو به ڕۆژی دوایی هەیه و، ئاكاره چاك و پەسەندەكان ئەنجام دەدەن كه بێگومان بەهەشت گەلێكیان بۆ هەیه، كه چەندین كانیاو و ڕووبار لەژێر درەختەكانییدا دێن و دەچن، هەر كه لەو بەرهەم و میوەی بەهەشتانەیان بۆ دێنن و دەیچێژن دەڵێن: خۆ هەر ئێستا لەمەتان بۆ هێناین، ئەمه هەر ئەو ڕۆزییه بوو كه پێشتر پێماندرا، دیاره ئەو میوەجاتەی له بەهەشتا بۆیان دەهێنرێ، هەموو - له چاكی و باشیدا به ڕەنگ - لەیەك دەچن، بەڵام به تام و لەزەت لێك جیاوازن.

(ئیبن ئەبی حاتەم) ئەم فەرموودەیه دێنێ: ((أنهارُ الجنةِ تَفَجَّرُ تحت تِلالٍ، أو من تحت جبال المِسْكِ)) واته: ڕووبارەكانی بەهەشت له بن چەند گرد و تەپۆڵكەیەك، یان له ژێر چیای (میسك)ـەوه هەڵدەقوڵێن.

جا لەو بەهەشتەدا چەندین ئافرەت و هاوسەری پاك و خاوێنیان بۆ ئاماده كراوه، و به هەتا هەتاییش لەوێ دەمێننەوه و ژیانێكی خۆش دەبەنەسەر.

الله تعالی له باسی دۆزەخدا له قورئانی پیرۆز دەفەرمووێت: (وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ)(ال عمران: ١٣١)

واته: لەو ئاگرەی بۆ بێباوەڕان ئاماده كراوه خۆتان بپارێزن.

هەروەها الله سبحانە وتعالى دەفەرموویت: (فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ) (البقرة: ٢٤)

واتە: دەسا وەرن باوەڕ بێنن و خۆتان بپارێزن لەو ئاگرەی کە دەستەچیلەو هەڵگیرسێنەرەکەی جەستەی ئادەمی و بەردە، دان بەوەیشدا بنێن کە ئەم قورئانە لەلایەن خواوەیە، ئەگینا دەبنە سووتەمەنی ئەو ئاگرەی (أعدت للكافرين) کە ئێستا بۆکافران و بێ باوەران ئامادە کراوە.

ئەوەش بزانە بەهەشت و دۆزەخ هەرگیز کۆتاییان نایەت.

هەروەك الله تعالى لە باسی ئەهلی بەهەشت دەفەرموویت: (جَزَاؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا) (البينة: ٨)

واتە: پاداشیان لەلای پەروەردگاریان چەند باخاتێکی هەمیشەیی بەهەشتە کە لەبن درەختەکانیەوە چەندین جۆگە ئاو و ڕووبار دەڕوات، وە بەئێجگاری و هەمیشەیی تێیدا دەمێننەوە و ژیان دەبەنە سەر.

هەروەها الله تبارك وتعالى لە باسی دۆزەخدا دەفەرموویت: (وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ)(فاطر: ٣٦)

واته: بۆ ئەو کەسانە کە کافر و بێ باوەڕن، ئاگری دۆزەخ هەیە، بڕیاری مردنیان بۆ نادرێ تا بمرن و لەو سزایە ڕزگار ببن، شتێکیش لە سزای دۆزەخیان لێ سووك ناکرێ، هەر ئا بەو جۆرەیە - وەك ئەوانە - هەموو بێبڕوایەك سزا دەدەین.

هەروەها دەفەرمووێت: (فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا) (البينة: ٦)

واتە: دەخرێنە ناو ئاگری دۆزەخەوە بە هەتا هەتایی تێیدا قەتیس دەبن.

هەروەها بەهەشت تەنیا بۆ ئیماندارانە و دۆزەخیش بۆ سەرپێچیکاران و کافرانە. تەنیا بڕواداران دەچنە بەهەشتەوە، هەروەکو الله عزوجل دەفەرمووێت: (إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ) (المائدة: ٧٢)

واتە: چاك بزانن کە هەرکەسێك شەریك و هاوبەش بۆ الله دابنێ، بێ شك الله بەهەشتی لەسەر یاساغ و قەدەغە دەکات و جێ و شوێنی ئاگرە.
پێغەمبەریش (صلى الله علیه وسلم) لەو بارەیەوە دەفەرموێ: ((إن الجَنَّةَ لا يَدْخُلُهَا إلا نَفْسٌ مسلمةٌ - وفي لفظ - مؤمنةٌ)) فتح البارى. واتە: بەدەر لە موسڵمان یان ئیماندار کەسی تر ناچێتە بەهەشتەوە.

* والصراط حق *

وە پردی صرات ڕاست و حەقە.

هەروەکو الله تبارك وتعالى دەفەرموویت: (وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا) (مريم: ٧١)

واتە: ئەی خەڵکینە ! ئیللا دەبێ هەموو نزیکی ئاگری دۆزەخ ببنەوە و بەسەر پردەکەی (صیراط) دا تێپەڕن، وە بە تەفسیرێکی تر: دەبێ هەموو بەسەر دۆزەخدا تێپەڕن. (كان على ربك حتما مقضيا) ئەمەش بڕیارێکە لەلایەن پەروەردگارتەوە بۆ ئەوە دراوە و بڕاوەتەوە و شتێکی حەتمییە.

هەروەها الله تعالى دەفەرموویت: (يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (التحريم: ٨)

واتە: لەو ڕۆژەدا (ڕۆژی قیامەت) الله پەیامبەرو ئەوانەی باوەڕیان هێناوە ڕیسواو سەرشۆڕ ناکات (نورهم يسعى بين أيديهم وبأيمانهم) لەبەردەمیانەوە و لەلای ڕاستیانەوە بەسەر پردی (صراط)دا پێی دەڕۆن (يقولون ربنا أتمم لنا نورنا) و دەڵێن: پەروەردگاری ئێمە ! نوور و ڕووناکییەکەمان بۆ تەواو بکە و بەردەوام بێت (واغفر لنا) و لێمان خۆش ببە (إنك على كل شئ قدير) بەڕاستی تۆ بەسەر هەموو شتێکدا بە توانایت.

* والميزان الذي له كفتان يوزن فيه أعمال العباد حسنها وسيئها حق *

وە ئەو تەرازووەی کە دوو لای هەیە، چاکە و خراپەی بەندەکانی پێ دەکێشرێت، ڕاست و حەقە.

هەروەکو الله تعالى دەفەرمووێت: (وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَـٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (الاعراف: ٨)

واتە: جا کێشانە و لێکدانەوەی کارو کردەوەی گشت ئەو خەڵکانە، لەو ڕۆژی قیامەتەدا بەڕاستی و دادگەرانە دێتە پێش و، ستەم لە هیچ کەسیش ناکرێت (فمن ثقلت موازينه) ئینجا هەر کەسێك تای تەرازووی کردەوەکانی گران و قورس بێت لای الله، واتە: کارو کردەوەی دنیای چاك بێت (فأولئك هم المفلحون) دیارە هەر ئەوانە بەختیار و سەرکەوتوو و سەرفرازن.

هەروەها الله تبارك وتعالى دەفەرمووێت: (وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ) (الأنبياء: ٤٧)

واتە: بێگومان ڕۆژی قیامەت ئێمە تەرازووی بەرامبەر دادپەروەری دائەنێین و کردەوەکانیانی پێ دەکێشین، ئەوسا هیچ کەسێك کەمترین ستەمی لێناکرێ چ

لە چاكەكاران و، چ لە خراپەكاران، تەنانەت ئەگەر كردەوەكانیان بە ئەندازەی سەنگی دەنكە خەرتەلەیەكیش بێت كە لەبچووكیدا كراوە بە نموونە، ئێمە دەیهێنین و ئامادەی دەكەین، جا ئەوەندە بەسە بۆ ئێمە كە بە وردی ژمێریاری كردەوەكانیان بین.

هەروەها پێغەمبەر - صلى الله عليه وسلم - دەفەرموویت: ((كلمتان خفيفتان على اللسان، ثقيلتان في الميزان، حبيبتان إلى الرحمن: سبحان الله وبحمده، سبحان الله العظيم)) [متفق عليه].

واتە: دوو وشە هەن سووكن لەسەر زمان، قورسن لەسەر تەرازووی كێشان (میزان)، خۆشەویستن لە لای الله تعالى ی میهرەبان: پاك و بێگەردی و سوپاس و ستایش بۆ الله، پاك و بێگەردی بۆ الله ی مەزن.

* والحوض المكرم به نبينا حق *

هەروەها حەوزی کەوسەر پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ـی پێ ڕێزدار کراوە ڕاست و حەقە.

ئەنەسی کوڕی مالیك (الله لێی ڕازی بێ) دەفەرموویێت: پێغەمبەر- صلى الله عليه وسلم - لە مزگەوتدا لە نێوانماندا بوو، کتوپڕ کەمێ خەوی لێکەوت، پاشان بە ڕوویەکی خۆش و گەش و لێو بە زەردەخەنەوە سەری بەرزەوە کرد، جا ئێمەش وتمان: هۆی ئەو زەردەخەنەیەت چی بوو ئەی پێغەمبەر ؟ ! فەرمووی: هەر ئێستا ئەم سورەتەم بۆ هات و خوێندیەوە و فەرمووی: (بسم الله الرحمن الرحيم. إنا أعطيناك الكوثر. فصل لربك وانحر. إن شانئك هو الأبتر) پاشان فەرمووی: دەزانن (کەوسەر) چییە ؟ کەوسەر: چۆم و تاڤگە و ڕووبارێکە لە بەهەشتدا، بەرەکەتێکی ئێجگار زۆری هەیە، حەوز و گۆلاوێکە پەروەردگارم (الله) بەڵێنی پێداوم، کە لە قیامەتدا ئوممەتەکەم بێنە سەری، وە بە ئەندازەی ئەستێرەکانی ئاسمان لێوان و پەرداخ و سوراحی تێدایە، هەندێ کەس لێی بێبەش دەبێ، منیش دەڵێم: ئەی پەروەردگاری من ! خۆ ئەوانە لە ئوممەتی منن، الله دەفەرموویێت: تۆ نازانی پاش تۆ ئەوانە چییان کرد ؟ ! [صحيح مسلم، كتاب الصلاة، باب حجة من قال :البسملة آية من أول كل سورة، حديث: ٦٣٥].

* والشفاعة حق، وأن ناسا من أهل التوحيد يخرجون من النار بالشفاعة حق *

وە شەفاعەت ڕاست و حەقە، وە بەڕاستی کۆمەڵە کەسێك
لە ئەهلی تەوحید دەردەچن لە ئاگر بەرەو بەهەشت بە شەفاعەتی حەق.

بەڵێ پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم شەفاعەت دەکات، وە هەروەها پیاوچاکانیش و، فریشتەکانیش و، شەهیدانیش شەفاعەت دەکەن، دوای ئەوەی الله ڕێگایان پێ دەدات، لەو سنورەدا کە بۆیان دادەنێت، بۆ ئەو کەسە شەفاعەت بکەن کە تەنها الله پەرست (مُوحِّد) بووە و، هاوبەشی بۆ الله پەیدا نەکردووە و، هاواری نەکردۆتە غەیری الله.

جا بێ ئەوەی ئێمەش داوایان لێ بکەین شەفاعەتمان بۆ بکەن، الله ڕێگای شەفاعەت کردنی پێ داون. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا حەرامیشی کردووە کە ئێمە لە دونیا داوای شەفاعەت کردنیان لێ بکەین و هاواریان بکەینێ دوای مردنیان. چونکە هاوارکردنە غەیری الله شیرکە، وە داوای شەفاعەت لە مردوو ناکرێت، وە شەفاعەت هەمووی موڵکی الله یەو، داوا لە خاوەن موڵك دەکرێت کە (الله) یە، وە تاوەکو خۆی ڕێگا نەدات، کەس ناتوانێت شەفاعەت بکات و، بۆ کەسیش ناکرێت.

وە داواکردنی ئێمە لە شەفاعەتکاران هیچ سودێکی نییە، بەڵکو زیانیشی هەیە، چونکە بە فەرمانی الله و ویست و ئیرادەی الله شەفاعەتکاران شەفاعەت دەکەن، نەك بە داواو هاواری ئێمە، وە لە خۆمانەوە بۆمان نییە پێغەمبەر صلی

الله علیه وسلم و چەند پیاو چاكێك دابنێین بە شەفاعەت كاری خۆمان و لەگەڵ الله هاواریان بكەینێ و داوای شەفاعەتیان لێ بكەین، چونكە ئەوان خاوەنی شەفاعەت نین و، ئێمەش لە خۆمانەوە نازانین ئایا ڕێگایان پێ دەدرێت شەفاعەت بۆ ئێمە بكەن یان نا، وە هەر كەسێك لەخۆیەوە شەفاعەتكار دابنێت بۆ خۆی و داوای شەفاعەتیان لێ بكات، ئەوە وەك موشریكەكانی كردووە و شەریكی بۆ الله داناوە و كافر بووە، سزاكەیشی ئەوەیە بێ بەش دەكرێت لە شەفاعەتی شەفاعەتكاران و كەس نابێت شەفاعەتی بۆ بكات.

وە ڕاستە لە ڕۆژی كۆبوونەوەی خەڵك لە مەحشەر، خەڵكی دەچن بۆ لای پێغەمبەران ـ علیهم الصلاة والسلام ـ بەگشتی پێغەمبەری خۆشمان صلى الله علیه وسلم بە تایبەتی، وە داوایان لێ دەكەن شەفاعەت بكەن لای الله بۆ ئەهلی مەحشەر، بەڵام ئەوە تایبەتە بە ڕۆژی قیامەت كاتێك كە پێغەمبەران ـ علیهم الصلاة والسلام ـ زیندوو و حازر و ئامادەن لای خۆیان، وە گشت ئەو حەدیسانەی كە باسی ئەو شەفاعەتەمان بۆ دەكەن، هەموویان تایبەتیان كردووە بە ڕۆژی دواییەوە، وە لە هیچ حەدیسێكی زەعیفیشدا نەهاتووە كە بڵێت ئەوە لە دوای مردنی دەبێت كاتێك كە لەناو گۆڕە !

هەروەها لە كتێبەكانی عەقیدەی ئیسلامی بە درێژی باس لە هەموو جۆرەكانی شەفاعەتی پێغەمبەر صلى الله علیه وسلم كراوە، وە لە هیچ كامێكیاندا باسی ئەوە نەكراوە كە جۆرێك لە شەفاعەتەكانی صلى الله علیه وسلم دوای مردنی بێت لە ناو گۆڕدا !

کەواتە داوای شەفاعەت کردن لە مردووانی ناو گۆڕ ـ جا پێغەمبەر صلی الله علیە وسلم بێت، یان پیاوچاکان ـ ئەوە هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نییە و داهێنراو و بیدعەیەکی شیرکییە مرۆڤ پێی کافر دەبێت.
وە لەبەر ئەوە نابینین هیچ کام لە هاوەڵانی رضي الله عنهم دوای مردنی ڕۆیشتبنە سەر گۆڕەکەی و داوای شەفاعەت کردنیان لێکردبێت. بە ڵکو دەچوون داوایان لە زیندووەکانیان دەکرد، وەك لە ساڵی وشکانی و بێ ئاویەکە داوایان لە عباس رضي الله عنە کرد دوعایان بۆ بکات.

جا بۆ زیاتر تێگەیشتن لە شەفاعەت، ئەوە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت باسی لێوە دەکەین بۆ ئەوەی نەفام و تێنەگەیشتووان گومانی خراپ بە ئەهلی سوننەت نەبەن و، پڕوپاگەندە نەکەن کە گوایە باوەڕیان بە شەفاعەت نییە !! چونکە لە هەموو کەس زیاتر باوەڕمان بە شەفاعەت هەیە و دڵیشمان خۆشە کە بەر شەفاعەت دەکەوین إن شاء الله؛ چونکە تەنها داوا لە الله دەکەین کە هەر ئەو خاوەنی شەفاعەتە و، هەمووی موڵکی خۆیەتی: (قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًاۖلَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِۖثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ) (الزمر: ٤٤)

واتە بڵێ: لێبوردن و بەخشین و تکاو شەفاعەت سەرلەبەر تەنها بۆ الله یە، هیچ کەسێکی دیکە شتێکی بە دەست نییە، خاوەنداریێتی ئاسمانەکان و زەوی هەر بۆ ئەوە و پاشانیش هەموو هەر بۆ لای ئەو دەگێڕدرێنەوە و دادگایی دەکرێن.

جۆری یەکەم: شەفاعەتی شیركی (الشفاعة الشركية)

ئەو شەفاعەتەی کە داواكردنی شیركە: ئەم جۆرەیان ئەوەیە کە داوا بكرێت لە غەیری الله و هاوار بكرێتە پیاوچاكان و فریشتە و جنۆكە و قەبر، بۆ ئەوەی شەفاعەت بكەن لای الله بۆ هاواركەر واتە: بەبێ ئیزن و فەرمانی الله، واسیتە و شەفاعەتكار دابنرێت بۆ ئەوەی شەفاعەت بكەن لای الله و شەفاعەت دانەریش سەربڕین و ماڵ بەخشین و هاواركردن و بەگەورەدانان بكات بۆ ئەم واسیتە و شەفاعەتكارانە، وە دڵی ببەستێتەوە بە ئەوان و ئیعتیقادی پێیان بێت كە سوودی بۆ دابین بكەن و زەرەری لەسەر لابدەن بەهۆی شەفاعەت كردنیانەوە لای الله، وە شەفیعەكانی خۆش بوێت لەگەڵ لێ ترسان و بەگەورە دانانیان و پشت پێ بەستنیان. !!

ئەم جۆرەش الله تعالى بە شیركی داناوە و كوفرە و دینی موشریكەكانی كۆنە و لە جیاتی سوود گەیاندن زەرەر دەگەیەنێت و، لە جیاتی نزیك كردنەوە لە الله، دوورت دەخاتەوە لێی و كەسی ئەنجامدەر پێی كافر دەبێت.

جا الله سبحانە وتعالى لە چەندان ئایەتدا ئەم شەفاعەتە شیركییەی باس كردووە بۆ نموونە:

بەڵگەی یەكەم: (وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ) (يونس: ١٨)

واتە: هاوبەشی پەیداکەران جگە لە الله شتی تر دەپەرستن و لێی دەترسن و دڵیان پێیان خۆشە و ئەمەلی خێریان پێیەتی و داوای سوود و قازانجی لێ دەکەن کە لەڕاستیدا هەر شتێك دەپەرستن جگە لە الله نە دەتوانێت زەرەریان لێ بدات ـ تاوەکو لێی بترسن ـ وە نە سوودیان پێ دەگەیەنێت ـ تاوەکو ئیعتیقادیان پێ بێت و ڕەجاو داوای لێ بکەن ـ هەروەها هاوبەشی پەیداکەران دەڵێن: ئێمە ئەم هاوار بۆ کراوانە ناپەرستین سەربەخۆ واتە باوەڕمان نییە کە دروستکەرو ڕزق دەری ئێمە بن یان بتوانن خۆیان سوودمان بۆ بهێنن و زیانمان لەسەر لابدەن؛ بەڵام ئێمە لەبەر ئەوە ئیعتیقادمان پێیانە و هاواریان دەکەینێ بۆ ئەوەی شەفاعەتمان بۆ بکەن لای الله، چونکە ئەمانە شەفاعەتکارمانن لای پەروەردگاری تاك و تەنها !!

پەروەردگاریش قەبوڵی نییە بەو شێوەیە و لەم ڕێگایەوە خەڵکی داوای شەفاعەت لە الله بکەن و ڕێی ئەمەی پێ نەداون، بۆیە ئینکاری کرد لەو کارەیان و بە شیرکی دانا و بە پێغەمبەری فەرموو: پێیان بڵێ: ئەوە ڕێگایەکیان داناوە بۆ لە الله نزیك بوونەوە کە الله ئاگای لێ نییە ؟!

واتە ئێوە ڕێگا بۆ الله دادەنێن و شتێکی فێر دەکەن کە خۆی نەیزانێت ؟!. چۆن دەبێت ئەو ڕێگایەی ئێوە ڕاست بێت و الله ش پێی نەوتوون ؟! نەخێر ئەم کارەیان کە شەفاعەتکار دانانە لای الله شیرکە و پەروەردگاریش پاك و بەرزە لەم شیرکە.

بەڵگەی دووەم: (أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۚ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ (٤٣) قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۖ لَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (٤٤)) (الزمر)

واتە: ئایا ئەو موشریکانە، پەرستراوەکانی خۆیان داناوە بە شەفاعەتکاریان و، وا دەزانن کە هاواریان کردنێ و پشتیان پێ بەستن و ئیعتیقادیان پێیان بوو و داوایان لێ کردن، وا دەزانن بەوە شەفاعەتیان بۆ دەکەن، وە ئایا وا گومان دەبەن کە شەفاعەت موڵکی مەعبودەکانیانە ؟ وە ئەگەر داوایان لێ کردن ئەوانیش شەفاعەتیان بۆ دەکەن ؟!

ئەی محمد صلی الله علیه وسلم بەو موشریکانە ـ بفەرموو: ئایا ئێوە هەر بە شەفاعەتکاری خۆتانیان دادەنێن، هەرچەندە هیچیشیان بەدەست نەبێت و، خاوەنی شەفاعەتیش نەبن و ئاگاشیان لە هاوار و داواکاری ئێوەش نەبێت ؟!

ئەی محمد صلی الله علیه وسلم بفەرموو: شەفاعەت هەمووی موڵکی الله یەو ئەوانەی ئێوە داوای شەفاعەتیان لێ دەکەن خاوەنی شەفاعەت نین، کەواتە دەبێت داوای شەفاعەت تەنها لە الله بکرێت کە خاوەنیەتی، نەك لەوانەی هیچیان بەدەست نیە و، خاوەنی هیچ سوود و زیان و موڵکێك نین، بەڵام الله خاوەنی شەفاعەتە و خاوەنی موڵکی هەموو ئاسمانەکان و زەویشە، وە لەپاشانیش تەنها هەر بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە.

بەڵگەی سێیەم: هەروەها لە ئایەتێکی تردا الله تعالی دەفەرمووێت: (وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ (١٢) وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ (١٣)) (الروم)

واتە: لەو ڕۆژەدا کە کاتی زیندوو بوونەوەیە تاوانبارەکان بێ ئومێد دەبن لە ڕزگار بوونیان لە سزا، جا سەرسام دەمێنن و هیچ پەناو دەروازەیەکیان دەست ناکەوێت و بەڵگەیان نامێنێت.

هەروەها لەو ڕۆژەدا ئەو مەعبودانەی کە لە دونیا دەیان پەرستن و هاواریان دەکردنێ و ئومێدی شەفاعەت کردنیان پێیان بوو ـ بۆیە جۆرەها پەرستنیان بۆ دەکردن و کردبوویانن بە شەریك بۆ الله لە پەرستن و پشت پێ بەستندا ـ لەو ڕۆژەدا شەفاعەتیان بۆ ناکەن و نابن بە شەفاعەتکاریان بەڵکو بە پێچەوانەوە دەبن بە دوژمنیان و بەڕائەتی خۆیان دەردەبڕن لەو هاوبەشی پەیداکەرانەی کە لە دونیادا هاواریان دەکردنێ و کردبوویانن بە شەفاعەتکار و شەریکی الله؛ چونکە شەفاعەت موڵکی الله یەو نابێت بکرێتە موڵکی غەیری ئەو.

جا کە هاوبەشی پەیداکەران بێ ئومێد بوون لە مەعبودەکانیان و بینیان بەڕائەتیان لێ دەکەن ئەو کاتە ئەوانیش بەڕائەت لە مەعبودەکانیان دەکەن و دەڵێن: ئێمە لە دونیا ئێوەمان دەپەرست و پشتمان پێ دەبەستن بۆ ئەمڕۆ، بۆ ئەوەی شەفاعەتمان بۆ بکەن، نەك بەڕائەتمان لێ بکەن. !

کەواتە بەم ئایەتە قورئانیانە ڕوون بۆوە کە شەفاعەت تەنها موڵکی الله یەو، تەنها دەبێت لەو داوا بکرێت، جا هەر کەسێك ئیعتیقادی وابێت یەکێکی تر غەیری الله شەفاعەتی بەدەستە و داوای شەفاعەت لەو بکات بۆ ئەوەی شەفاعەتی بۆ بکات لای الله بێ ئیزنی الله ئەوا شەریکی بۆ الله داناوە لەچەند لایەنێکەوە:

١- لەو ڕوانگەوە کە شەفاعەت تەنها موڵکی الله یەو بە حەقی یەکێکی تری دەزانێت جگە لە الله. واتە وا دەزانێت کە شەفاعەتکارەکانی شەفاعەت کردنیان بەدەستە و بێ ڕووخسەتی الله ش شەفاعەتی خۆیان هەر دەکەن لای الله.

٢- لە ڕوانگەی داوا کردنی شەفاعەت لە غەیری الله؛ چونکە داواکردن و هاوار کردنە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و پیاوچاکانی غائیب، یان مردوو شیرکە و نابێت هاوار بکرێتە غەیری الله و داوا لە غەیری ئەو بکرێت چونکە کەسی ئەنجامدەر پێی کافر دەبێت.

٣- لە ڕوانگەی تەشبیە کردنی پەروەردگار بە پادشا و کار بەدەستانی دروست کراو واتە چۆن شەفاعەتکاران شەفاعەتی خۆیان دەکەن لای کاربەدەستان بێ ئەوەی کار بەدەستەکە پێشی خۆش بێت، وە بێ ڕووخسەتی ئەوانیش شەفاعەتی خۆیان هەر دەکەن و کار بەدەستانیش ناچارن وەڵامیان بدەنەوە و تکایان بگرنەوە، جا لە خۆشی بێت یان لە ناخۆشی ! چونکە زۆربەی کات وایە کە شەفاعەتکاران مافێکیان هەیە بەسەر کاربەدەستەوە چونکە شەفاعەتکاران:

أ ـ یان ئەوانیش کار بەدەستن و خاوەن موڵکن لەلایەکی ترەوە.

ب ـ وە یان لەگەڵ خودی ئەم کاربەدەستە شەریکن لە موڵکایەتی.

ج ـ وە یان شەریکی نین لە موڵکدا بەڵام جێگر و یاریدەدەرینی.

بۆیە کاربەدەست ناتوانێت شەفاعەتیان نەگرێتەوە، چونکە جاری وا هەیە خۆی ئیشی بەو شەفاعەتکارانە دەبێت و ئەگەر ئیشیان نەکات ئەوانیش لێی هەڵدەگەڕێنەوە و لــەوانــەیــە زەرەری پێ بگەیەنن، هەروەها جاری وا هەیە مەترسی هەیە لێیان، بۆیە ناچارە ڕەتیان نەکاتەوە، هەروەها جاری واش هەیە چاکە و منەتی شەفاعەتکاری زۆر لەسەرە بۆیە بە پێویستی دەزانێت پاداشتی بداتەوە و تکایەکەی گیرا بکات.

جا لە بنەڕەتدا شەفاعەت بۆیە دەکرێت کە کار بەدەست و حاکم واز لە حوکمە دادپەروەریەکە بهێنێت و، حوکمەکە بەسەر شەفاعەت بۆ کراو تەتبیق نەکات لەبەر خاتری شەفاعەتکار.

کەواتە شەفاعەتکار دەتوانێت ڕاو حوکمی حاکم بگۆڕێت، چونکە مافی بەسەر حاکمەوە هەیە.

بەڵام الله تعالی زۆر لەوە بەرزترە کە تەشبیە بکرێت بە حاکمێکی دروست کراو (مخلوق)، هەروەها الله تعالی کەس ناتوانێت حوکمی پێ بگۆڕێت و کاریگەری تێ بکات، هەروەها لەکەسیش ناترسێت و منەتی کەسیشی بەسەرەوە نییە و ئیشیشی بەکەس نییە وە هیچ کەسێکیش نییە خاوەنی هیچ بێت لە بوونەوەردا و کێشی مێروولەیەکی بچوك موڵکی هەبێت سەربەخۆ، یان شەریکی الله بێت لە موڵکایەتیدا یان یاریدەدەری بێت. هەروەها لەوەش زیاتر کەس ناتوانێت شەفاعەتیشی لا بکات بێ ئیزنی الله.

بەڵگەی چوارەم: (وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ) (الأنعام: ٩٤)

واتە: لە ڕۆژی قیامەتدا الله تعالی بە هاوبەشی پەیداکەران دەفەرموێت : سوێند بە الله، بێگومان ئێوە بە تاك تاك گەڕانەوە لای ئێمە، هەروەکو یەکەمجار دروستمان کردن، جا هەرچی پێمان بەخشیبوون و لەبەردەستتان دابوو بەجێتان هێشت دوای خۆتان، هەروەها ناشبینین لەگەڵتان شەفاعەتکارەکانتان؛ ئەو فریشتە و جنۆکە و پێغەمبەر و پیاوچاکانەی ئیعتیقادتان پێیان بوو، هەروەها وا گومانتان دەبرد تکاتان بۆ بکەن و فریاتان بکەون کاتێ لەگەڵ الله دا هاوارتان دەکردنێ و کردبووتانن بە شەریکی الله لە ئیعتیماد خستنە سەر و هانا بۆ بردن و داوا لێ کردن ! سوێند بە الله هەرچی پەیوەندیەك هەبوو لە نێوانتاندا پچڕا، جا هەرچی ئومێدێکتان پێیان بوو ون بوو و پێچەوانەش بۆوە.

جۆری دووەم: شەفاعەتی شەرعی (الشفاعة الشرعية)

شەفاعەتی شەرعی ئەو جۆرە شەفاعەتەیە کە قورئان و حەدیس ئاماژەیان کردووە بە بوونی لە ڕۆژی قیامەتدا، جا مانای ئەم شەفاعەتەش ئەمەیە کە: (أَنَّ اللَّهَ هُوَ الَّذِي يَتَفَضَّلُ عَلَى أَهْلِ الْإِخْلَاصِ وَالتَّوْحِيدِ فَيَغْفِرُ لَهُمْ بِوَاسِطَةِ دُعَاءِ الشَّافِعِ الَّذِي أَذِنَ لَهُ أَنْ يَشْفَعَ لِيُكْرِمَهُ بِذَلِكَ وَيَنَالَ بِهِ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ) شيخ الاسلام ابن تيمية، (مجموع الفتاوى).

واتە: پەروەردگار (الله) خۆی ڕێز و چاکە و فەزڵ دەنوێنێ لەسەر ئەهلی ئیخلاس و تەنها الله پەرستدا، بەوەی کە لێیان دەبورێت بەهۆی دوعا و تکای ئەو تکاکارەی کە خۆی ڕوخسەتی داوە تکا بکات بۆ ئەوەی ڕێز بنێت لە تکاکار و بیگەیەنێت بە پلەی سوپاس کراو بەهۆی تکا کردنەکەی.

هەروەها ئەم ڕوخسەت دانی شەفاعەت کردنەش ڕەحمی الله یە بۆ شەفاعەت بۆ کراو و عەفوو کردنیەتی. کەواتە الله هەر تەنها خۆی سوپاس کراوە لەسەر ئەم ڕوخسەت دانی تکا کردنە، جا هەر خۆیشی ئیزنی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم دەدات شەفاعەت بکات بۆ ئەوەی بگات بە پلەی بەرزی سوپاس کراو.

کەواتە لە ڕۆژی قیامەتدا جۆرێك لە شەفاعەت هەیە کە دوو مەرجی تێدا بێت:

١ - پەروەردگار (الله) شەفاعەتکار ئیزن بدات بۆ شەفاعەت کردن؛ چونکە هیچ کەسێك ناتوانێت بەبێ ئیزنی ئەو لە خۆیەوە شەفاعەت بکات وەك لای سەرکردە و کاربەدەستان دەکرێت ! جا الله تعالى دەفەرموێت: {مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ} [البقرة ٢٥٥].

واتە کێیە ئەوەی شەفاعەت دەکات لای پەروەردگار ئیللا بە ئیزنی خۆی نەبێت ؟!.

٢ - مەرجی دووەمی شەفاعەتی شەرعی ئەوەیە: کە ئەو کەسەی شەفاعەت کار شەفاعەتی بۆ دەکات دوای ئیزنی الله، کەسێك بێت الله بیەوێت شەفاعەتی بۆ بکرێت و ڕازیش بێت لە قسە و کردەوەی.
وەك الله تبارك وتعالى دەفەرموویت: {بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُم بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾} [الأنبياء].

واتە: فریشتەکانی الله هەرچەندە لە الله نزیکن، بەڵام ڕۆڵە و شەریکی الله نین و خاوەنی هیچ نین لەگەڵ پەروەردگاردا، بەڵکو بەندەی ڕێز لێ گیراون. چونکە پێش پەروەردگاریان ناکەون بە هیچ قسەیەك، هەروەها بەفەرمانی ئەو کاردەکەن و لە خۆیانەوە شت داناهێنن و چاوەڕێی فەرمانی ئەون، هەروەها پەروەردگار ڕابردوو و داهاتوویان دەزانێت و ناتوانن شەفاعەت بکەن تەنها بۆ ئەو کەسە نەبێت کە الله خۆی لێی ڕازییە، وە فریشتەکانیش لە ترسی الله لە ترس و لەرزدان.
کەواتە هەرچەندە شەفاعەت دەکەن بەڵام ناتوانن بەبێ ئیزنی ئەو بیکەن؛ چونکە {لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ} پێش الله ناکەون، هەروەها شەفاعەت کردنەکەشیان هەر بە فەرمانی الله یە؛ چونکە {وَهُم بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ} واتە بە فەرمانی الله کاردەکەن.
هەروەها شەفاعەتیش تەنها بۆ کەسێك دەکەن کە الله بیەوێت بۆی بکەن و لێی ڕازی بێت. جا لەگەڵ ئەوەشدا لە الله دەترسن و خۆیان بە خاوەنی هیچ دانانێن لە بەرامبەر الله.

هەروەها (ابن كثير) لە تەفسیری ئەم ئایەتە دەفەرمویێت: (فإذا كان هذا في حقِّ الملائكة المقربين، فكيف ترجون أيها الجاهلون شفاعة هذه الأنداد عنداللهِ؛ وهولم يشرع عبادتها ولا أذِنَ فيها، بل قد نهى عنها على ألسنة جميع رُسُلِهِ؛ وأنزل بالنهي عن ذلك جميعَ كُتُبِهِ ؟!).

واتە: جا كە ئەوە حاڵی ئەو فریشتانە بێت كە لە الله نزیكن و بەندەی خالیسی پەروەردگارن، وە لە عیبادەت و بە پاك ڕاگرتنی الله هیچی تر ناكەن، ئەدی كەوابوو چۆن ئێوەی نەفام دڵی خۆتان خۆش دەكەن بە شەفاعەتی كەسانێك، كە وەكو فریشتە نەپارێزراون لە هەڵە و تاوان، هەروەها سەرەڕای ئەوەش پەروەردگار مۆڵەتی ئێوەی نەداوە بە داواكردنی شەفاعەت لەو مردوو و پیاوچاكانە و هاواركردنە ئەوان و پەرستنیان، بەڵكو بە پێچەوانەوە نەهی كردووە لەم جۆرە شەفاعەت دانانە لە هەموو كتێبەكانی و لەسەر زمانی هەموو پێغەمبەرەكانی.

هەروەها لە ئایەتێكی تردا هەردوو مەرجەكەی كۆكردۆتەوە دەفەرمووێت: {وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾} [النجم].

قال الشوكاني (فتح القدير: ٥/١٤٥): والمعنى التوبيخ لهم بما يتمنون ويطمعون فيه من شفاعة الأصنام، مع كون الملائكة مع كثرة عبادتها وكرامتها على الله لا تشفع الا لمن أذن أن يشفع له، فكيف بهذه الجمادات
الفاقدة للعقل والفهم، وهو معنى قوله {إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ} لهم بالشفاعة {لِمَن يَشَاءُ} أن يشفع له {وَيَرْضَىٰ} بالشفاعة له، لكونه من أهل

التوحيد، وليس للمشركين في ذلك حظٌ، ولا يأذن الله بالشفاعة لهم ولا يرضاها، لكونهم ليسوا من المستحقين لها).

واتە: چەندین فریشتە لە ئاسمانەکان شەفاعەتیان هیچ سوودی نابێت، تەنها دوای ئەوە نەبێت کە: (١) الله ئیزنیان بدات شەفاعەت بکەن. (٢) بۆ ئەو کەسەی الله خۆی بیەوێت بۆی بکرێت. (٣) ڕازیش بێت شەفاعەتی بۆ بکرێت.

هەروەها لە ئایەتێکی تردا دەفەرمووێت: {يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَـٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾} [طه].

واتە: لەو ڕۆژی قیامەتەدا شەفاعەت سوودی نابێت تەنها بۆ ئەو کەسە نەبێت الله شەفاعەتکاری ئیزن دابێت بۆ شەفاعەتکردن بۆی هەروەها لە وتەکەشی ـ واتە لە شەفاعەتەکەی ـ ڕازی بێت، جا ئەوانەش کە الله لێیان ڕازییە پێغەمبەران و پیاوچاکانن.

جا لە دوای ئەوەی کە زانیمان کەس شەفاعەتی بۆ ناکرێت تەنها ئەوە نەبێت کە الله بیەوێت بۆی بکرێت و لێی ڕازی بێت، ئایا الله تعالى بۆ کێ ڕازییە ؟

لە وەڵامدا: الله لەو کەسە ڕازییە کە دوو مەرجی بەیەکەوە بەستراوی تێدابێت:

١ـ تەنها الله پەرست و (مخلص) بێت، واتە نیەتی پاك و تاك بێت بۆ الله.

٢ـ هەروەها هیچ یەکێك و هیچ کەسێك نەکاتە شەریك بۆ الله لە هیچ جۆرێك لە جۆرەکانی پەرستندا.

بەڵگەی یەکەمی ئەم دوو مەرجەش: الله سبحانه وتعالى فەرموویەتی:

{وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾} [الزخرف].

تەفسیرەکانی ئەم ئایەتە:

تەفسیری یەکەم: (ولا يملك عيسى وعزيرُ والملائكةُ الشفاعة في أحدٍ (أو لِأحد) إلا فيمن (أو لمن) شهد بالحق (أي بالتوحيد) وآمن على علمٍ وبصيرةٍ بما شَهِدَ به).

واتە: عیسا و عوزەیر و فریشتەکان، شەفاعەتیان پێ ناکرێت بۆ کەس، تەنها بۆ ئەوانە نەبێت کە شاهیدیان داوە بە تەوحید و، ئیمانیان هێناوە لەسەر عیلم و زانیاری و تێگەیشتنەوە.

کەواتە شەفاعەت ناکەن بۆ دوو کۆمەڵ:

١ـ ئەوانەی شاهیـدی نادەن بە (حـەق) واتە بە (لا إله إلا الله) کە کافرو موشریکن.

٢ـ ئەوانەی شاهێدی دەدەن بە دەمیان بە (لا إله إلا الله)، بەڵام نازانن ماناکەی بریتییە لەوەی کە: (هیچ پەرستراوێکی حەق نیە و، تەنها (الله) پەرستراوی حەقە و، پێویستە پەرستن و خۆشویستن و ترسان و ئیعتیقاد پێ بوون و

هاوارکردن و داوا لێ کردن و پشت پێ بەستن و سەربڕین و ماڵ بەخشین، بۆ ئەو (الله)یە بکەن بە تەنها، بێ ئەوەی بۆ کەسی تری بکەن).

ئەم کۆمەڵی دووەمە، ئەگەر نوێژیش بکەن و ڕۆژووش بگرن و حەجیش بکەن، هەروەها شاهێدیش بدەن بە دەم بە (لا إله إلا الله) سوود لە شاهێدی و عیبادەتەکانیان نابینن، و شەفاعەتیشیان بۆ ناکرێت، چونکە شاهێدی دانەکەیان تەنها بە دەمە و، مانای شاهێدیەکە نازانن و، لە دڵدا ئیعتیقادیان بە ماناکەی دانەمەزراوە؛ چونکە ئیعتیقادیان بە غەیری الله ش هەیە و، بە ئیعتیقاد و کردەوەیان شاهێدی دانەکەیان هەڵوەشاندۆتەوە و، هاوار دەکەنە غەیری الله و، سەربڕین بۆ غەیری الله دەکەن و، داوای بەفریاکەوتن لە غەیری الله دەکەن و، داوا لە مردوو دەکەن شەفاعەتیان بۆ بکەن، وەك چۆن موشریکەکانی کۆن داوایان لێ دەکردن. !!

{ چونکە: (أ) شیرك عیبادەت هەڵدەوەشێنێتەوە: {وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾} [الزمر]، {وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾} [الأنعام].

(ب) جا لەگەڵ نەبوونی عەقیدەی (الله بەتەنها پەرستی) عیبادەت سوودی نابێت: {وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾} [النور]، {وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾}[الفرقان]، {وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَـٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾} [النساء]. }

هەروەها ئیمام القرطبي المفسّر فەرموویەتی:

(أنَّ الشهادة بالحق، غير نافعة إلا مع العلم، وأنَّ التقليد لايغني مع عدم العلم بصَّحة المقالة).

تەفسیری دووەم: (لا يملكُ هولاءِ الذين اعتقدوا أن الملائكة أو الأصنام أو الجن أو الشياطين تشفعُ لهم . لا يملكُ هولاء العابدون من دون الله أن يشفع لهم أحد إلا من شهد بالحق أي لكن من شهد بالحق . يعني الموحدين . يملكون شفاعة الملائكة والأنبياء إذا أذن لهم اللهُ عز وجل، فإن من شهد بالحق يُشْفَعُ لهُ ولا يُشَفع لمشرك).

واتە: ئەوانەی کە ئیعتیقادیان هەیە بە فریشتە و پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و بت و جنۆکە کە شەفاعەتیان بۆ بکەن، هەروەها هاوار دەکەنە ئەوان و داوای شەفاعەت لەوان دەکەن، ئەوانە چونکە غەیری الله دەپەرستن شەفاعەتیان بۆ ناکرێت، چونکە تەنها ئەوانە شەفاعەتیان بۆ دەکرێت کە شاهیدیانداوە بە تەنها پەرستراویێتی الله بە دڵ و گیان و دەشزانن تەنها الله شایستەی پەرستن و داوا لێ کردنە، بۆیە تەنها ئەو بڕوادارانە (دوای ئیزنی الله) بەر شەفاعەتی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و فریشتەکان دەکەون، کەواتە موشریك بەر شەفاعەت ناکەوێت هەرچەندە دڵی خۆی خۆش بکات لەدونیا بەو پێغەمبەر و پیاوچاکانەی کە داوای شەفاعەتیان لێ دەکات لە گۆڕەکانیاندا. !!

تەفسیری سێیەم: (لا يملك من يدعونه من دون الله من الأصنام والأنبياء والملائكة والأولياء والجن الشفاعة كما يزعمون أنهم يشفعون لهم، إلا من شهد بالحق (بالتوحيد) على علم وبصيرة بما شهدوا به؛ وهم المسيح وعُزير والملائكة، لِأنهم شَهدوا بالحق والوحدانية لله على بصيرة، فإنهم يملكون الشفاعة لمن يستحِقُّها).

واتە: هەموو ئەو پەرستراوانەی کە موشریکەکان دایان ناون بە شەفاعەتکار بۆ خۆیان و ئیعتیقادیان وایە شەفاعەتیان بۆ دەکەن ـ هیچ کام لەم پەرستراوانەیان شەفاعەتیان پێ ناکرێت و، ڕێگایان پێ نادرێت شەفاعەتیان بۆ بکەن، تەنها ئەوانەیان نەبن کە شاهیدیانداوە بە (لا إله إلا الله) بە تێگەیشتنەوە، کە ئەمانەش (عیسا و عوزەیر و فریشتەکانن) تەنها ئەمانە و وێنەی ئەو الله بە تەنها پەرستانە ڕێگایان پێ دەدرێت شەفاعەت بکەن، بۆ ئەو کەسانەی شایستەن کە بڕوادارانی تەنها الله پەرستن (المُوحِّدون).

کەواتە بە بەڵگەی ئەم ئایەتە پیرۆزە بە هەرسێ جۆرە تەفسیرەکانیەوە بۆمان دەرکەوت کە:

(أ)- زۆربەی ئەوانەی خەڵکی ئیعتیقادیان پێیانە شەفاعەتیان بۆ بکەن، ناتوانن شەفاعەت بکەن؛ چونکە تەنها ئەو کەسە دەتوانێت شەفاعەت بکات کە {شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾} (الزخرف)

واتە: تەنها الله پەرست بێت و، لەسەر ڕۆشناییش بیپەرستێت، بەڵام ئەوانەی الله بەتەنها نەپەرستن و بیروباوەڕ و ئیعتیقادیان بە غەیری الله هەبێت، وەك زۆر لە جادووگەرەکانی ئەمڕۆ کە ئیدیعای زانینی غەیب دەکەن و، خۆیان بە

پیرۆز دەزانن و ڕێگا بە خەڵکی دەدەن هاواریان بکەنێ و، قاچیان ماچ بکەن و، کڕنوشیان بۆ ببەن و، پاشە و پاش بگەڕێنەوە دواوە لە خزمەتیاندا و، سەربڕینیان بۆ بکەن، ئەوانە هەرچەندە نەفامەکانیان و زۆر لە خەڵکی ناتێگەیشتووی تریش بە شەفاعەتکاریان دەزانن و داوای شەفاعەتیان لێ دەکەن؛ بەڵام لە ڕاستیدا نەك هەر ناتوانن شەفاعەت بۆ کەس بکەن، بەڵکو خۆشیان شەفاعەتیشیان بۆ ناکرێت؛ چونکە:

* شاهیدیان بە حەق بە (لا إله إلا الله) نەداوە بە تێگەیشتنەوە.
* هەروەها بە شیرك و کوفر شاهیدیەکەیان هەڵوەشاندۆتەوە، جا کەسێکیش شیرکی هەبێت شەفاعەتی قەبوڵ نییە، چونکە مەرجی شەفاعەتکار ئەوەیە تەنها الله پەرست (موحد) بێت و شەریك بۆ الله دانەنێت لە پەرستندا، وەك ئایەتەکەی پێشوو بەڵگەیە لەسەر ئەمە بە گوێرەی لێك دانەوەی سێهەم.

هەروەها وەك لەم حەدیسەی بەڵگەی دووەمەشدا دەردەکەوێت:

بەڵگەی دووەمی دوو مەرجەکە: ((مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلاً لاَ يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلاَّ شَفَّعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ)) (صحيح مسلم)

واته: هیچ موسڵمانێك نییه بمرێت و چل پیاوی الله بەتەنها پەرست كه هیچ شەریك بۆ الله دانەنێن نوێژی جەنازەی (صلاة الجنازة)ی لەسەر بكەن ئیللا الله تعالى دوعا و نوێژ و تكایان قبوڵ دەكات بۆ ئەو موسڵمانه مردووه.

كەواته ئەوەی نوێژی جەنازه دەكات و له نوێژەكەیدا شەفاعەت و تكا دەكات لای الله بۆ مردوو ئەگەر شیركی هەبێت ئەوه تكای ناگیرێتەوه.

* هەروەها هەر كەسێك ڕازی بێت خەڵكی هاواری بكەنێ و دوای مردنیشی داوای شەفاعەتی لێ بكەن، ئەوه نەك هەر شەفاعەت ناكات، بەڵكو طاغوته و دەخرێته ناو دۆزەخەوه به بەردەوامی لەگەڵ ئەو كەسانەدا كه دەیان پەرستن و هاواریان دەكردنێ.

* هەروەها هەموو ئەو جنۆكه شەیتانانەش، كه پەرستنی غەیری الله دەڕازێننەوه بۆ خەڵكی، لەژێر پەردەی شەفاعەتكاری و دۆستایەتی كردن و خۆشویستنی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و پیاوچاكان، هەروەها ئەم جنۆكه شەیتانانەش به قسەیان دەكرێت و گوێڕایەڵیان دەكرێت و هاواریان دەكرێتێ، ئەوانیش ناتوانن شەفاعەت بكەن و، بۆ ناو دۆزەخیش دەڕۆن.

* هەروەها هەموو ئەو بت و سەنەم و دار و بەردانەی كه خەڵكی به پیرۆزیان دەزانن و ئیعتیقادیان پێیانه و ئومێدی شەفاعەت كردنیان پێیان هەیە؛ هەر هەموویان لەگەڵ شوێن كەوتەكانیان دەچنه ناو دۆزەخەوه ـ پەنا به الله ـ وەك الله تعالى دەفەرمووێت: {إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا

اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَـٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾} [الأنبياء].

واتە: ئەی موشریکەکان، ئێوەش و ئەوانەش کە دەتان پەرستن و هاوارتان دەکردنێ و داوای شەفاعەتتان لێ دەکردن جگە لە الله، جا ئەوانیش ڕازی بوون یان بێ دەنگ بوون لەسەر ئەم پەرستنەی ئێوە بۆ ئەوان ؟! هەردوولاتان سوتەمەنی دۆزەخن و دەچنە ناویەوە. جا ئەگەر ئەو پەرستراوانەی ئێوە شایستەی پەرستن و هاوار لێ کردن بان، ئێستا نەدەچوونە ناو دۆزەخەوە بەڵام ئێستا هەردوولاتان بە بەردەوامی تێیدا دەمێننەوە.

کەواتە ـ بێ عەقڵی و نەفامی و زەرەرمەندییە ـ موسڵمان ئیعتیقادی بە پەڕۆ، یان بەردێك، یان دارێکی سەر قەبری پیاوچاکێك بێت و، بە پیرۆزی بزانێت و وابزانێت لە زەرەر دەیپارێزێت و، سوودی پێ دەبەخشێت، یان باوەڕی بە کەسێکی خۆپەرست بێت شەفاعەتی بۆ بکات، بەداخەوە ئایا نازانن ئەمانە هەموویان بۆ ناو دۆزەخن و شەفاعەتیان پێ ناکرێت بۆخۆشیان. !!

خەڵکینە بیربکەنەوە و هۆشیار بنەوە ...

بەسیەتی لاسایی کردنەوەی کوێرانە و، بەندایەتی کردن بۆ بەندە.

(ب)ـ جا لە ئایەتەکەی سوڕەتی (الزخرف) بۆمان دەرکەوت: کە تەنها ئەو کەسانە شەفاعەتیان بۆ دەکرێت، کە شاهیدیان داوە بە حەق واتە بە (لا إله إلا الله محمد رسول الله) بە تێگەیشتنەوە، نەك بە لاسایی کردنەوەی کوێرانە.

هەروەها بۆمان دەرکەوت کە ئەوانەی پەروەردگار لێیان ڕازیە و دەیەوێت شەفاعەتیان بۆ بکرێت ئەوانەن کە {شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ} الله بە تەنها دەپەرستن لەسەر ڕۆشناییەوە.

کەواتە تەنها ئەوانە شەفاعەتیان بۆ دەکرێت کە تەنها (الله) پەرستراو و خۆشەویستیان بوو. وە تەنها عیبادەتی الله یان کردووە بە خالیسی، هەروەها شەریکیان بۆ دانەناوە و، لە غەیری ئەو هاواریان نەکردۆتە کەس بۆ شەفاعەت کردن، وەك لە بەڵگەی سێهەمدا دەردەکەوێت:

بەڵگەی سێیەمی دوو مەرجەکە: أبو هريره (رضي الله عنه) دەگێڕێتەوە دەفەرموێت: وتم ئەی پیغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم): ((مَنْ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟)) واتە: کێ بەختەوەرترین کەس دەبێت بە شەفاعەتی تۆ لە ڕۆژی قیامەتدا ؟ ((فَقَالَ: أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ)) (صحيح مسلم) ،

فەرمووی: بەختەوەرترین کەس بە شەفاعەتی من لە ڕۆژی قیامەتدا ئەو کەسەیە کە بڵێ: (لا إله إلا الله) واتە هیچ پەرستراوێکی حەق نییە تەنها الله نەبێت هەروەها بە خالیسی لە دڵەوە ئەم شاهیدی دانە دەربچێت.

کەواتە ئەگەر وتنی (لا إله إلا الله) لە دڵێکی بە ئیخلاس و تەنها ڕوو لە الله و ئیعتیقاد بە الله بوو دەرنەچێت، سوودی نییە و، بەختەوەر نابێت بە شەفاعەتی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم.

جا هەر کەسێك شەریك بۆ الله دابنێت و هاوار بکاتە غەیری الله و ئیعتیقادی بە غەیری الله بێت، ئەوە بەهیچ شێوەیەك بەر شەفاعەتی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ناکەوێت، وەك لە بەڵگەی چوارەمدا لەم حەدیسەدا دەردەکەوێت:

بەڵگەی چوارەمی دوو مەرجەکە: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ((لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ، وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ: مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لاَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا)) (صحيح مسلم)

واتە: بۆ هەموو پێغەمبەرێك دوعایەکی گیرا (وەڵام دراوە) هەبووە. جا هەموو پێغەمبەرانیش (عليهم الصلاة والسلام) دوعای خۆیان کرد و وەڵامیان وەرگرتەوە، بەڵام من دوعا گیرا بووەکەی خۆم هەڵگرتووە (شاردوومەتەوە) بۆ تکا کردنی ڕۆژی قیامەت بۆ گەلەکەم، هەروەها تکاکەم (شەفاعەتەکەم) دەگات ـ إن شاء الله ـ بە هەموو یەکێك کە مردبێت و هیچ شەریکی بۆ الله پەیدا نەکردبێت واتە بە شیرکەوە نە مردبێت.

بۆیە لەبارەی شەفاعەتەوە: ئێمەی ئەهلی سوننەتی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم، و هاوەڵانی ـ الله لێیان ڕازی بێت ـ باوەڕی ڕاست و دروست و تەواومان هەیە بە دوعا و شەفاعەتی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم وە هەروەها دوعا و شەفاعەتی فریشتە و بڕوادارانیش، بەو شێوەیەی کە لە حەدیسی (صحيح)دا هاتووە:

پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم باسی ڕۆژی قیامەتمان بۆ دەکات، کە شەفاعەتکاران شەفاعەت دەکەن بۆ ئەو موسڵمانانەی دەچنە ناو دۆزەخەوە، بۆ هێنانە دەرەوەیان، جا الله تعالى ش شەفاعەتیان قەبوڵ دەکات، جا دوایی بە فەزڵ و ڕەحمەتی خۆی ئەوانە دەردەهێنێت کە بەر شەفاعەت نەکەوتوون لە ئەهلی تەوحید، وەك پێغەمبەر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێت: ((فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: شَفَعَتِ الْمَلاَئِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ، وَلَمْ يَبْقَ إِلاَّ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ)) صحيح مسلم: (٤٧٢).

هەروەکو چۆن باوەڕمان بەوە هەیە کە لە ڕۆژی دواییدا خەڵکی دەچن داوا لە پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) دەکەن شەفاعەتیان بۆ بکەن و، شەفاعەت هەیە لەو ڕۆژەدا، بەهەمان شێوەش باوەڕی تەواویشمان هەیە بە شەرعیەتی داواکردنی دوعای خێر لە پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و پیاوچاکان تا لە ژیانی دونیادا مابن و نەمردبن، بۆ تێکڕای موسڵمانان. هەروەها چەندان بەڵگە هەیە لەسەر شەرعیەتی ئەم داوای دوعا کردنە ـ لە چاکەکارانی زیندوو، کە بچیتە لایان و داوایان لێ بکەیت دوعا بۆ موسڵمانان بکەن، نەك داوا لە پیاوچاکان بکەیت لە دوور و بێ ئاگاییانەوە.

وەسیلەی شەرعی بۆ بەختەوەر بوون بە شەفاعەت:

دوای ئەوەی کە تێگەیشتین: داوای شەفاعەت بۆکردن لە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم و پیاوچاکان دوای مردنیان، دەبێتە ڕێگری شەفاعەت بۆ کردن.

هەروەها زانیمان تەنها موسڵمانی تەنها الله پەرست (الْمُوحِّد) شەفاعەتی بۆ دەکرێت.

با بزانین ئایا هیچ وەسیلەیەکی زیاتر هەیە کە بیگرینە دەست و ببێتە مایەی بەختەوەر بوون بە شەفاعەتی پێغەمبەر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟!

لە وەڵامدا دەڵێین: بەڵێ، ئەگەر بڕواداری تەنها الله پەرست ئەم وەسیلەیەی داهاتوو بگرێتە دەست ئەوە ـ إن شاء الله ـ بە دڵنیاتر بەختەوەر دەبێت بە شەفاعەتی پێغەمبەر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

پێغەمبەر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرموویەتی: ((مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ)) صحيح البخاري: (٦١٤).

واتە: هەرکەسێك دوای بانگ بیستن بڵێت: (اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ) ئەوە بەر شەفاعەتی من دەکەوێت و الله دەمکاتە شەفاعەتکاری.

تێبینی (١): ئەم دوعایە دوای بانگە، وەك لە حەدیسەکەدا دەفەرموێت: (مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ) وە دروست نییە قیاسی قامەت بکرێتە سەر بانگ و دوای قامەتیش بگوترێت. !

تێبینی (٢): لەم دوعایەدا سێ بڕگە زیاد کراون کە بەڕاستی لە حەدیسەکەدا نەهاتوون:

بڕگەی: **(والدرجة الرفيعة العالية)** لەدوای **(الوسيلة والفضيلة)**.

بڕگەی: **(وارزقنا شفاعته وزيارته)** لەدوای **(وعدتَهُ)**.

بڕگەی: **(إنّك لا تخلف الميعاد)** لە کۆتاییدا.

ئەم سێ بڕگەیە لە حەدیسەکەدا نییە بە (صحیحی)، وە پابەند بوون بە خودی حەدیسەکە پێویستە و باشترە لە زیاد کردن لەسەری، چونکە دوعایە؛ دوعاش عیبادەتە؛ عیبادەتیش بەگوێرەی بەڵگەیە، نەك هەوای نەفس و عەقڵ و تەقلیدی کوێرانە.

کەواتە: موسڵمانی تەنها الله پەرست، سەرەڕای تەوحیدەکەت، کە بناغەی ئیسلامەتیتە، ئەم سەبەبەش بگرە دەست، بۆ ئەوەی بەر شەفاعەتی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بکەویت، بەڵام وریابە، نەکەیت ڕێگەیەکی داهێنراو بگریتەبەر، بە نیازی بەختەوەر بوون بە شەفاعەتی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم.

* وعذاب القبر حق *

وه سزای ناو گۆڕ ڕاست و حەقە.

سزای ناو گۆڕ هەیە و سابتە بە بەڵگەی ڕاشکاوی سوننەت و قورئان و یەکدەنگی زانایانی ئیسلام کە ئەمەش سێ بەڵگەیە:

سەبارەت بە فەرموودەی ڕاشکاو لەم بارەیەوە: پێغەمبەری الله ﷺ دەفەرمووێت: ((تعوذوا بالله من عذب القبر، تعوذوا بالله من عذاب القبر، تعوذوا بالله من عذاب القبر)) أخرجه مسلم، كتاب الجنة، باب عرض مقعد الميت من الجنة (٢٨٦٧).

واتە: پەنا بگرن بە الله لە سزای گۆڕ، پەنا بگرن بە الله لە سزای گۆڕ، پەنا بگرن بە الله لە سزای گۆڕ.

وە لە حەدیسی سەحیح هاتووە کە دوو تاوان مرۆڤ تووشی سزای ناو گۆڕ دەکەن: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (الله لێی ڕازی بێت لێبێت) قَالْ : أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) مَرَّ بِقَبْرَيْنِ ، فَقَالَ : ((إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لاَ يَسْتَنْزِهُ مِنَ بَوْلِهِ ، وَأَمَّا الآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بَيْنَ النَّاسِ بِالنَّمِيمَةِ)) صحيح البخاري رقم : (٢١٦) وصحيح مسلم رقم : (٦٧٥).

واتە : پێغەمبەر (ﷺ) بەلای دوو گۆڕدا تێپەڕی و فەرمووی: بەڕاستی هەردووکیان سزا دەدرێن، جا سزاش نادرێن لەبەر شتێك کە بە گەورەیان

دانابێت، یەکێکیان خۆی پاك ڕانەدەگرت (خۆی نەدەپاراست) لە میزەکەی، وە ئەوەی تریان قسەی لە نێوان خەڵکدا دەهێنا و دەبرد بە مەبەستی زیان گەیاندن.

هەروەها یەکدەنگی زانایانیش لەو بارەیەوە، لەبەر ئەوەی هەموو موسڵمانان لە نوێژەکانیاندا دەڵێن: ((أعوذ بالله من عذاب جهنم، ومن عذاب القبر)) تەنانەت ئەو خەڵکانەشی کە عامین و ئەهلی عیلم و ئیجماع نین هەر ئەوە دەڵێن.

سەبارەت بە قورئانیش الله جله جلاله دەربارەی ئالی فیرعەون دەفەرموویێت: (النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوّاً وَعَشِيّاً وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ) (غافر: ٤٦)

واتە: لەسەر ئاگر ڕادەنوێنرێن بە بەیانی و نیوەڕۆ بەدواوە، ئەمەش هەر لە گۆڕەوە تا قیامەت: ((عن عائشة -رضى الله عنها-: أن يهودية دخلت عليها فقالت: نعوذ بالله من عذاب القبر، فسألت عائشة رسول الله (صلى الله عليه و سلم) عن عذاب القبر فقال (صلى الله عليه و سلم) ((نعم عذاب القبر)) ئیمامی بوخاری لە خاتوو عائیشەوە - الله لێی رازی بێ - لە پێغەمبەری صلى الله عليه وسلم پرسی: دەربارەی سزای گۆڕ ؟ ئەویش فەرمووی: بەڵێ سزای گۆڕ ڕاستە و حەقە، ئیتر هەموو جارێك پاش نوێژەکان ((اللهم إنى أعوذ بك من عذاب القبر)) ی دەگوت. دەتوانن لە تەفسیری ئەم ئایەتە سەیرێکی تەفسیری (ابن کثیر) بکەن، چونکە فەرموودەیەکی زۆری هێناوە دەربارەی سزای گۆڕ.

(ويوم تقوم الساعة) و ڕۆژێکیش قیامەت بەرپا دەبێت، الله بە فریشتەکان دەفەرموێ: (أدخلوا آل فرعون أشد العذاب) ئال و شوێنکەوتووانی فیرعەون بخەنە ناو سەختترین سزاوە، ئەمەیە کە خوا نەناس و کافر سوود وەردەگرێت لەکارو کردەوەی چاکی خۆی، لە دونیا و لەقیامەتدا ! لە دونیادا الله بە ماڵ و سامان و کوڕ و منداڵ و لەش ساغی و تەندروستی پاداشتی دەداتەوە، لە قیامەتیشدا کەمتر لەو سزایەی (ئالی فیرعەون)ی هەیە.

جا ئەم ئایەتەش بنەوا و بەڵگەیەکە لەسەر سەلماندن و جێگیرکردنی سزای ناوگۆڕ . ئەو تووشبوونەشیان بە ئاگر و پیشاندانی ئاگرەش بۆ ڕزگاربوونیان نییە لە ئاگر بەڵکو بۆ ئەوەیە کە لە سزاکەی بچەژن و ئازار بدرێن، جا الله تبارك وتعالی دەفەرمووێت: (وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ) (الأنعام: ٩٣)

واتە: ئەگەر ـ ئەی پەیامبەری الله ﷺ ـ حاڵ و باری ئەو لە سنوور دەرچووانە لە کاتی دژواریەکانی گیان کێشاندا دەبینیت ئەوا بەڕاستی دیمەنێکی سەیر و سامناك دەبینی ، لەو کاتەدا فریشتەکانی ڕۆح کێشان دەستیان بۆ درێژ دەکەن و سزایان دەدەن و پێیان دەڵێن : گیانی خۆتان دەربکەن. الله أکبر ئەوانە لەکاتی گیان کێشاندا بەخیل دەبن بۆ ڕۆحی خۆیان و نایانەوێت دەربچێت.

دوای ئەوە الله سبحانە وتعالی دەفەرمووێت: (الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ) (الأنعام: ٩٣)

واتە: ئەمڕۆ ئەوپەڕی ڕیسوایی و سەرشۆڕی دەبینن، وەکو چۆن لە دونیادا درۆتان لەگەڵ الله دا دەکرد، و لووت بەرز و خۆ بەزلزان بوون لە شوێنکەوتنی ئایەت و نیشانەکانی، و ملکەچ بوونتان بۆ پەیامبەرانی ـ علیهم الصلاة والسلام ـ .

جا لە ئایەتەکەدا فەرمووی: (اليوم) کە (ال)ی پێوەیە کە لە زماندا پێی دەگوترێ (للعهد الحضوري) واتە ئەو ڕۆژەی کە ئامادەیە و بریتییە لە ڕۆژی مردنیان.

کەوابوو سزای ناوگۆڕ سابتە و بوونی هەیە بە فەرموودەی ڕاشکاو و ظاهری قورئان و یەکدەنگی موسڵمانان، وە ئەم ظاهرەی قورئانیش نزیکە ببێت بە ڕاشکاو چونکە ئەو دوو ئایەتەی کە باسمان کردن وەکو ڕاشکاو وەهان لەو بابەتەدا.

* ومنكر ونكير حق *

مونكەڕ و نەكیر دوو فریشتەی ناو گۆڕن ڕاست و حەقن.

الله عز وجل دەفەرموویێت: (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ) (ابراهيم: ٢٧)

واتە: جا ئەوانە كە باوەڕیان بە الله و بە گشت بڕیارەكانی الله هێناوە، بەهۆی ئەم وشە جێگر و نەگۆڕاوەی (لا إله إلا لله)وە الله پێگەیان قایم و تابت دەكات (فی الحیاة الدنیا وفی الآخرة) لە ژیانی ئەم دونیا و، لە ژیانی ئەو دونیا (ویضل الله الظالمین) وە ستەمكارانیش گومڕاو سەرلێشێواو دەكات (ویفعل الله ما یشاء) جا الله بیەوێ هەر شتێ بكات، زۆر بە ئاسانی دەیكات، حەز بكات كێ ڕێنموونی بكاو، كێیش گومڕاو سەرلێشێواو بكا، ئەمانە هەموو لە دەسەڵاتی ئەودان.

پێشەوا (بوخاری) ئەم فەرموودەیە دێنێت و دەڵێت: موسڵمان هەر كە خرایە گۆڕەوە و پرسیاری لێكرا، خێرا بەهۆی ڕاستی دنیایەوە شایەتمانێكی ڕاست و بە هەق دێنێ، مەبەستیش بەم ئایەتە كە الله تعالی دەفەرموویێت: (یثبت الله الذین آمنوا بالقول الثابت ..) هەر ئەمەیە، بۆیە لەو كاتە ناسك و تەنگەدا وەڵامی پرسیارەكانی گۆڕی بۆ ئاسان دەكات و، لە گشت گرفتەكان دەیپارێزێت. بەڵام مرۆڤی لارو لاسارو الله نەناس كە خرایە گۆڕەوە و

پرسیارەکانی لێکرا، دەحەپەسێ و وەکو شێتی لێدێ و هیچ نازانێ و سەرگەردانە.

(**الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ**) الله لێی ڕازی بێت دەفەرموویێت:

لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ دەرچووین بۆ شوێنکەوتنی جەنازەی پیاوێکی ئەنساری، جا گەیشتینە لای گۆڕەکەی و هێشتا ئەلحەدەکەی نەکەنرا بوو، بۆیە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دانیشت و ئێمەش بە دەوریدا دانیشتین، ئەوەندە هێمن و بێ دەنگ بووین وەکو ئەوەی کە باڵندە بە سەر سەرمانەوە نیشتبێتەوە، چیلکە دارێك بە دەستی پێغەمبەرەوە بوو ﷺ دەیکرد بە زەویدا، ئینجا سەری بەرز کردەوە و فەرمووی: پەنا بگرن بە الله لە سزای گۆڕ (دوو جار یان سێ جار).

ئینجا فەرمووی : بەڕاستی بەندەی ئیماندار ئەگەر گەیشتە کاتی دابڕان لە دونیا و ڕووکردن لە دوارۆژ هەندێك فریشتەی ڕوومەت سپی ڕوومەتیان وەکو خۆر وایە لە ئاسمانەوە دادەبەزن بۆ لای، کفنیان پێیە لە کفنی بەهەشت، هەروەها بۆنی خۆشیان پێیە لە بۆنی بەهەشت، جا لە لایدا دادەنیشن تاوەکو چاو بڕ بکات، ئینجا فریشتەی گیان کێشان (سەلامی الله ی لێبێت) دێت تاوەکو لە لای سەریەوە دادەنیشێت و پێی دەڵێت: ئەی گیانە پاکەکە وەرە دەرەوە بۆ لای لێخۆشبوون و ڕازیبوونی الله .

فەرمووی: گیانی دێتە دەرەوە و دادەچۆڕێت هەروەکو

چۆن دڵۆپە ئاوێك لە دەمی کوونەیەکەوە دادەچۆڕێت، ئینجا فریشتەی گیان کێشان گیانەکە دەبات، جا ئەگەر بردی فریشتەکانی تر کە بە دەوریدا دانیشتوون بە ئەندازەی چاو تروکاندنێك نایهێڵن بە دەستیەوە تاوەکو لێی

وەردەگرن و یەکسەر دەیخەنە نێو ئەو کفنەوە و ئەو بۆنە خۆشەوە، ئەوەش ئەوەیە کە الله تعالی لە بارەیەوە دەفەرموویت: (تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لا يُفَرِّطُونَ) [فریشتە نێردراوەکانمان گیانی دەکێشن و کەمتەرخەمی ناکەن]، جا بۆنێکی خۆشی لـێ دێتە دەرەوە وەك خۆشترین بۆنی میسك کە لەسەر ڕووی زەویدا هەبوو‌بێت .

لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە: کاتێك ڕۆحەکەی دەردەچێت هەموو فریشتەکانی نێوان ئاسمان و زەوی و هەموو فریشتەکانی نێو ئاسمان نوێژی لەسەر دەکەن، و دەرگاکانی ئاسمانی بۆ دەکرێتەوە، و سەرپەرشتیارانی هیچ دەرگایەك نییە ئیللا لە الله دەپاڕێنەوە کەوا ڕۆحەکەی بە لای ئەواندا بەرز بکرێتەوە.

فەرمووی: ئینجا دەیبەنە سەرەوە بۆ ئاسمان و ئەو ڕۆحە تێناپەڕێنن بە لای هیچ کۆمەڵە فریشتەیەکدا ئیللا دەڵێن: ئەوا ئەم ڕۆحە پاکە هی کێیە ؟

ئەو فریشتانەش کە ڕۆحەکەیان پێیە دەڵێن: ئەمە ڕۆحی (فلان)ی کوڕی (فلان)ـە، ناوی دەبەن بە جوانترین ناوی کە لە دونیادا ناویان پێی دەبرد.

تاوەکو دەیگەیەننە ئاسمانی دونیا، داوا دەکەن دەرگای ئاسمانی بۆ بکرێتەوە، دەرگایان بۆ دەکرێتەوە، ئینجا فریشتە نزیکەکانی هەموو ئاسمانێك شوێنی ئەو ڕۆحە دەکەون بۆ ئەو ئاسمانەی کە بە دوایدا دێت تاوەکو دەیگەیەننە ئاسمانی حەوتەم، ئینجا الله تعالی دەفەرموێت: کتێبی بەندەکەم لە (علیین)دا بنووسن [تۆ چوزانیت (عِلِّيُّونَ) چییە ؟ کتێبێکی نووسراوە ، بەندە نزیکەکانی الله ئامادەی دەبن] {سورة: المطففین}، جا کتێبەکەی لە کتێبی بەرزدا دەنووسرێت ، ئینجا الله تعالی دەفەرموێت: ڕۆحەکە بگێڕنەوە بۆ زەوی چونکە بەڕاستی من بەڵێنم پێ داون کە بەڕاستی من لەو زەویە دروستیانم

کردووه و دەشیان گێڕمەوە بۆ ناوی و جارێکی تریش لە زەوی دەریان دەهێنمە دەرەوە .

فەرمووی: ئینجا دەیگەڕێننەوە بۆ زەوی، ئینجا ڕۆحەکەی دەگەڕێننەوە بۆ ناو لاشەکەی، فەرمووی: بەڕاستی گوێی لە دەنگی تەپەی پێڵاوی شوێنکەوتووانی جەنازەکەی دەبێت لە کاتێکدا کە پشتی لێدەکەن و بەجێی دەهێڵن و دەگەڕێنەوە.

ئینجا دوو فریشتەی (تووند ڕاچڵەکێنەر) دێن بۆ لای و ڕایدەچڵەکێنن و دایدەنیشێنن.

فَيَقُولاَنَ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ ؟

ئینجا پێی دەڵێن: کێ پەروەردگارتە ؟

فَيَقُولُ: رَبِّيَ اللَّهُ.

ئەویش دەڵێت: پەروەردگارم (الله)یە.

فَيَقُولاَنَ لَهُ: مَا دِينُكَ ؟

ئینجا پێی دەڵێن: ئایینت چییە ؟

فَيَقُولُ: دِينِيَ الإِسْلاَمُ.

ئەویش دەڵێت: ئیسلام ئایینمە.

فَيَقُولاَنَ لَهُ: مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ ؟

ئینجا پێی دەڵێن: ئەو پیاوە کێیە کە لە نێوتاندا نێردرابوو ؟

فَيَقُولُ: هُوَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ .

ئەویش دەڵێت: پێغەمبەری الله یە ﷺ .

فَيَقُولاَنَ لَهُ: وَمَا عِلْمُكَ ؟

ئینجا پێی دەڵێن: چۆن زانیت ؟

فَيَقُولُ: قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ فَآمَنْتُ بِهِ وَصَدَّقْتُ.

ئەویش دەڵێت: کتێبەکەی الله م (قورئانم) خوێندەوە و باوەڕم پێهێنا و بەڕاستم زانی.

ئینجا بانگکارێك بانگ دەکات لە ئاسمانەوە: بەندەکەم ڕاستی کـــرد، ڕایخـــەن بۆی لە فەرشـی بەهەشـــت، بیپـۆشن لە پۆشاکی بەهەشت، دەرگایەکی بۆ بکـــەنەوە بەرەو بەهەشت.

فەرمووی: لە خۆشی و بۆنی بەهەشتی بۆ دێت، و گۆڕەکەی بۆ فراوان دەکرێتەوە تاوەکو چاو بڕ بکات.

فەرمووی: پیاوێکی ڕوومەت جوانی پۆشاك جوانی بۆن خۆشی بۆ دەنوێنرێت و دێت بۆ لای و پێی دەڵێت: مژدەت لێبێت بەوەی کە پێت خۆشە، مژدەت لێبێت بە ڕەزامەندی الله و باخانێك لە بەهەشتدا کە خۆشگوزەرانی بەردەوامی تێـدایـــــە، ئەمە ئەو ڕۆژەیە کە بەڵێنت پێی دەدرا.

ئەویش پێی دەڵێت: تۆش الله موژدەی خێرت بداتێ، تۆ کێیت ؟ ڕوومەتت ڕوومەتێکە خێر و خۆشی دێنێت.

ئەویش دەڵێت: من کردەوە چاکەکانتم، سوێند بە الله بە تۆم نەزانیوە ئیللا ئەوە نەبێت کە پەلە و دەست پێشخەریت کردووە لە گوێڕایەڵی الله دا و لەسەرخۆ و خاویش بوویت لە سەرپێچی کردنی الله دا، الله پاداشتی خێرت بداتەوە.

ئینجا دەرگایەکی بۆ دەکرێتەوە لە بەهەشتەوە و دەرگایەکیشی بۆ دەکرێتەوە لە دۆزەخەوە و پێی دەگوترێت ئەمە جێگاکەت بوو لە دۆزەخدا ئەگەر سەرپێچی الله ت بکردایە، الله گۆڕیویەتیەوە بۆت بەم جێگایە لە بەهەشتدا.

جا ئەگەر ئەوەی بینی کە لە بەهەشتدایە دەڵێت: پەروەردگارم هاتنی ڕۆژی قیامەت پێش بخە بۆ ئەوەی بگەڕێمەوە بۆ لای ماڵ و کەس و کارم.
پێی دەگوترێت: ئارام بگرە.

(ئەمەی سەرەوە تایبەت بوو بە موسڵمان)

بەڵام سەبارەت بە کافر و بێ باوەڕ فەرمووی: بەڕاستی بەندەی کافر (لە ڕیوایەتێکی تردا: خراپەکار) ئەگەر گەیشتە کاتی دابڕان لە دونیا و ڕووکردن لە دوارۆژ هەندێك فریشتەی (تووند و تیژ) لە ئاسمانەوە دادەبەزن بۆ لای ڕوومەتیان ڕەشە و کفنیان پێیە لە ئاگر، لە لایدا دادەنیشن تاوەکو چاو بڕ بکات، ئینجا فریشتەی گیان کێشان دێت تاوەکو لە لای سەریەوە دادەنیشێت و پێی دەڵێت: ئەی گیانە پیسەکە وەرە دەرەوە بۆ لای خەشم و قین و تووڕەیی الله.
فەرمووی: ڕۆحەکەی بە لاشەیدا بڵاودەبێتەوە و فریشتەی گیان کێشانیش ڕایدەکێشێتە دەرەوە هەروەکو چۆن شیشێکی زۆر قولاپدار لە خوریەکی تەڕدا ڕابکێشرێت (لەگەڵ ئەوەدا هەموو دەمار و ڕەگ و ماسولکەکانی پارچە پارچە دەبێت و دەبڕێن).
ئینجا فریشتەی گیان کێشان گیانەکە دەبات، جا ئەگەر بردی فریشتەکانی تر کە بە دەوریدا دانیشتوون بە ئەندازەی چاو تروکاندنێك نایهێڵن بە دەستیەوە تاوەکو لێی وەردەگرن و یەکسەر دەیخەنە ناو ئەو کفنە ئاگرینەوە،

بۆنێکی گەنیوی لـێ دێتە دەرەوە وەك گەنیوترین بۆنی لاکێکی تۆپیو کە لەسەر ڕووی زەویدا هەبوو بێت.

ئینجا دەیبەنە سەرەوە بۆ ئاسمان و ئەو ڕۆحە تێناپەڕێنن بە لای هیچ کۆمەڵە فریشتەیەکدا ئیللا دەڵێن: ئەوا ئەم ڕۆحە پیسە هی کێیە ؟

ئەو فریشتانەش کە ڕۆحەکەیان پێیە دەڵێن: ئەمە ڕۆحی (فلان)ی کوڕی (فلان)ـە، ناوی دەبەن بە ناشیرین ترین ناوی کە لە دونیادا ناویان پێی دەبرد.

تاوەکو دەیگەیەننە ئاسمانی دونیا، داوا دەکەن دەرگای ئاسمانی بۆ بکرێتەوە، دەرگای بۆ ناکرێتەوە، ئینجا پێغەمبەری الله ﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە: [لا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ]. (دەرگاکانی ئاسمان ناکرێتەوە بۆ بێباوەڕان و ناشچنە ناو بەهەشتەوە تاوەکو وشتر نەچێت بە کونە دەرزیدا).

هەموو فریشتەکانی نێوان ئاسمان و زەوی و هەموو فریشتەکانی نێو ئاسمان لەعنەتی لێدەکەن، جا دەرگاکانی ئاسمانی لـێ دادەخرێت، سەرپەرشتیارانی هیچ دەرگایەك نییە ئیللا لە الله دەپاڕێنەوە کەوا ڕۆحەکەی بە لای ئەواندا بەرز نەکرێتەوە.

ئینجا الله تعالی دەفەرموویێت: کتێبەکەی لە (سجين)دا لە خواروترین تەبەقەی زەویدا بنووسن، ئینجا الله تعالی دەفەرموویێت: ڕۆحەکە بگێڕنەوە بۆ زەوی چونکە بەڕاستی من بەڵێنم پێ داون کە بەڕاستی من لەو زەویە دروستیانم کردووە و دەشیان گێڕمەوە بۆ ناویی و جارێکی تریش لە زەوی دەریان دەهێنمە دەرەوە.

ئینجا ڕۆحەکەی لە ئاسمانەوە فڕێ دەدرێتە خوارەوە تاوەکو دەکەوێتە ناو لاشەکەی، ئینجا پێغەمبەری الله ﷺ ئەم ئایەتەی خوێندەوە: [وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنْ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ] (هەر کەسێك هاوبەش (شەریك) بۆ الله ئەنجام بدات ئەوا وەکو ئەوە وایە لە ئاسمانەوە بکەوێتە خوارەوە ئینجا باڵندە بەخێرایی بیرفێنێت و پەل پەلی بکات یان بایەك فڕێی بداتە ناو شوێنێکی دوورەوە).

ئینجا ڕۆحەکەی دەگەڕێننەوە بۆ ناو لاشەکەی، فەرمووی: بەڕاستی گوێی لە دەنگی تەپەی پێلاوی شوێنکەوتووانی جەنازەکەی دەبێت لە کاتێکدا کە پشتی لێدەکەن و بەجێی دێڵن و دەگەڕێنەوە.

ئینجا دوو فریشتەی (توند ڕاچڵەکێنەر) دێن بۆ لای و ڕایدەچڵەکێنن و دایدەنیشێنن.

فَيَقُولاَنَ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ ؟

ئینجا پێی دەڵێن: کێ پەروەردگارتە ؟

فَيَقُولُ: هَاهْ هَاهْ لاَ أَدْرِي.

ئەویش دەڵێت: چی چی نازانم.

فَيَقُولاَنَ لَهُ: مَا دِينُكَ ؟

ئینجا پێی دەڵێن: ئایینت چییە ؟

فَيَقُولُ: هَاهْ هَاهْ لاَ أَدْرِي.

ئەویش دەڵێت: چی چی نازانم.

فَيَقُولاَنَ لَهُ : فَمَا تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ ؟

ئینجا پێی دەڵێن: چی دەڵێیت سەبارەت بەو پیاوەی کە لە نێوانتاندا نێردرابوو ؟

فَلاَ يَهْتَدِي لِاسْمِهِ .

ناوەکەی نادۆزیتەوە.

پێی دەڵێن: مەبەستمان (مُحَمَّد)ە ؟

ئەویش دەڵێت: چی چی نازانم، دەمبیست خەڵك دەیگوت (مُحَمَّد) پێغەمبەری الله یە.

فەرمووی: پێی دەگوترێت: ئایا نەتزانی و نەشتخوێندەوە ؟

ئینجا بانگکارێك بانگ دەکات لە ئاسمانەوە: درۆی کرد ، ڕایخەن بۆی لە فەرشی ئاگر، بیپۆشن بە پۆشاکی ئاگر، دەرگایەکی بۆ بکەنەوە بەرەو ئاگری دۆزەخ، جا لە گەرمی و هەڵم و بۆقاوی ئاگری دۆزەخی بۆ دێت.

جا گۆڕەکەی لـێ تەنگ دەکرێتەوە تاوەکو پەراسووەکانی دەچن بەیەکدا و تێکدەشکێن.

فەرمووی: پیاوێکی ڕوومەت ناشیرین و پۆشاك ناشیرینی بۆن گەنیوی بۆ دەنوێنرێت، و پێی دەڵێت: موژدەت لێبێت بەوەی کە پێت ناخۆشە، ئەمە ئەو ڕۆژەیە کە بەڵێنت پێی دەدرا.

ئەویش پێی دەڵێت: تۆش الله مژدەی خراپت بداتێ، تۆ کێیت ؟ ڕوومەتت ڕوومەتێکە خراپە دێنێت.

ئەویش دەڵێت: من کردەوە پیسەکانتم، سوێند بە الله بە تۆم نەزانیوە ئیللا ئەوە نەبێت کە خاو و سست بوویتە و کەمتەرخەمیت کردووە لە گوێڕایەڵی الله دا و پەلە و دەست پێشخەریشت کردووە لە سەرپێچی الله دا، الله پاداشتی خراپت بداتەوە.

ئینجا فریشتەیەکی کوێر و کەڕ و لاڵی بۆ ڕادەسپێردرێت کە گورزێکی بە دەستەوەیە ئەگەر پێی بدرێت لە شاخێك دەیکات بە خۆڵ جا یەك گورزی

لـێ دەدات تاوەکو دەیکات بە خۆڵ ئینجا الله تعالى دەیگێڕێتەوە بۆ دۆخەکەی جـارانی ئینجا دووبارە گـورزێـکی تری لـێ دەدات جا هاوارێك دەکات هەموو شتێك دەیبیسێت تەنها مرۆڤ و جنۆکە نەبێت.

ئینجا دەرگایەکی بۆ دەکرێتەوە لە دۆزەخەوە و بۆی ڕادەخرێت لە فەرشی ئاگر.

جـا ئەگـەر ئەوەی بیـنی دەڵـێت: پەروەردگـارم با ڕۆژی قیامەت نەیەت.

(رواه الإمام أحمد : (٧/ ٥٣-٥٧) وأبو داود رقم : (٤٧٢٧)

" بەهەمان شێوە ئەم حەدیسە بەڵگەشە بۆ سزای ناو گۆڕ "

* والكرام الكاتبون حق *

هەرووەها ئەو دوو فریشتەیەی چاکە و خراپە دەنووسن ڕاست و حەقن.

هەروەکو الله تبارك وتعالى دەفەرموویت: (مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ) (ق: ١٨)

واتە: هەر وتەیەکی لە دەم دەردەچێت، فریشتەی چاودێری ئامادە، لەلایەتی دەینووسێ.

ئایا فریشتەکان هەموو قسەیەك دەنووسن ؟ یان تەنها ئەو قسەیە دەنووسن کە پاداشت و تۆڵەی هەیە ؟ بەڵێ بەپێی ئایەتی: (ما يلفظ من قول إلا لديه رقيب عتيد) هەموو ووتە و قسەیەك دەنووسن.

(ابن عەباس) دەڵێ: لە سەرەتاوە هەموو خێر و شەڕێکی ئادەمیزاد - تەنانەتی وشەی خواردم، ڕۆیشتم - دەنووسرێ، بۆ پاشان ڕۆژی پێنج شەممە، هەموو ووتە و کردەوەیەکی دەنوێنرێ و (عەرز) دەکرێ، ئەوجا هەر شتێ چاك و خراپ بێت بۆی دەنوسرێ و، ئەوی دیکەی دەسڕێتەوە، ئەوەیە کە الله تعالى دەفەرموویت: (يمحو الله ما يشاء ويثبت وعنده أم الكتاب) (الرعد: ٣٩).

هەرووەها الله سبحانه وتعالى دەفەرموویت: {وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (١٠) كِرَامًا كَاتِبِينَ (١١)} (الإنفطار)

واتە: لە کاتێکدا - کە ئێوە ئەوەندەش لاسار و یاخیین - دەستەیەك لە فریشتەی چاودێر و پارێزەرتان لەسەر دانراوە، هەرچی بکەن دەینووسن. ڕێزدارانێکی نووسەرن.

هەروەها الله عزوجل دەفەرمووێت: (لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ) (الرعد: ١١)

واتە: ئەو خوایە (الله) کۆمەڵێك فریشتەی هەیە کە یەك لە دوای یەك دێن، لە پێشیەوە و لە پشتیەوە ئامادەن و پارێزگاری دەکەن بە فەرمانی الله.
(موجاهید) دەڵێ: هەموو کەسێك فریشتەیەکی بۆ دیاریکراوە بۆ پاراستنی بە فەرمانی الله لەهەر شتێك کە بیەوێ ئازار و ئەزیەتی پێبگەیەنێ، چ خەوتبێ، چ بەخەبەر بێ، لەمەیشدا جنی و ئادەمی یەکسانە.
(بوخاریی) و (موسلیم)یش ئەم فەرمودەیان لەم بارەیەوە هێناوە کە دەفەرمووێ: ((يتعاقبون فيكم ملائكة بالليل وملائكة بالنهار، فيجتمعون في صلاة الفجر و في صلاة العصر)) متفق عليه، مەبەست ئەوەیە کە فریشتە بە شەو و بە ڕۆژ یەك بەدوای یەکدا بەردەوام دا دەبەزن بۆ پاراستنی مرۆڤ و، بۆ نووسینی کارو کردەوەی و، بۆ ئەوەیش لەکاتی نوێژی بەیانی و، عەسراندا کۆدەبنەوە و بەیەك دەگەن و، بەردەوام هەر لە چاودێریدان.

* والبعث من بعد الموت حق *

هەروەها زیندوو بوونەوە لەپاش مردن، ڕاست و حەقە.

الله جل جلاله دەفەرموویت: {وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ (٧٨) قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ (٧٩)} (يس)

واتە: مەسەل و نموونەیەکی بۆ هێناینەوە و، ئینکاری دەسەڵاتی ئێمەی کرد بۆ زیندوو کردنەوەی ئادەمیزاد و جن، هەروەها دروستبوونی خۆی لەبیر کرد !

چەند ئێسکێکی ڕزیوی هێناو ڕووی لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کرد و گوتی: کێ دەتوانێ ئەو ئێسك و پروسکە ڕزیوانە زیندوو بکاتەوە ؟!. بۆ هۆی دابەزینی فرمایشتی (أولم یری الإنسان)، (موجاهید و عیکرەمە) دەڵێن: (ئوبەی کوڕی خەڵەف) ئێسکە ڕزیوێکی بەدەستەوە گرت و ورد و خاشاکی کرد و دای بەدەم باوە، ئەوسا بە پێغەمبەری (صلی الله علیه و سلم) گوت: تۆ پێت وایە کە الله بتوانێ ئەمە زیندوو بکاتەوە ! ئەویش فەرمووی: ((نعم، یمیتك الله تعالی، ثم یبعثك، ثم یحشرك إلی النار)). بەڵێ .. الله دەتمرێنێت، لەپاشان زیندووت دەکاتەوە، ئەوجا دەتنێرێ بۆ ئاگری دۆزەخ. رواه الطبري في تفسیره (٢٠/٥٥٣-٥٥٤)، وانظر: تفسیر ابن کثیر (٣/٥٨٨).

ئەی موحەممەد (صلی الله علیه و سلم) تۆ بڵێ: هەر ئەو کەسە کە یەکەمجار دروستیکردوون زیندووشتان دەکاتەوە چونکە ئەو خوایە بە هەموو دروستکراوێك زانا و بەئاگایە، دەزانێ چۆنی دروستکردوون و، چۆنیش زیندوویان بکاتەوە.

هەروەها الله تعالى دەفەرمووێت: (قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ) (الحجر: ٣٦)

واتە: ئیبلیس وتی ئەی پەروەردگاری من ! مەودام بدە تا ڕۆژێ خەڵکی زیندوو دەکرێنەوە، بۆ ئەوە تۆڵە لە ئادەم و نەوەکانی بکاتەوە.

هەروەها الله تبارك وتعالى دەفەرمووێت: (مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ) (لقمان: ٢٨)

واتە: خەڵکینە ! دروستکردن و زیندووکردنەوەی هەمووتان دوای مردن وەکو دروستکردن و زیندوو کردنەوەی تاکە کەسێکە، بەلای الله ئەوەندە ئاسانە، بەڕاستی الله زۆر بیسەر و ژنەوایە، زۆریش بینایە و ئاگادارە، هەموو شتێکیش بە وردی دەبینێ.

هەروەها الله عز وجل دەفەرمووێت: (زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ)(التغابن: ٧)

واتە: ئەوانەی کافرو بێ بڕوا بوون گوتیان: هەرگیز پاش مردن زیندوو ناکرێنەوە ! پێیان بڵێ ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه و سلم)، بەڵێ سوێند بە پەروەردگارم بێگومان لە گۆڕەکانتاندا دەردەهێنرێن و زیندوو دەکرێنەوە، پاشان لە هەر کارو کردەوەیەك ئەنجامتان داوە ئاگادار دەکرێن، لە گەورە و لە بچووك، و هەر بەوەش پاداشت دەدرێنەوە، ئەوەیش بۆ الله کارێکی ئاسانە، چونکە ئێوە خۆتان دەزانن کە لە سەرەتاوە

شتێك نەبوون و وجوودتان نەبوو، پاشان دروستیکردن و بوون، باشە ئیتر چۆن ناتوانێ زیندووتان بکاتەوە ؟!

هەروەها الله سبحانه وتعالی دەفەرمووێت: (وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ)(سبإ: ٣)

واتە: جا ئەوانەی خوانەناس و بێ بڕوابوون و نکووڵی زیندووبوونەوەیان دەکرد وتیان: هەرگیز ڕۆژی قیامەتمان بۆ نایە، واتە: بەهیچ شێوەیەك قیامەت نییە ! ، ئەی پێغەمبەر ! (صلی الله علیه وسلم) بڵێ: بەڵێ سوێندم بە پەروەردگارم هەر بۆتان پێش دێت، لە لایەن خوای زانای گشت نادیار کە بە ئەندازەی تۆزقالێك شتی لێ ون نابێ، نە لە ئاسمانەکان و نە لە زەویدا، وە نە بچووکتر لە زەڕە و، نە گەورەتریش لێی، مەگەر ئەوە هەموو لەناو نامەیەکی ڕوونکەرەوە لە (لوح المحفوظ)دا لای الە عز وجل نووسراوە و هەڵگیراوە.

* وأهل الكبائر في مشيئة الله عز وجل، لا نكفر أهل القبلة بذنوبهم، ونكل سرائرهم إلى الله عز وجل *

هەروەها أهلی تاوانە گەورەکان لەژێر ویستی الله ـدان، هەروەها أهلی قیبلە تەکفیر ناکەین بە تاوانەکانیان، هەروەها ئەوەی شاراوەیە لە ناخیاندا لێی دەگەڕێین بۆ الله عز وجل.

ئەهلی سوننە و جەماعە کۆدەنگن لەسەر ئەوەی الله تعالی تەنیا لە شیرك و کوفری گەورە خۆشنابێت، و لە گوناهە گەورەکان خۆشدەبێت بۆ ئەو کەسەی کە دەیەوێت.

هەروەکو الله تعالی دەفەرمووێت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا) (النساء: ٤٨)

واتە: بە بێگومان هەرگیز الله لە دانانی هاوبەش بۆی نابورێ و لە خوار شیرکەوە لە هەر گوناهێك دەبورێ بۆ هەرکەسێك خۆی بیەوێت، جا هەر کەسێك هاوبەش بۆ الله دابنێ، بەڕاستی درۆ و گوناهێکی گەورەی کردووە.

هەروەها الله تعالی فەرمانمان پێ دەکات خۆمان بپارێزین لە گوناهە گەورەکان و لە گوناهە بچوکەکانیشمان چاوپۆشی دەکات.

قال الله تبارك وتعالى : (إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا) (النساء: ٣١)

واتە: ئەگەر ئێوە لەو تاوانە گەورانە خۆ دوور بگرن، ئێمەش لە هەڵە و پەڵەتان دەبورین و دەتانبەینە جێگایەكی بە قەدرو عیزەت و بەهەشتتان دەدەینێ.

هەڵبەتە دەبێ ئەوە بزانین خاوەن گوناهی گەورە گەر كوفر و شیركی نەبێت بڕوادار حسابە و لە ڕۆژی دوایی لەژێر ویستی الله دایە كە ئایا بێ سزادان دەچێتە بەهەشتەوە یاخود دەچێتە دۆزەخ تاكو پاك دەبێتەوە ئینجا دەچێتە بەهەشتەوە.
بۆیە ناكرێ موسڵمانان لەسەر گوناهە گەورەكان بێ ئەوەی شیرك و كوفر ببینن برا یان خوشكەكەیان تەكفیر بكەن چونكە ئەمە یەكێكە لە سیفەتەكانی خەواریج و موعتەزیلە.
بۆ نموونە: ئەو موسڵمانەی كە قەتل دەكات گوناهێكی گەورەی كردووە، بەڵام الله تعالی ناوی بە بڕوادار هێناوە لە قورئاندا هەروەكو دەفەرموویێت:
(وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) (الحجرات: ٩)

واتە: ئەگەر دوو دەستە لە باوەڕداران پێكەوە بەجەنگ هاتن، جا هەرچی تواناتان هەیە بەكاری بێنن و ئاشتیان بكەنەوە و بانگیان بكەن بۆ لای بڕیارەكانی الله، جا ئەگەر دەستەیەكیان دەست درێژیی كردە سەر

دەستەکەیتر، واتە: ملی ڕانەکێشا بۆ ئاشتی و یەککەوتن ئەوا ئێوەش لەگەڵ ئەو کۆمەڵەیاندا بجەنگێن کە دەستدرێژی دەکات تا ناچار دەبێ و دەگەڕێتەوە بۆ بڕیار و حوکمی الله، ئینجا ئەگەر کۆمەڵە ستەمکارەکە گەڕایەوە بۆ حوکمی الله، جا ئێوەیش بە ئینساف ناوبژییان بکەن و دادپەروەر بن و بەلای هیچ کەسێکیاندا دامەبڕن چونکە بێگومان الله دادپەروەرانی خۆش دەوێ.

ئیمامی بوخاری لە (ابو بکر)ەوە دەڵێت: ڕۆژێك پێغەمبەر (صلى الله علیه و سلم) لەسەر مینبەر فەرمووی: ((ان ابنی هذا سید، ولعل الله أن یصلح به بین فئتین عظیمتین من المسلمین)). ئەم کوڕەم - حەسەنی کچەزای - پیاوێکی بەڕێز و شەریفە، ئومێدەوارم لە ئایندەدا الله تعالى ئاگری دوو دەستە و تاقمی گەورەی موسڵمانانی پێ بکوژێنێتەوە. (بخاری: ٥/٣٦١)

هەروەها الله سبحانه وتعالى دەفەرموویت: (ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ) (فاطر: ٣٢)

واتە: لەپاشان ئەم قورئانەمان کردە میرات و کەلەپوور بۆ ئەو بەندانەمان کە هەڵمان بژاردن، بەڵێ ... ئەم ئوممەتی پێغەمبەرە (صلى الله علیه و سلم) چاکترین گەلی هەڵبژێردراوە، هەر بۆیەش ئەم قورئانە دوای پەیامبەر (صلى الله علیه و سلم) دراوەتە دەستی ئەوان (فمنهم ظالم لنفسه) ئینجا ئەوانە سەبارەت بە قورئان دەبنە سێ بەشەوە: هەندێکیان - بە قسوور و کەمتەرخەمی

کردنن له کار پێکردنیدا - ستەم له خۆ دەکەن. قسەی ڕاستیش ئەوەیه که ئەوانه لەم ئوممەتەن (ومنهم مقتصد) بڕێکیشیان مامناوەندین، واته: نه کەمتەرخەمی دەکەن و نه زیادەڕەویش (ومنهم سابق بالخيرات بإذن الله) هەندێکیشیان - به فەرمانی الله - له ئەنجامدانی کاره چاکەکاندا پێشکەوتوون. (تەبەڕانی) دەڵێ: پێغەمبەر (صلى الله عليه و سلم) دەفەرموویت: ((کلهم من هذه الأمة)) واته: ئەو سێ دەسته هەر هەموویان لەم ئوممەتەن. (ذلك هو الفضل الكبير) ئا ئەو میرات و کەلەپوورەیه فەزڵ و بەهره گەورەکه، یان ئەو فەزڵه گەورەیه.

هەروەها الله عز وجل دەفەرموویت: (وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا) (الطلاق: ٥)

واته: جا هەرکەسێك له الله بترسێ و کار به تاعەتی الله بکا، الله ش له گوناهەکانی پاکی دەکاتەوه و چاوپۆشی لێ دەکات، وه پاداشتێکی زۆر گەورەی پێدەبەخشێت.

هەروەها ئەهلی سوننه ئەهلی قیبلەیان تەکفیر نەکردووه.

واته گەر شەعائیری ئیسلامەمان بینی له کەسێك و هیچ کوفر و شیرکمان لێی نەبینی بوو حوکمی ئیسلامی بەسەردا دەدەین و ناخیشی بۆ الله تعالى جێ دەهێڵین.

هەروەکو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) منافقەکانی سەردەمی خۆی دەناسی و بەڵام حوکمی به زاهیر دان و وەکو موسڵمانێك حسابی لەگەڵ

دەكردن و تەكفیری نەكردن، بۆیە ئێمەش تاكو كوفر و شیرك نەبینین لەو كەسەی كە شەعائیری ئیسلام دەردەخات تەكفیری ناكەین و ناخی بۆ الله تعالی جێ دەهێڵین و الله تعالی ئاگاداره بە شتە زاهیر و پەنهانەكان.

هەروەكو الله تعالی دەفەرموویت: (وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ) (النحل: ١٩)

واتە: هەرشتێ ئێوه بیشارنەوه و، بە پەنامەكی و بە نهێنی بیكەن و، هەرشتێكیش دەربخەن و بەئاشكرا ئەنجامی بدەن، الله هەر دەیزانێ.

بۆیە ئێمەش تەنیا بۆمان هەیە حوكم بە زاهیر بدەین و دڵی كەسمان شەق نەكردووه تاكو بزانین موسڵمانە یان كافر.

تەنیا لە كاتێكدا بۆمان هەیە حوكمی تەكفیر بدەین كە بە زاهیر كوفر و شیركمان لە كەسێك بینی، چونكە ئەگەر كەسێك كوفر و شیرك ئەنجام بدات ئەوا نوێژ كردن و تاعەت و عیبادەتی هەمووی بەتاڵە و ئەم شتانە نابن بە رێگر لەبەردەم ئەوەی حوكمی كافری بەسەردا بدرێت. بەڵام كەسێك هیچ كوفر و شیركت لێی نەدیبێت ناتوانی بڵێی كافره ، هەروەكو ئەو پیاوەی كە گوتی لا اله الا الله بەڵام سەحابەكە هەر كوشتی، جا رسول الله فەرمووی ئایا كوشتت لەدوای ئەوەی گوتی لا اله الا الله ؟ گوتی یا رسول الله لە ترسی شمشێرەكەم وای گوت، رسول الله فەرمووی ئایا دڵیت شەق كردبوو ؟

عن أسامة بن زيد قال: بعثنا رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى الحُرَقة من جهينة، فصبحنا القوم، فهزمناهم، ولحقت أنا ورجلٌ من الأنصار رجلًا منهم، فلما غشيناه قال: لا إله إلا الله، فكف عنه الأنصاري، وطعنته برمحي حتى قتلته، قال: فلما قدمنا، بلغ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم،

فقال لي: ((يا أسامة، أقتلته بعد ما قال: لا إله إلا الله؟!)) قال: قلت: يا رسول الله، إنما كان متعوذًا، قال: فقال: ((أقتلته بعد ما قال لا إله إلا الله؟!)) قال: فما زال يكررها علي حتى تمنيت أني لم أكن أسلمت قبل ذلك اليوم. وفي رواية لمسلم: قلت: يا رسول الله، إنما قالها خوفًا من السلاح، قال: ((أفلا شققتَ عن قلبه حتى تعلم: أقالها أم لا)).

لەم حەدیسە و چەندین حەدیسی تر بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە تەنیا حوکم بە زاهیر دەدرێت تاکو کوفر و شیرکی لێ نەبینیت ناتوانی حوکمی کافری بەسەردا بدەیت.

بۆیە بینیمان هەر کەسێك شەهادەی هێناوە و نوێژ دەکات و هیچ کوفر و شیرکمان لێی نەدیوە ئەوا حسابی موسڵمانی بۆ دەکەین. بەڵام بە ئەنجامدانی کوفر و شیرك، شەهادە و نوێژ نابنە ڕێگر لەبەردەم کافربوونی کەسی ئەنجامدەر بە کوفر و شیرك.

بۆ ئەوەی لە بابەتەکەمان دوور نەکەوینەوە داواکارین لە هەموو کەسێك کە خۆی بە موسڵمان دەزانێت زیاتر گرنگی بە جۆرەکانی کوفر و شیرك بدات و هەوڵدات فێریان ببێت، چونکە بەڕاستی لەم سەردەمەی ئەمڕۆمان خەڵکێکی زۆر توشی ریددە و کوفر و شیرك بوونە و ناشزانن، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە زۆربەی خەڵکی پشتیان لە دینەکەیان کردووە و هەوڵی فێربوون نادەن، جا نەزانی و جەهل نابێتە عوزر بۆ کەسانێك کە کوفر و شیرکی گەورە ئەنجام دەدەن لەکاتێکدا قورئان و حەدیسیان لەبەردەستە و دەتوانن فێری ببن بەڵام لەبەر دونیا پشتیان تێی کردووە.

* ونقيم فرض الجهاد والحج مع أئمة المسلمين في كل دهر وزمان *

هەروەها بەرپا کردنی فەڕزی جیهاد و حەج کردن ئەنجام دەدەین لەگەڵ پێشەوای موسوڵمانان لە هەموو کات و زەمانێکدا.

جیهاد لە ڕووی زمانەوانییەوە (لغة) چاوگەکەی (جاهد جهاداً ومجاهدة)، واتە: شەڕ کردن لەگەڵ دوژمن و تێکۆشان لەپێناو الله، واتای تێکۆشان: هیلاکی و وزەیە.

لە ڕووی شەرعەوە: بریتییە لە تێکۆشان و بەتاڵ کردنی توانا لە شەڕ کردن لەگەڵ خەڵکی کوفر و عیناد ، بۆ ئەوەی وشەی (لا إله إلا الله) سەرکەوێ و بڵند بێ ، هەروەها وشەی کوفر ژێرکەوێ.

قال تعالى: (وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ) (البقرة: ١٩٣)

[وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ] جا کوشتاری کافران بکەن تا فیتنە دروست نەبێت، دیسان فیتنە واتە: شیرك بڵاو نەبێتەوە واتە: ڕێگری لە دینی الله تعالی نەکەن [وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ] وە بۆ ئەوەی کە دینی الله تعالی بەرزو بڵند و بڵاو بێتەوە و خەڵك بێتە ناو ئیسلامەوە.

قَالَ رَسُولُ اللهِ (صلى الله عليه وسلم) ((مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللهِ)) متفق عليه.

واتە: هەرکەسێ لەپێناو بڵندکردنی وشەی الله جەنگا ئەوە لەپێناو الله تعالی یە.

قال شيخ الاسلام ابن تيميه: جیهاد لەڕاستیدا تێکۆشانە لەپێناو بەدەستهێنانی ئەوەی وا الله پێی خۆشە ، لە ئیمان و کردەوەی چاکە ، هەروەها نەهێشتنی ئەوەی الله پێی ناخۆشە لە کوفر و فسق و سەرپێچی کردن. الفتاوى الكبرى (٥/١٨٧)

هەروەها ابن همام لەبارەی جیهادەوە دەڵێ: نەهێشتنی فەسادە لەم جیهانەدا. فتح القدير لإبن همام (٥/٤٣٤)

ئامانج لە جیهاد کردن چییە لە ئیسلامدا ؟

١- بەرپاکردنی دین و بەدەستهێنانی پەرستن بۆ الله عزوجل.
٢- لەناوبردنی شیرك کە گەورەترین فەسادە لەسەر ڕووی زەوی ، قال تعالی: (وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ)
٣- ڕێنمایی کردنی خەڵکی و لابردنی کۆسپ و تەگەرەکان لەسەر ڕێگای بانگەوازی بۆ دینەکەی الله تعالی.
٤- پارێزگاری لە پێنج شتە زەرورییەکە ئەویش (دین ـ نەفس ـ ناموس ـ عەقڵ ـ ماڵ و سامانە).
٥- ڕێگایەکە بۆ جێگیرکردن لە زەوی و چەسپاندنی دینی الله تعالی و نەهێشتنی فەسادی دونیایی و ئایینیش.

٦- جێبەجێ کردنی بیروباوەڕی الولاء و البراء بە کردەوە، خۆشویستن و سەرخستنی ئەهلی تەوحیدە و ڕق لێبوون و دژایەتی ئەهلی کوفرە.

٧- نەهێشتنی زوڵم ستەمە لەسەر زەوی، قال تعالی: (وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ ٱلْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ)

٨- پاراستنی لایەن و عیزەتی موسڵمانانە و پاراستنی ماڵ و هێلانەیانە و سەرخستنی موستەزعەفەکانە ، قال تعالی: ﴿ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴾

٩- دەرخستنی دوو ڕووەکان و جیاکردنەوەیان لە ئیمانداران ، قال تعالی: ﴿ مَّا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى ٱلْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَجْتَبِى مِن رُّسُلِهِۦ مَن يَشَآءُ ۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ وَإِن تُؤْمِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾

قۆناغەکانی شەرعاندنی جیهاد:

لەسەردەمی مەککەدا پێغەمبەری الله (صلی الله علیەوسلم) ئەمری پێکرابوو بە لێخۆشبوون و لێبوردەیی و سەبرگرتن لەسەر ئازارەکان ، هەروەها موناقەشە کردن لەگەڵ موشریکەکان بە باشترین شێواز ، هەروەها ڕاسپێردرابوو بە جیهادکردنی کافرەکان بە ڕوونکردنەوەی بەڵگەکان و بەیان کردنی بۆیان ، ئەمری پێ نەکرابوو بە جیهادی شمشێر و شەڕکردن لەگەڵیان هەتاوەکو هیجرەتی کرد بۆ مەدینە. قال تعالی: ﴿وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴾

[وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ] جا ئارام بگره لەسەر ئازاری کافران کە ئازارت دەدەن، و جوێنت پێ دەدەن، و قسەی ناشیرینت پێ دەڵێن [وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا] وە لێیان دوورکەوە دوورکەوتنەوەیەکی جوان، (هەجری جەمیل): ئەوەیە کە گلەیی و گازەندەی تیادا نەبێ.

﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ۖ وَجَـٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴾

[ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ] تۆ بانگەوازی خەڵکی بکە بۆ ڕێگای ڕاستی الله تعالی بە حیکمەتەوە، واتە: بە دانایی و کاربەجێیی، یاخود بە سوننەت بانگەوازیان بکە [وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ] هەروەها بە ئامۆژگاری جوان [وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ] جا ئەگەر کەسێك گومانی هەبوو مشتومڕو گفتوگۆی لەگەڵ بکە بە جوانترین شێواز تا تێی بگەیەنیت و وەڵامی گومانەکانی بدەیتەوە [إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ] بە دڵنیایی پەروەردگاری تۆ زاناترە بە کەسێك کە گومڕا بووە و لە ڕێگای ڕاست لایداوە [وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ] وە هەر الله تعالی زاناترە بەو کەسانەی کە هیدایەت دراون و لەسەر ڕێگای ڕاستن.

شەرعییەتی جیهاد بەسێ قۆناغدا تێپەڕی:

قۆناغی یەکەم: الله تعالی ئیزنی دا پێیان شەڕ بکەن لەپێناو الله ، ئیزنی دا نەوەك فەرز بێت.

قال تعالی: (أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ) (الحج: ٣٩)

الله تعالی ئیزن و ڕێگای دا بەو موسڵمانانەی کە لەلایەن کافرانەوە کوشتار دەکرێن لەبەرئەوەی زوڵم و ستەمیان لێکراوە کە ئەمانیش کوشتاری کافران بکەن، کە ئەمە یەکەم ئایەتە سەبارەت بە کوشتار کردنی کافران هاتۆتە خوارەوە، جا هاوەڵان زانیان کە کوشتار ڕوو دەدات [وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ] جا بە دڵنیایی الله تعالی لەسەر سەرخستنی باوەڕداران زۆر بە توانا و دەسەڵاتە کە سەریان بخات بەسەر کافراندا بەبێ کوشتاریش بەڵام تاقیان دەکاتەوە.

قۆناغی دووەم: لەم قۆناغەدا الله عز وجل ئەمری کرد بە کوشتاری ئەو کافرانەی کە کوشتاری موسڵمانان دەکەن ، وازبهێنن لەوانەی کوشتاریان ناکەن. دەتوانین ناوی ئەم قۆناغە بنێین قۆناغی دیفاع کردن، قال تعالی: ﴿ وَقَـٰتِلُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓاْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴾ (البقرة: ١٩٠)

[وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا] جا لە پێناو الله کوشتاری ئەو کەسانە بکەن کە کوشتارتان دەکەن بەڵام دەستدرێژی مەکەن.

قۆناغی سێیەم: لەم قۆناغەدا الله عز وجل ئەمری کرد بە کوشتاری هەموو کافران لە هەر جێگایەك بن هەتاوەکو موسڵمان دەبن یان ئەهلی کتاب جزیە بدەن بە سەرشۆڕی ملکەچی حوکمی ئیسلام بن.

قال تعالی: ﴿ فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ فَٱقْتُلُواْ ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُواْ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (التوبة: ٥)

واتە: ئەگەر چوار مانگە حەرامەکە تەواو بوو (ذو القعدة و ذو الحجة و محرم و رجب) کە الله تعالى مۆڵەتی بە کافران دا ئەوا لە هەر شوێنێك موشریکانتان بینی بیانکوژن، لەبەر ئەوەی بەڵێن و پەیمان لە نێوانتاندا نەماوە [وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ] جا بە دیلی بیانگرن وە گەمارۆیان بدەن و قەدەغەیان بکەن لەوەی کە هەڵسوکەوت بکەن لە شارەکاندا [وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ] هەروەها لە هەموو ڕێگایەکدا بۆیان دانیشن و لە کەمیندابن بۆیان [فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ] بەڵام ئەگەر هاتوو تەوبەیان کرد و لە کوفر و گەڕانەوە و نوێژەکانیان کرد و زەکاتی ماڵیاندا واتە: موسڵمان بوون ئەو کاتە ئێوە ڕێگەیان بەردەن نە بەدیل بیانگرن نە کەمینیان بۆ دابنێن نە بیانکوژن [إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ] بەڕاستی الله تعالى زۆر لێخۆشبوو و بەبەزەییە بۆ ئە و کەسانەی کە تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە بۆ لای الله تعالى.

جۆرەکانی جیهاد لەپێناو (الله) لە ڕووی حوکمەوە دەبێ بە دوو بەشەوە:

یەکەم: فەڕزی کیفایە

دووەم: فەڕزی عەین

فەڕزی کیفایە: ئەمەش جیهادی (طلب) ـە ، ئەم جۆرە جیهادە کۆمەڵێك لە موسڵمانان ئەنجامیاندا ئەوا لەسەر هەموو موسڵمانانی تر لادەکەوێ ، هەروەکو نوێژی جەنازە.

بەڵگەمان چییە کە لە ئەسڵدا فەرزە، قال تعالى: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۖ) (البقرة: ٢١٦)

واتە: الله تعالى کوشتاری کافرانی لەسەرتان فەرز کردووە هەرچەندە ئەم کوشتارە قورسە لەسەرتان.

هەروەها پێغەمبەر (صلى الله عليەوسلم) دەفەرموویت: ((من مات ولم يغزُ ولم يحدث نفسه بالغزو مات على شعبة من النفاق)) (أخرجه مسلم: ١٩١٠)

واتە: هەر کەسێك بمرێ و هیچ غەزا (جیهاد) یەکی نەکردبێ و یان خۆی نەدواندبێت بۆ غەزا (واتە هیچ خۆ ئامادەکردنێکی تێدا نەبێت) ئەوا ئەگەر بمرێت لەسەر پۆلێك لە دووڕوویی دەمرێ.

هەروەها موسڵمانان کۆ دەنگن لەسەر واجبێتی ئەم جۆرە جیهادە. هەروەها ئایا بەڵگەمان چییە بۆ ئەوەی واجب نییە لەسەر هەموو تاکێکی موسڵمانان ، قال تعالى:
﴿وَمَا كَانَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِى ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُواْ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓاْ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ (التوبة: ١٢٢)

واتە: [وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً] جا نابێ باوەڕداران هەر هەموویان بەیەکەوە دەرچن بۆ غەزا و مەدینە چۆڵ بکەن [فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ] لە هەر کۆمەڵێك لەوانە کەسانێك بمێنێتەوە لەناو شاردا [لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ] بۆ ئەوەی کە لە دین شارەزا بن و بەدوای زانستی شەرعیدا بگەڕێن [وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ] ئینجا پاشان کە لە دین فێربوون و گەڕانەوە قەومەکەیان ئاگادار بکەنەوە [لَعَلَّهُمْ

[يَحْذَرُونَ] بەڵكو ئەوانیش خۆیان بپارێزن، یاخود ئەوانەی کە لەگەڵ پێغەمبەری الله دا (صلى الله عليه وسلم) دەڕۆن ئەوان لەگەڵ پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) فێری دین و قورئان و ئەحکامی جیهاد و ئەو شتانە دەبن ، جا دواتر کە گەڕانەوە خەڵکەکە فێر بکەن.

فەڕزی عەین: جیهاد بە سێ جۆر دەبێتە فەرزی عەین:

یەکەم: ئەگەر موسڵمانێك هاتە ڕیزی جەنگ واتە ڕووبەڕوو بوویەوە.
قال تعالى: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحۡفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلۡأَدۡبَارَ ۞ وَمَن يُوَلِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفٗا لِّقِتَالٍ أَوۡ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٖ فَقَدۡ بَآءَ بِغَضَبٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأۡوَىٰهُ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ﴾ (الأنفال: ١٥-١٦)

واتە: [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا] ئەی باوەڕداران ئەگەر ڕووبەڕووی کافران بوونەوە و لێیان نزیك بوونەوە [فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ] ئەوە ئێوە پشتیان لێ هەڵمەکەن وە تێك مەشکێن و ڕامەکەن.
[وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ] لە ڕۆژی ڕووبەڕوو بوونەوەی کافراندا هەر موسڵمانێك پشتیان تێ بکات و ڕابکات ئەوە تاوانی گەورەیە [إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ] تەنها مەگەر کەسێك لەلایەکەوە بچێتە لایەکی تر خۆی ئامادە بکاتەوە وەکو فێڵ کردن لە دوژمن [أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ] یان لەم کۆمەڵە جیا دەبێتەوە دەچێتە ناو کۆمەڵێکی تر بۆ ئەوەی یارمەتیان بدات و دیسان بداتەوە بەسەر دوژمناندا، ئەم ئایەتە لەسەر ئەو هاوەڵانە دابەزی کە بەشداری غەزای بەدریان کرد، بەڵام حوکمەکەی گشتییە بۆ هەموو موسڵمانان و ڕاکردن لە کاتی غەزادا لە تاوانە گەورەکانە [فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ]

لەم دوو حاڵەتە نەبێ هەر کەسێك بەرامبەر کافران پشت هەڵبکات و هەڵبێت و ڕابکات ئەوانە تووشی غەزەبی الله دەبن و الله تعالی لێیان توورە دەبێ [وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ] جا ئەو کەسانەی کە ڕایانکردووە شوێنیان ئاگری دۆزەخە کە خراپترین سەرەنجامە.

دووەم: ئەگەر دوژمن خاکێکی موسڵمانانی داگیر کرد ، ئەوا لەم کاتەدا جیهاد دەبێتە فەرزی عەین لەسەر هەموو موسڵمانان بۆ ئەوەی ئەو دوژمنە داگیرکەرە دەربکەن لە خاکی ئیسلام. هەروەکو ئەمڕۆ کە موسڵمانان هیچ خاکێکیان نییە و هەمووی لەژێر دەستی کافران و دوژمنانی ئیسلامە و لە هیچ وڵاتێکی بەناو ئیسلامی حوکم بە قورئان و ئیسلام ناکرێت.

قال تعالی: (انفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا)

واتە: ئێوە هەمووتان دەرچن بۆ جیهاد کردن لە پێناو الله بە چوست و چالاك و تەمبەڵەوە، بە دەوڵەمەند و هەژارەوە، بە گەنج و پیرەوە، بە پیادە و سوارچاکەوە، بە منداڵدار و بێ منداڵەوە، بە خێزاندار و بێ خێزانەوە، بە سەرقاڵ و دەست بەتاڵەوە، هەر هەمووتان دەرچن کاتێك کە جیهاد و غەزا کردن فەرزی عەین بێت.

سێیەم: کاتێك ئیمام یاخود خەلیفەی ئیمانداران داوا دەکات و بانگەواز دەکات واتە **(نفير العام)** ئەوا واجبە لەسەر هەموو موسڵمانان وەڵامی بانگەوازەکەی بدەنەوە.

قال تعالی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ) (التوبة: ٣٨)

واتە: ئەی باوەڕداران ئایا ئێوە چیتانە کاتێك کە پێتان دەوترێ دەرچن بۆ جیهاد کردن لە پێناو الله ئێوە وەك ئەوەی زەویەکە بتانگرێتە خۆیەوە و دوا دەکەون و تەمبەڵی دەکەن و کەمتەرخەمی دەکەن.

تێبینی: کاتێك جیهاد بوو بە فەرزی عەین هیچ مەرجێکی نامێنێت لە مەرجەکان وەکو (پرس کردن بە امام یان دایك و باوك ، یان ئیزن وەرگرتنی قەرزدار لە خاوەن قەرزەکەی ، هەر کەسێك توانای هەڵگرتنی چەکی هەبێت ئەوا ئەبێ چەك هەڵبگرێ و بجەنگێ).

مەرجەکانی جیهادکردن لەپێناو الله تعالی:

جیهاد شەش مەرجی هەیە:

١- ئیسلام (موسڵمان بێت)، چونکە کافر هیچ کردەوەیەکی لێ وەرناگیرێ.
٢- بالغ بوون، کەواتە لەسەر منداڵ واجب نییە. بەڵگەمان ئەوەیە (ابن عمر رضي الله عنهما) دەڵێ لە ڕۆژی ئوحود خۆمم بە پێغەمبەر (صلی الله علیەوسلم) پیشاندا لەو کاتەدا تەمەنم چواردە ساڵ بوو ڕێی پێم نەدا بجەنگم.
٣- عاقڵ، لێرەدا لەسەر کەسێك کە مێشکی لەدەست دابێت واجب نییە. یەکێك لەوانەی قەڵەمیان لەسەر نییە (وعن المجنون حتی یعقل).
٤- ئازادی، واتە نابێ کۆیلە بێت (العبد)، بەڵام لە کاتی دەرکردنی دوژمنی داگیرکەر لەسەر کۆیلەش واجبە.
٥- نێر، واتە لەسەر ئافرەتان واجب نییە جیهادی ئەوان (حەج کردنە) شەڕی تێدا نییە.

٦- توانای لاشەی و ماددی، بۆیە کەسێك لە توانای نەبێت جیهادی لەسەر نییە .

﴿لَّيۡسَ عَلَى ٱلضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى ٱلۡمَرۡضَىٰ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُواْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦۚ مَا عَلَى ٱلۡمُحۡسِنِينَ مِن سَبِيلٍۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

چەند فەرموودەیەك دەربارەی جیهاد:

عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي وَهُوَ بِحَضْرَةِ الْعَدُوِّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ (صلى الله عليه وسلم): (إِنَّ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ) فَقَامَ رَجُلٌ رَثُّ الْهَيْئَةِ، فَقَالَ: يَا أَبَا مُوسَى آنْتَ سَمِعْتَ رَسُولَ الله (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ هَذَا ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَرَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ: أَقْرَأُ عَلَيْكُمُ السَّلَامَ، ثُمَّ كَسَرَ جَفْنَ سَيْفِهِ فَأَلْقَاهُ، ثُمَّ مَشَى بِسَيْفِهِ إِلَى الْعَدُوِّ فَضَرَبَ بِهِ حَتَّى قُتِلَ. [صحيح مسلم]

واتە: لە أبو بكر ی کوڕی عبدالله ی کوڕی قیس ئەویش لە باوکیەوە دەڵێ: گوێم لە باوکم بوو لە کاتێکدا ئامادەی جەنگ بوو ڕوو بە دوژمن دەیوت: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: (لەڕاستیدا دەرگاکانی بەهەشت لە ژێر سێبەری شمشێرەکاندان) پیاوێکی شڕۆڵ وتی: ئەی أبو موسی تۆ خۆت گوێت لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بووە کە وا بفەرموویت ؟ وتی: بەڵێ، دەڵێ: ئیتر گەڕایەوە بۆ لای هاوەڵەکانی وتی: سەلامتان لێدەکەم (خوا حافیزی کرد) و پاشان کێلانی شمشێرەکەی شکاند و فڕێی داو بەرەو دوژمن ڕۆیشت هەر بەردەوام بە شمشێرەکەی لە دوژمنی دەدا هەتا کوژرا.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله (صلى الله عليه وسلم): (تَضَمَّنَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ، لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَإِيمَانًا بِي وَتَصْدِيقًا بِرُسُلِي، فَهُوَ عَلَيَّ ضَامِنٌ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى مَسْكَنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ، نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، مَا مِنْ كَلْمٍ يُكْلَمُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ حِينَ كُلِمَ، لَوْنُهُ لَوْنُ دَمٍ وَرِيحُهُ مِسْكٌ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْلَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِلَافَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا، وَلَكِنْ لَا أَجِدُ سَعَةً فَأَحْمِلَهُمْ، وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً، وَيَشُقُّ عَلَيْهِمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوَدِدْتُ أَنِّي أَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأُقْتَلُ، ثُمَّ أَغْزُو فَأُقْتَلُ، ثُمَّ أَغْزُو فَأُقْتَلُ). [رواهُ مُسلمٌ وروى البخاريُّ بعْضهُ]

واته: أبو هريرة (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: (الله تعالى دەستەبەری ئەو کەسەی کردووە کە لە پێناوی ئەودا دەربچێت و فەرموویەتی: هەرکەس دەرچوونەکەی تەنها لە ڕێگەی مندا و باوەڕ بە من و بە ڕاست زانینی پێغەمبەرەکانمدا بێت ئەوە من زامنی ئەوەی بۆ دەکەم بیخەمە بەهەشت، یان بیگێڕمەوە بۆ ئەوماڵەی لێی دەرچووە لەگەڵ ئەوەی بە دەستی هێناوە لە پاداشت و دەستکەوتی جەنگ، سوێند بەو کەسەی گیانمی بە دەستە هیچ برینێك نییە کە لە ڕێگەی الله دا کرابێت مەگەر کاتێك (خاوەنەکەی) لە ڕۆژی قیامەت دێت و زیندوو دەبێتەوە وەکو خۆی چۆن بریندار بووە لەو کاتەدا بریندار بووە ڕەنگی برینەکەی ڕەنگی خوێنە و بۆنەکەیشی بۆنی میسکە. سوێند بەو کەسەی گیانی محمدی بەدەستە ئەگەر لەبەر ئەوە نەبێ ببێتە زەحمەت لەسەر موسڵمانان لەپاش هیچ لەشکرێکەوە کە دەرچێت و بجەنگێت لە ڕێگەی الله دا هەرگیز دانەدەنیشتم و نەدەمامەوە، بەڵام من ئەمەندەم لە دەستدا نییە بتوانم هەڵیان گرم و ئەوانیش ئەمەندەیان لە دەستدا نییە. لایشیان ناڕەحەتە لەمن دوا بکەون، سوێند بەوەی گیانی محەمەدی بە دەستە من حەز

دەکەم لە ڕێگەی الله دا بجەنگم و بکوژرێم، هەم دیسان بجەنگم و بکوژرێم دیسان بجەنگم و بکوژرێمەوە).

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) نَّ رَسُولَ الله (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: (يَا أَبَا سَعِيدٍ، مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ). فَعَجِبَ لَهَا أَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ: أَعِدْهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَفَعَلَ، ثُمَّ قَالَ: (وَأُخْرَى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ). قَالَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ: (الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ). [صحيح مسلم]

واتە: أبو سعيد ی الخدری (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: (ئەی أبو سعيد هەر کەس ڕازی بێت بەوەی الله پەروەردگاری بێت و محمدیش پێغەمبەری بێت، بەهەشتی بۆ مسۆگەر دەبێت، (أبو سعيد)یش سەری سوڕما وتی: بۆم دووبارە بکەرەوە ئەی پێغەمبەری الله، ئەویش بۆی دووبارە کردەوە، پاشان فەرمووی: (شتێکی دیکەیش کە بەندە تیایدا سەد پلە لە بەهەشتا پێی بەرز و بڵند دەبێتەوە، هەر نێوان دوو پلەش بە ئەندازەی نێوان ئاسمان و زەوییە). وتی: ئەوە چییە ئەی پێغەمبەری الله ؟. فەرمووی: (جیهاد کردنە لە ڕێگەی الله دا، جیهاد کردنە لە ڕێگەی الله دا).

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ (صلى الله عليه وسلم): (مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ، وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نفاق). [صحيح مسلم]

واته: أبو هريرة (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: (هەرکەس بمرێت و جەنگی لە ڕێگەی الله دا نەکردبێت و بە دڵیشیدا نەهاتبێت کە بیکات، ئەوە لەسەر بەشێك لە دووڕوویی مردووە.

عَنْ سَلْمَانَ (رضي الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ: (رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ. وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ، وَأُجْرِيَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ، وَأَمِنَ الْفَتَّانَ). [صحيح مسلم]

واتە: سلمان (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: لە پێغەمبەرم (صلی الله علیه وسلم) بیست کە دەیفەرموو: (سەنگەرگیری شەو و ڕۆژێك (لە ڕێگەی الله دا) چاکترە لە ڕۆژووی سونەتی مانگێك و شەونوێژی شەوەکانی، ئەگەر لەو ماوەیەشدا بمرێت کردەوە چاکەکانی دونیای هەر بە بەردەوامی بۆ دەمێنێتەوە و ڕزق و ڕۆزیەکەی بەردەوام دەبێت و لە سزای گۆڕیش دڵنیا دەبێت.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله (صلى الله عليه وسلم): (لَغَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا). [صحيح البخاري]

واتە: أنس (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەری الله (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: (سوێند بە الله سەر لە بەیانی دەرچوونێك لە ڕێگەی الله دا یان سەر لە ئێوارە دەرچوونێك چاکترە لە دونیا و هەرچی لە دونیادا هەیە).

عن النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ الله (صلى الله عليه وسلم)، فَقَالَ رَجُلٌ: مَا أُبَالِي أَنْ لَا أَعْمَلَ عَمَلًا بَعْدَ الْإِسْلَامِ إِلَّا أَنْ أُسْقِيَ

الْحَاجَّ، وَقَالَ آخَرُ: مَا أُبَالِي أَنْ لَا أَعْمَلَ عَمَلًا بَعْدَ الْإِسْلَامِ إِلَّا أَنْ أَعْمُرَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَقَالَ آخَرُ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِمَّا قُلْتُمْ، فَزَجَرَهُمْ عُمَرُ (رضي الله عنه) وَقَالَ: لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَلَكِنْ إِذَا صَلَّيْتُ الْجُمُعَةَ دَخَلْتُ فَاسْتَفْتَيْتُهُ فِيمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: [أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ... الْآيَةَ إِلَى آخِرِهَا]. [صحيح مسلم]

واته: نعمان ی کوڕی بشير (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: من لای دوانگەکەی پێغەمبەری الله بووم (صلى الله عليه وسلم) پیاوێك وتی: گوێم لێ نییە ئەگەر پاش ئیسلامەتی هیچ کردەوەیەکی چاکەم هەبێت جگە لە ئاودان بە حاجیان. پیاوێکی دیکەیش وتی: گوێم لێ نییە ئەگەر هیچ کردەوەیەکی چاکەم هەبێت پاش ئیسلامەتی جگە لە ئاوەدان کردنەوەی مزگەوتی (حەرام) پیاوێکی دیکە وتی: خەبات کردن لە ڕێگەی الله دا باشترە لەوەی کە وتتان، (عمر)یش (الله لێی ڕازی بێت) لێیان تورە بوو وتی: لای دوانگەی پێغەمبەری الله دەنگتان بەرز مەکەنەوە. ئەو ڕۆژە ڕۆژی (جومعە) بوو کە نوێژی (جومعە)م کرد دەچمە خزمەتی و پرسیاری لێ دەکەم دەربارەی ئەوەی کە جیاواز بوون تیایدا. ئیتر الله تعالى ئەم ئایەتەی نارد کە ئەمە ماناکەیەتی: (ئایا ئاودان بە حاجیان و ئاوەدان کردنەوەی ماڵی الله (المسجد الحرام)تان وەك کەسێك داناوە کە باوەڕی بە الله و ڕۆژی دوایی هەبێت و ...).

عَنْ ثَابِتٍ قَالَ: قَالَ أَنَسٌ (رضي الله عنه): عَمِّيَ الَّذِي سُمِّيتُ بِهِ، لَمْ يَشْهَدْ مَعَ رَسُولِ (صلى الله عليه وسلم) بَدْرًا، قَالَ: فَشَقَّ عَلَيْهِ، قَالَ: أَوَّلُ مَشْهَدٍ شَهِدَهُ رَسُولُ الله (صلى الله عليه وسلم) غُيِّبْتُ عَنْهُ، وَإِنْ أَرَانِيَ اللَّهُ مَشْهَدًا فِيمَا بَعْدُ مَعَ رَسُولِ الله (صلى الله عليه وسلم)، لَيَرَانِي اللَّهُ تعالى مَا أَصْنَعُ. قَالَ: فَهَابَ أَنْ يَقُولَ

غَيْرَهَا، قَالَ: فَشَهِدَ مَعَ رَسُولِ الله (صلى الله عليه وسلم) يَوْمَ أُحُدٍ، قَالَ: فَاسْتَقْبَلَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ، فَقَالَ لَهُ أَنَسٌ: يَا أَبَا عَمْرٍو أَيْنَ ؟ فَقَالَ: وَاهًا لِرِيحِ الْجَنَّةِ أَجِدُهُ دُونَ أُحُدٍ. قَالَ: فَقَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ، قَالَ: فَوُجِدَ فِي جَسَدِهِ بِضْعٌ وَثَمَانُونَ مِنْ بَيْنِ ضَرْبَةٍ وَطَعْنَةٍ وَرَمْيَةٍ، قَالَ فَقَالَتْ أُخْتُهُ عَمَّتِيَ الرُّبَيِّعُ بِنْتُ النَّضْرِ: فَمَا عَرَفْتُ أَخِي إِلَّا بِبَنَانِهِ. وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: [رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا] (الاحزاب: ٢٣) قَالَ: فَكَانُوا يُرَوْنَ أَنَّهَا نَزَلَتْ فِيهِ وَفِي أَصْحَابِهِ. [بخاری/الجهاد/٢٦٥١]

واته: ثابت (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: أنس وتی: ئەو مامەیەم کە من بە ناویەوە ناونراوم ئامادەی جەنگی بەدر نەبوو لە خزمەت پێغەمبەری الله دا (صلى الله عليه وسلم) دەڵێ: ئەویش ئەمەی لا زۆر زەحمەت بوو. وتی: یەکەم جەنگێك پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئامادەی بوو منی لێ بێبەش بووم و ئامادەی نەبووم ئەگەر لەمەولا الله تعالى دیمەنی جەنگێکی دیکەی نیشان دام لە خزمەت پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) ئەوە الله دەزانێت چی دەکەم، دەڵێ: ترسا کە شتێکی تر بڵێ. لە خزمەت پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) لە جەنگی ئوحود دا ئامادە بوو. لەو ڕۆژەدا سعد ی کوڕی معاذ بەرەو ڕووی دێت و أنس پێی دەڵێت: ئەی أبا عمر بەرەو کوێ ؟ ئەویش دەڵێ: ئاە تامەزرۆی بۆنی بەهەشتم لە ڕووی کێوی ئوحود دا هەستی پێدەکەم، ئیتر لەگەڵیان جەنگا تا کوژرا، لە لەشیدا هەشتا و ئەوەندە برینی تێدابوو لە لێدانی ڕم و شیر و تیر. خوشکەکەی کە (ربیع)ی کچی (النضر) دەڵێ: براکەمم نەناسیەوە بەسەرە پەنجەکانیدا نەبێت. ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە کە ئەمە ماناکەیەتی: (لە نێو بڕواداراندا پیاوانێك هەن لەسەر بەڵێنی خۆیان مردوون بە ئاکامی خۆیان گەیشتن و هەشیانە

چاوەڕوان دەكات و بەڵێنی خۆیانیان نەگۆڕیوە)، دەڵێ: خەڵكی وای بۆ دەچوون كە ئەم ئایەتە لە شانی ئەو و هاوەڵەكانیاندا هاتبێتە خوارەوە.

عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ الله (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ: (مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَفَهُ فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا). [بخاری/الجهاد/١٠٩٢]

واتە: زید ی كوڕی خالد الجهني (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: (هەر كەس تفاقی جەنگاوەرێك ساز بكات و بیخاتە سەر ڕێ ئەویش هەر غەزای كردووە، هەر كەسیش بە جوانی خزمەتی ماڵ و منداڵی جەنگاوەرێك بكات ئەویش هەر غەزای كردووە).

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله (صلى الله عليه وسلم): حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ يَخْلُفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ فَيَخُونُهُ فِيهِمْ، إِلَّا وُقِفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَأْخُذُ مِنْ عَمَلِهِ مَا شَاءَ، فَمَا ظَنُّكُمْ). [صحيح مسلم]

واتە: لە سلیمان ی كوڕی بریدەوە ئەویش لە باوكیەوە دەڵێ: پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: (ڕێز و حورمەت گرتن لە خێزانی جەنگاوەران لەسەر لێكەوتەكان [ئەوانەی لە غەزا دواكەوتوون بەهۆی عوزرێكەوە] وەك ڕێز و حورمەتی دایكیان وەهایە، هەر پیاوێك لە لێكەوتەكان لەپاش هەر پیاوێك لە موجاهیدەكان بەجێ بمێنێ لەناو ماڵ و منداڵیدا و خیانەتیان لێ بكات لە ڕۆژی قیامەتدا بۆی دەوەستێنرێت و چەندی بوێ لە چاكەكانی دەیبات بۆ خۆی ئیتر گومانتان چۆنە).

* ولا نرى الخروج على الأئمة، ولا القتال في الفتنة، ونسمع ونطيع لمن ولآه الله أمرنا، ولا تنزع يدا من طاعة *

هەروەها وای نابینین دەربچین لەسەر پێشەوای موسوڵمان، وە شەڕیش ناکەین لەکاتی فیتنەدا، هەروەها گوێگر و گوێڕایەڵین بۆ کەسێك کە الله تعالى کردبێتی بە وەلی أمر بەسەرمانەوە، وە دەست بەرداری گوێڕایەڵی کردنی نابین.

الله سبحانه تعالى دەفەرمووێت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ) (النساء: ٥٩)

واته: ئەی ئەوکەسانەی باوەڕتان هێناوه ! گوێرایەڵی فەرمانی الله و پەیامبەر بن لە هەموو کاروبارێکدا، هەروەها بەر فەرمانی کاربەدەستان و کارسازانی خۆتان بن، واته: بە قسەی ئەو کاربەدەست و زانایانە بکەن، کە لە خۆتانبن. واته: لە چوارچێوەی شەریعەتدا گوێڕایەڵیان بن.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: (مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ يَعْصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ يُطِعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي، وَمَنْ يَعْصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي). [البخاري / الأحكام /٦٧١٨]

واته: أبو هريرة (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: (هەرکەسێ گوێڕایەڵی من بکات ئەوا گوێڕایەڵی الله ی کردووە، هەر کەسێ

سەرپێچی من بکات ئەوا سەرپێچی الله ی کردووە، هەر کەسێ گوێڕایەڵی فەرمانڕەواکەی بکات ئەوا گوێڕایەڵی منی کردووە، هەر کەسێ سەرپێچی فەرمانڕەواکەی بکات ئەوا سەرپێچی منی کردووە).

عَنْ يَحْيَى بْنِ حُصَيْنٍ، عَنْ جَدَّتِهِ أُمِّ الْحُصَيْنِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَ: سَمِعْتُهَا تَقُولُ: حَجَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حَجَّةَ الْوَدَاعِ، قَالَتْ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَوْلًا كَثِيرًا، ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: (إِنْ أُمِّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ مُجَدَّعٌ - حَسِبْتُهَا قَالَتْ - أَسْوَدُ، يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا). [صحيح مسلم]

واتە: يحيى كوڕی حصين، لە دايە گەورەيەوە دايكی (حصين) (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: لە دايە گەورەمەوە بيستم دەيووت: لە خزمەتی پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) دا حەجی ماڵئاواييم كرد، پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) قسەی زۆری فەرموو، لە پاشاندا لێم بيست دەيفەرموو: (ئەگەر بەندەيەكی لووت و گوێ بڕاو وابزانم نەنكم وتی ڕەش پێستيش ـ كرايە فەرماندە بەسەرتانەوە بە قورئانەكەی الله پێشەوايەتی كرد ئەوا گوێڕايەڵ و ملكەچی بن).

گوێڕایەڵی بۆ چاکە و سەرپێچی لە خراپە:

عَنْ عَلِيّ (رضي الله عنه): أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَعَثَ جَيْشًا وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ رَجُلًا، فَأَوْقَدَ نَارًا وَقَالَ: ادْخُلُوهَا، فَأَرَادَ نَاسٌ أَنْ يَدْخُلُوهَا، وَقَالَ الْآخَرُونَ :إِنَّا قَدْ فَرَرْنَا مِنْهَا، فَذُكِرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ لِلَّذِينَ أَرَادُوا أَنْ يَدْخُلُوهَا: (لَوْ دَخَلْتُمُوهَا لَمْ تَزَالُوا فِيهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ). وَقَالَ لِلْآخَرِينَ قَوْلًا حَسَنًا،

وَقَالَ: (لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ، إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ). [البخاري / التمني / ٦٨٣٠]

واته: علی (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەری الله (صلی الله علیه وسلم) سوپایەکی نارد و پیاوێکی کردە فەرماندەیان، ئەمیش ئاگرێکی کردەوە و وتی: بچنە ناوی، کەسانێك ویستیان بچنە ناو ئاگرەکە، کەسانێکی تریش وتیان: ئێمە لە ئاگر ڕامانکردووە، ئەم ڕووداوە باس کرا بۆ پێغەمبەری الله (صلی الله علیه وسلم) ئەویش فەرمووی بەوانە کە ویستیان بچنە ناو ئاگرەکە: (ئەگەر بڕۆشتنایەتە ناوی هەتا ڕۆژی دوایی تیایدا دەبوون). هەروەها فەرموودەیەکی چاکیشی بەوانی تر فەرموو، ئینجا فەرمووی: (گوێڕایەڵی ناکرێ بۆ سەرپێچی الله، بەڵکو گوێڕایەڵی بۆ چاکەیە و بەس).

ئەگەر فەرمان درا بە تاوان گوێڕایەڵی ناکرێت:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ: (عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ، إِلَّا أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ، فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ). [البخاري / الأحكام /٦٧٢٥]

واته: ابن عمر (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەری الله (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: (پێویستە کەسی موسڵمان گوێڕایەڵ و ملکەچ بێت لەو شتەدا پێی خۆشە یان پێی ناخۆش بێ، مەگەر فەرمانی پێ بدرێ بە تاوان جا ئەگەر فەرمانی پێدرا بە تاوان ئەوا نە گوێڕایەڵ بێ و نە ملکەچ).

گوێڕایەڵی کردنی فەرمانڕەواکان با مافەکانیش بگرنەوە:

عَنْ وَائِلٍ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ: سَأَلَ سَلَمَةُ بْنُ يَزِيدَ الْجُعْفِيُّ (رضي الله عنه) رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِنْ قَامَتْ عَلَيْنَا أُمَرَاءُ يَسْأَلُونَا حَقَّهُمْ وَيَمْنَعُونَا حَقَّنَا، فَمَا تَأْمُرُنَا ؟ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ فِي الثَّالِثَةِ، فَجَذَبَهُ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ وَقَالَ: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَا حُمِّلُوا وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ، وَفي رواية قَالَ: فَجَذَبَهُ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): (اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَا حُمِّلُوا وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ). [رواه وائل بن حجر الحضرمي والد علقمة، نقله مسلم في صحيح مسلم وحكم عنه بأنه: صحيح]

واتە: وائل الحضرمي دەڵێ: سلمة کوڕی یزید الجعفي (الله لێی ڕازی بێت) پرسیاری کرد لە پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) وتی: ئەی پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم)، چۆنە ئەگەر جۆرە فەرمانڕەوایانێك بوونە بەرپرسمان داوای مافەکانی خۆیانمان لێبکەن و لە مافەکانی خۆیشمان بێبەشمان بکەن، ئەو کاتە فەرمانمان بە چی پێدەکەیت، ڕووی لێوەرچەرخان، دیسان پرسیاری لێکردەوە هەر ڕووی لێوەرچەرخان پاشان بۆ دووبارە یان سێبارە پرسیاری لێکردەوە، ئینجا أشعث ی کوڕی قیس بەتوندی ڕایکێشا و وتی: گوێڕایەڵ و ملکەچ بن، ئەوان بەرپرسن لەوەی لە ئەستۆیاندایە و ئێوەش بەرپرسن لەوەی لە ئەستۆتان دایە، لە ڕیوایەتێکی تردا، وتی أشعث ی کوڕی قیس ڕایکێشا، ئینجا پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: گوێڕایەڵ و ملکەچ بن، ئەوان بەرپرسن لەوەی لە ئەستۆیاندایە ئێوەش بەرپرسن لەوەی لە ئەستۆتاندایە.

تێبینی: مەبەست لە فەرمانڕەوایەکە کە حوکم بە قورئان دەکات و موسڵمانە، نەك وەك کەسانێك کە ئەمڕۆ بەناوی سەلەفی (کە دوورن لە ڕێگەی سەلەف) پەیابوونە و گوێڕایەڵی سەرۆکێکی کافر دەکەن لەکاتێکدا حوکم بە قورئان ناکرێت و حوکمی دیموکڕاسییان خستۆتە شوێن حوکمی قورئان و حوکمەکانی قورئان بە وەحشیگەرییەتی و دواکەوتوویی دەزانن، کەچی هەر بۆیان پەردەپۆش دەکەن و بە موسڵمانیان دەزانن.
جا ئەم جۆرە سەرۆکانە جیهاد کردن بەرامبەریان واجبە و دەبێت موسڵمانان جیهادیان بەرامبەر بکەن.

فەرمانڕەوایی چاك و فارمانڕەوایی خراپ:

عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: (خِيَارُ أَئِمَّتِكُمِ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ، وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ. وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمِ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ). قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا نُنَابِذُهُمْ بِالسَّيْفِ ؟ فَقَالَ: (لَا، مَا أَقَامُوا فِيكُمُ الصَّلَاةَ، وَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْ وُلَاتِكُمْ شَيْئًا تَكْرَهُونَهُ فَاكْرَهُوا عَمَلَهُ، وَلَا تَنْزِعُوا يَدًا مِنْ طَاعَةٍ). [الراوي: عوف بن مالك الأشجعي | المحدث: مسلم | المصدر: صحيح مسلم، الصفحة أو الرقم: ١٨٥٥ | خلاصة حكم المحدث : صحيح]

واتە: عوف ی کوڕی مالك (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: (چاکترین فەرمانڕەواکانتان ئەوانەن کە خۆشتان دەوێن و خۆشیان دەوێن، دوعای چاکەتان بۆ دەکەن و دوعای چاکەیان بۆ دەکەن، خراپترین فەرمانڕەواکانتان ئەوانەیانن کە ڕقتان لێیان دەبێ و ڕقیان لێتان دەبێ، نەفرەتیان لێدەکەن و نەفرەتتان لێدەکەن). وترا: ئەی پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم)، ئەی بە

شمشێرەکان نەجەنگێین لە گەڵیاندا ؟ فەرمووی: (نەخێر، مادام نوێژ لەناوتاندا دەکەن، هەر کاتێ شتێکتان بینی لە فەرمانڕەواکانتان کە پێتان ناخۆش بێ ئەوا دەست مەکێشنەوە لە گوێڕایەڵی).

تێبینی: مەبەستی لە فەرمانڕەوایەکە حوکم بە قورئان دەکات و ئیسلام جێبەجێ دەکات بەڵام توشی زوڵم و فسق بووە. نەك مەبەستی سەرۆکێك بێت حوکمی قورئان پەك بخات و تەنیا بە قسە بڵێ موسڵمانم و زۆربەی قسە و کرداریشی پێچەوانەی ئیسلام بێت و پشتی کافرانی گرتبێت. هەروەها ئەگەر کافران سوکایەتی بە ئیسلام بکەن پشتیان بگرێت، ئا ئەم جۆرە سەرۆکانە و شوێنکەوتووانیان لە کافرێك زیاتر هیچی تر نین.

نارەزایی دەرنەبڕین لە کارە ناشەرعیەکانی فەرمانڕەواکان:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) زَوْجِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ: (إِنَّهُ يُسْتَعْمَلُ عَلَيْكُمْ أُمَرَاءُ، فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ، فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِئَ، وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ). قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا نُقَاتِلُهُمْ ؟ قَالَ: (لَا، مَا صَلَّوْا). أَيْ مَنْ كَرِهَ بِقَلْبِهِ وَأَنْكَرَ بِقَلْبِهِ. [الراوي: أم سلمة أم المؤمنين | المحدث: مسلم | المصدر: صحيح مسلم، الصفحة أو الرقم: 1854 | خلاصة حكم المحدث : [صحيح]

واتە: أم سلمة (الله لێی ڕازی بێت) هاوسەری پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) دەڵێ: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی (کەسانێك دەکرێتە فەرمانڕەواتان، کاری وایان لێدەبینی کە هەندێکیان پەسەندی شەرعن و هەندێکیان پەسەندی شەرع

نین، هەر کەسێ پێی ناخۆش بێ (واتە ناشەرعیەکان) ئەوا بێتاوانە، وە هەرکەسێکیش نکوڵی لێبکا ئەوا سەلامەتە لە تاوان، بەڵام (تاوان بار) کەسێکە کە ڕازی بێت (بەو ناشەرعیانە) و شوێنکەوتە بێت). وتیان ئەی پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم): ئەی نەجەنگێین لەگەڵیاندا ؟ فەرمووی: (نەخێر، تا نوێژ بکەن).

تێبینی: مەبەستی فەرمانڕەوایەکی موسڵمانە و هیچ کوفر و شیرکی نییە و لە بنچینەکانی دین کێشەی نییە و حوکمیش بە قورئان دەکات و باوەڕی تەواوی بە حوکمەکانی قورئان هەیە بۆیە جیهادی بەرامبەر ناکرێت، بەڵام هەموو سەرکردەکانی ئەمڕۆی وڵاتە بەناو ئیسلامییەکان جیهاد کردن بەرامبەریان واجبە چونکە ئەوانە تاغوتن و ڕازین بە یاسا دەستکردەکان و یاسا دەستکردەکانیان خستۆتە شوێنی قورئان و حوکم بەم یاسا کوفرییانە دەکەن، جا ئەمانە و شوێنکەوتووانیان کافرن نەك موسڵمان.

دەست گرتن بە کۆمەڵی موسڵمانانەوە کاتی سەرهەڵدانی فیتنە:

عنْ حذيفة بن اليمان (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِي، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرّ، فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ شَرٌّ؟ قَالَ: (نَعَمْ). فَقُلْتُ: هَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ؟ قَالَ: (نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ). قُلْتُ: وَمَا دَخَنُهُ؟ قَالَ: (قَوْمٌ يَسْتَنُّونَ بِغَيْرِ سُنَّتِي وَيَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي، تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ، فَقُلْتُ: هَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرّ؟ قَالَ: (نَعَمْ، دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ، مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا). فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا. قَالَ: (نَعَمْ، قَوْمٌ مِنْ جِلْدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا). قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا تَرَى إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ؟ قَالَ: (تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ). فَقُلْتُ: فَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ؟ قَالَ: (فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا، وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ عَلَى أَصْلِ شَجَرَةٍ، حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ). [البخاري / المناقب /٣٤١١]

واتە: حذيفة ی کوڕی اليمان (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: خەڵکی لەبارەی چاکەوە پرسیاریان لە پێغەمبەری الله (صلی الله عليه وسلم) دەکرد، منيش لە بارەی خراپەوە پرسيارم لێدەکرد لە ترسی ئەوە نەبادا تووشم ببێت، وتم: ئەی پێغەمبەری الله (صلی الله عليه وسلم) ئێمە پێشتريش لە نەفامی و خراپەدا بووين، الله ئەم چاکەيەی بۆ هێناين، ئايا لە دوای ئەم چاکەيە خراپە هەيە ؟ فەرمووی: (بەڵێ). ئينجا عەرزم کرد: ئايا لە دوای ئەو خراپەيەش چاکە هەيە ؟ فەرمووی: (بەڵێ هەيە، بەڵام لێڵی تێدايە) وتم: لێڵيەکەی چييە ؟ فەرمووی: (کەسانێك ڕەفتارێك دەکەن بەدەر لە ڕەفتار و سوننەتی من و شوێن ڕێنماييەك دەکەون بەدەر لە ڕێنمايی من، هەندێ شتيان پێ چاکە و هەندێ شتيشيان پێ خراپە). ديسان وتم: ئايا لە دوای ئەم چاکەيەوە خراپە هەيە ؟ فەرمووی: (بەڵێ بانگەوازکەرانێك هەن لەسەر دەرگای دۆزەخ وەستاون، هەر کەس بچێت بەدەم بانگەوازەکەيانەوە فڕێی دەدەنە ناوی). دووبارە وتم: ئەی پێغەمبەری الله (صلی الله عليه وسلم) وەسفيان بکە بۆمان، فەرمووی: (بەڵێ، کەسانێکن لە خۆمان و بە زمانی خۆشمان قسە دەکەن) وتم: ئەی پێغەمبەری الله (صلی الله عليه وسلم)، چ دەفەرمووی پێم بکەم ئەگەر ئەمەم تووش هات ؟ فەرمووی: (دەست بگرە بە کۆمەڵی موسڵمانان و پێشەواکەيانەوە)، ئينجا وتم: ئەی ئەگەر نە کۆمەڵيان هەبوو نە پێشەوا ؟ فەرمووی: (خۆت بە دوور بگرە لە هەموو گروپەکان، با بە تەنهاش قەپ بکەی بە بن دارێکدا، هەتا مردن يەخەت دەگرێ تۆ لەسەر ڕاستی بە).

* ونتبع السنة والجماعة، ونجتنب الشذوذ والخلاف والفرقة *

هەروەها شوێن سوننەت و کۆمەڵی موسوڵمانان دەکەوین، و دوور دەکەوینەوە لە ڕاجیاوازی و ناکۆکی و پارچە پارچە بوون.

الله عز وجل دەفەرموویت: (وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) (الانفال: ٤٦)

واتە: جا گوێڕایەڵی لە فەرمانەکانی الله و پەیامبەرەکەی بکەن و قرە قرو کێشەش لەگەڵ یەکتردا مەکەن، هەتا هێزو تواناتان بچێ و، ئەوساش کزو لاوازو سست بن، هەروەها ئارامتان بێت - کاتێ بە دوژمن گەیشتن - چونکە دڵنیابن الله لەگەڵ ئارامگراندایە.

پێغەمبەر ﷺ فەموویەتی: ((فإنه مَن يعش منكم؛ فسوف يرى اختلافًا كثيرًا؛ فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي؛ تمسّكوا بها، وعضّوا عليها بالنّواجذ)) [رواه الإمام أحمد في "مسنده" (٤/ ١٢٦، ١٢٧)، ورواه أبو داود في "سننه" (٤/٢٠٠)، ورواه الترمذي في "سننه" (٣١٩/٧، ٣٢٠)؛ كلهم من حديث العرباض بن ساري رضي الله عنه].

واتە: هەرکەسێك لە ئێوە بژی؛ ئەوا لە داهاتوودا خیلاف و دووبەرەکیەکی زۆر دەبینێت، جا دەست بگرن بە سوننەتی من و خولەفای ڕاشیدینی ڕێنوێنی کراوەوە لەدوای منەوە؛ دەستی پێوە بگرن و بە ددانەکانتان پارێزگاری لێبکەن.
وە ئەمە فەرمانە بۆ ئوممەتی ئیسلامی تاوەکو ڕۆژی دوایی و ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی پێویستە لەسەر ڕێبازی سەلەف بڕۆین و ڕێبازی سەلەف گونجاوە بۆ هەموو سەردەمێك و جێگایەك.

هەروەها الله تبارك وتعالى فەرموویەتی: {وَالسَّابِقُونَ الأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُواْ عَنْهُ} [التوبة: ١٠٠].

واتە: ئەو کەسانەی کە لە پێشدا هەبوون لە کۆچکەران و سەرخەرانی ئیسلام و ئەوانەی کە بە جوانی شوێنیان دەکەوتن الله لێیان ڕازیە و ئەوانیش لە الله ڕازین.
جا ڕستەی: {اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ} واتە: ئەوانەی کە بە جوانی شوێنیان دەکەوتن، هەموو ئوممەتی ئیسلامی دەگرێتەوە تا ڕۆژی دوایی؛ بۆیە پێویستە لەسەر ئومەتی ئیسلامی شوێن ڕێبازی کۆچکەران و سەرخەرانی ئیسلام بکەوێت، هەروەها ئیمامی مالکی کوڕی ئەنەس دەڵێت: کۆتایی ئەم ئوممەتە چاك نابێت تەنها بەوە نەبێت کە سەرەتاکەی پێ چاك بوو .
ئەو کەسەی دەیەوێت عیزەت بۆ ئوممەتی ئیسلامی بگێڕێتەوە و ئوممەت لە سەلەفی ساڵح دابپڕێت، ئەوا کەسێکە شەڕی بۆ موسوڵمانان دەوێت و

دەیەوێت دەستکاری ئیسلام بکات و دەیەوێت بیدعە و موخالەفات بێنێتە ئاراوە؛ پێویستە ئەم جۆرە کەسانە ڕەفز بکرێن و بەرپەرچ بدرێنەوە و خەڵك لە شەڕیان ئاگادار بکرێتەوە؛ چونکە پێویستە دەست گرتن بە ڕێبازی سەلەفی ساڵحەوە و شوێن کەوتنیان، هەروەها پێویستیشە لەسەر ڕێبازی سەلەف بڕۆین و ئەوەش لە قورئان و سوننەتدا هەیە هەروەك پێشتر ئاماژەمان پێدا.

جا ئەو کەسەی دەیەوێت خەلەفی ئەم ئوممەتە لە سەلەفی پێشووی دابڕێت ئەوا کەسێکی موفسید و خراپەکارە لەسەر ئەرزدا، واجبە قسەی ڕەفز بکرێت و ئەو بۆچوونەی ڕەد بکرێتەوە و خەڵکی لێ ئاگادار بکرێتەوە.

هەروەها دوور دەکەوینەوە لە ڕاجیاوازی و پارچە پارچە بوون چونکە هەڕەشەی سەختی لەسەرە پارچە پارچە کردنی دین،

هەروەکو الله تعالى دەفەرمووێت: (فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ) (فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ) (المؤمنون: ٥٣-٥٤)

واتە: بەڵام خەڵکی دینەکەیان لە نێوانی خۆیاندا بەش بەش و پارچە پارچە کرد و بوونە چەند حیزب و گروپێك، هەر حیزبێکیش بەو مەنهەج و پەیڕەو و پرۆگرامەی کە خۆی پێیەتی دڵخۆش و سەرسامە و وا دەزانن لەسەر هیدایەتن.

ئەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ! وازیان لێ بێنە با تا ماوەیەك لە زەلکاوی نەفامی و غەفڵەتی خۆیاندا قەتیس بمێنن، ئەوجا ئەوکاتە چاك دەزانن چییان پێدەکەم. (ئەم ئایەتانە بەڵگەیە لەسەر حەرامێتی پارچە پارچەیی و حیزبایەتی، چونکە الله تعالى بە خراپی باسی دەکات و زەمی دەکات).

* وأن الجهاد ماض منذ بعث اللہ نبيه إلى قيام الساعة مع أولي الأمر من أئمة المسلمين لا يبطله شيء، والحج كذلك *

هەروەها جیهاد کردن بەردەوامە لەو کاتەوەی کەوا الله تعالی پێغەمبەری نارد (صلى الله عليه وسلم) تاوەکو بەرپا بوونی قیامەت لەگەڵ وەلی أمر ـی موسوڵمانان، و هیچ شتێك هەڵیناوەشێنێتەوە، هەروەها حەج ـیش بەهەمان شێوە.

الله جل جلاله دەفەرمووێت: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ) (البقرة: ١٩٣)

واتە: لە کوشتنیان کۆڵ مەدەن هەتا ئاژاوە و فیتنە لەناو دەچێ و، هێزو تواناشیان نامێنێ عەزیەت و ئازاریشتان بدەن و، بۆ خۆیان سەرشۆڕو ڕیسوا دەبن.

هەروەکو لە حەدیسە سەحیحەکاندا هاتووە جیهاد کردن دەمێنێت و کۆمەڵێك لەسەر حەق دەمێننەوە تاکو قیامەت دێت.

عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ شِمَاسَةَ الْمَهْرِيُّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مَسْلَمَةَ بْنِ مُخَلَّدٍ، وَعِنْدَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو ابْنِ الْعَاصِ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا عَلَى شِرَارِ الْخَلْقِ، هُمْ شَرٌّ مِنْ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ، لَا يَدْعُونَ اللَّهَ بِشَيْءٍ إِلَّا رَدَّهُ عَلَيْهِمْ. فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى ذَلِكَ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ (رضي الله عنه)، فَقَالَ لَهُ مَسْلَمَةُ: يَا عُقْبَةُ اسْمَعْ مَا يَقُولُ عَبْدُ اللَّهِ، فَقَالَ عُقْبَةُ: هُوَ أَعْلَمُ، وَأَمَّا أَنَا فَسَمِعْتُ رَسُولَ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ: (لَا تَزَالُ عِصَابَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى أَمْرِ اللَّهِ، قَاهِرِينَ لِعَدُوِّهِمْ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ

خَالَفَهُمْ، حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ وَهُمْ عَلَى ذَلِكَ). فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَجَلْ. (ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ رِيحًا كَرِيحِ الْمِسْكِ، مَسُّهَا مَسُّ الْحَرِيرِ، فَلَا تَتْرُكُ نَفْسًا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَّا قَبَضَتْهُ، ثُمَّ يَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ، عَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ). [صحيح مسلم]

واته: عبدالرحمن ی کوڕی شماسة المهري دەڵێ: لای (مسلمة ی کوڕی مخلد) بووم، (عبدالله ی کوڕی عمر) یشی لا دانیشتبوو، عبدالله وتی: قیامەت هەڵناسێت مەگەر لەسەر خراپانی خەڵکی، کە لە خەڵکی سەردەمی نەفامی خراپترن. هەر نزا و پاڕانەوەیەکیش بکەن الله لێیان وەرناگرێت و دەیداتەوە بەسەریاندا. لە کاتێکدا ئەوان لەم قسە و باسانەدا دەبن (عقبە ی کوڕی عامر) یش بەرەو لایان دێت ، مسلمة دەڵێ: ئەی عقبة گوێ بگرە لەوەی کە عبدالله دەیڵێت. عقبة یش دەڵێ: ئەو لە من زاناترە، بەڵام من لە پێغەمبەرم (صلی الله علیه وسلم) بیستووە کە دەیفەرموو: (بەردەوام تاقمێك لە ئوممەتەکەم لەسەر فەرمانی الله دەجەنگن دوژمنیان دەبەزێنن و نەیارانیان ناتوانێت زیانیان لێبدەن تاوەکو قیامەت دێت و ئەوان هەر لەسەر ئەو بارە دەبن). عبدالله دەڵێ: بەڵێ وایە. (پاشان الله بۆنێکی وەك بۆنی میسك دەنێرێت بەرکەوتنی لەسەر لەش وەك بەرکەوتنی ئاوریشم وەهایە هیچ بەندەیەك ناهێڵێتەوە کە لە دڵیدا بە ئەندازەی کێشی دانەوێڵەیەك باوەڕ هەبێت ئەوا گیانی دەکێشێت، پاشان خراپانی خەڵکی دەمێنێتەوە و قیامەت لەسەر ئەوان هەڵدەستێت).

عَنْ ثَوْبَانَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله (صلى الله عليه وسلم): (لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَذَلِكَ) (بخارى/المناقب/٣٤٤١، ٣٤٤٢)

واته: ثوبان (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: (بەردەوام تاقمێك لە ئوممەتەكەم لەسەر حەق دەمێنن و نابەزن و كەسێك بیەوێت سەرشۆڕیان بكات ناتوانێت زیانیان لێبدات تاوەكو فەرمانی الله بە مردنیان دێت و ئەوان هەروا دەبن).

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله (صلى الله عليه وسلم): (لَا يَزَالُ أَهْلُ الْغَرْبِ ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ). [صحيح مسلم]

واتە: سعد ی كوڕی أبي وقاص (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێ: پێغەمبەری الله (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: (بەردەوام خاوەن دۆڵچە گەورەكان مەبەست پێی خەڵكی عەرەبستانە یان شامە بەردەوام دەبن لەسەر حەق و پشتیوانی لێدەكەن تا قیامەت هەڵدەسێت).

جا سەبارەت بە حەجیش الله تعالى قیبلەیەكی بۆ موسوڵمانان داناوە بۆ ئەوەی لەكاتی عیبادەتەكاندا ڕووی لێ بكەن كە ئەویش لەشاری مەكەی پیرۆزە: (فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ) (البقرة: ١٤٤) دەی ئێستا ڕووتان وەرگێڕن بۆ كەعبەی پیرۆز، كە لەناو نوێژی عەسردا بوون ڕوویان وەرگێڕا بۆ كەعبەی پیرۆز، یاخود دوو ڕكاتی نوێژی نیوەڕۆیان كردووە ڕووە و قودس پاشان دوو ڕكاتەكەی تر ڕوویان لە قیبلە كردووە لە مزگەوتی بەنی سەلەمە بۆیە پێی دەوترێت مزگەوتی قیبلەتەین، بەڵام مزگەوتی (قوباء) لە ڕۆژی دواتر هەواڵیان پێ گەیشت لەناو

نوێژی بەیانی بوون ڕوویان وەرگێڕا بۆ کەعبەی پیرۆز، جا ئێوەش ئەی موسڵمانان لە هەر شوێنێکدا بوون ئیتر لە نوێژ کردنتاندا ڕووبکەنە کەعبەی پیرۆز.

جا الله حەجی فەرز کردووە لەسەر هەموو موسوڵمانێکی بالغی عاقڵ کە توانای هەبێت، الله تعالی فەرموویەتی: (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ) (آل عمران: ٩٧)

واتە: حەقی الله تعالی یە بەسەر بەندەکانی کە لە تەمەندا جارێك حەجی ماڵی الله بکەن، هەر کەسێ توانای هەبێ توانای لاشە و جەستە و پارە، هەروەها ڕێگا ئەمن و ئاسایش بێ، جا هەر کەسێك کە کوفر بکات واتە: حەج نەکات و باوەڕی بە حەج نەبێ ئەوا الله تعالی بێ پێویستە و دەوڵەمەندە و پێویستی بە هیچ کەس نییە لە جیهان. **بەم ئایەتە حەج فەرز بوو.**

حەج وەرزێکە کە بانگەوازی موسوڵمانان تیایدا دەردەکەوێت و هێز و قوەت و یەك بوونیان تیایدا بەدیار دەکەوێت بەوەی کە تەنیا الله دەپەرستن و شوێن یەك پێغەمبەر دەکەون و تەنانەت یەك جل لەبەر دەکەن.

* ودفع الصدقات من السوائم إلى أولي الأمر، من أئمة المسلمين *

هەروەها پێدانی خەیر و ئەو ئاژەڵانەی کەوا زەکاتیان تێدایە بۆ کاربەدەستانی موسوڵمانان.

زەکات ڕوکنی سێیەمی ئیسلامە، واجبە لەسەر هەر موسوڵمانێکی ئازادی خاوەن ئەو ماڵەی کە گەیشتۆتە ئەندازەی زەکات (النصاب) ئەگەر ساڵێکی کۆچی بەسەردا تێپەڕی، جگە لە کشتوکاڵ کە زەکات تێیدا فەرز دەبێت لەکاتی دروونەوەیدا ئەگەر گەیشتبێتە ئەندازەی خۆی.

ئەو ماڵانەی کە زەکاتیان تێدا واجبە: زەکات واجبە لە: زێڕ و زیو (پارە)، و دانەوێڵە، و مەڕومالات، و خەزێنەی دۆزراوەی سەردەمی پێش هاتنی ئاینی ئیسلام.

جا زەکات نەدان یەکێکە لە هەڵوەشێنەرەوەکانی ئیسلام و مرۆڤ بە نەدانی دەچێتە دەرەوە لە ئیسلام و پێی کفر دەبێت. الله تعالى دەفەرموویت: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً) (التوبة: ١٠٣) واتە: لە سامانەکانیان زەکات وەربگرە.

پێغەمبەریش (عليه الصلاة والسلام) زەکاتی وەردەگرت لە موسڵمانان تا مابوو بەڵام کە وەفاتی کرد و ابوبکر (رضي الله عنه) بووە خەلیفە کەسانێك کە پێشتر زەکاتەکانیان دەدا بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ووتیان: ئەم زەکاتە نادەینە ابوبکر چونکە ئەمە بەس تایبەت بوو بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم).

له سەحیحی بوخاری هاتووە سەحابەی بەڕێز ابو هريرة (الله لێی ڕازی بێت) دەڵێت: له پاش وەفاتی رسول الله **(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** کە ابوبکر (الله لێی ڕازی بێت) بووە خەلیفە، ئەوەی کوفری کرد و کافر بوویەوە لەناو عەرەب، جا ئیمامی عومەر (الله لێی ڕازی بێت) ووتی: ئەی ابوبکر چۆن خەڵك دەکوژی ئەی رسول الله **(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** نەیفەرموو (من فەرمانم پێکراوە لەگەڵ خەڵك بجەنگم تا شەهادە دێنن، گەر ووتیان خوێن و ماڵیان پارێزراوە لە من نایانکوژم ئیلا گەر شتێك بکەن حەدی کوشتن بێت، حیسابیشیان لای الله یە ؟) ئیمامی ابوبکر (الله لێی ڕازی بێت) ووتی: والله هەر کەسێك جیاوازی بکات لە نێوان نوێژ و زەکات قیتالی دەکەم چونکە زەکات مافی ماڵە، والله گەر بێت و زەکاتەکەیان کاریلەیەکیش بێت کە پێشتر دەیاندا بە رسول الله **(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** بەڵام ئێستا نەیدەنە من قیتالیان دەکەم لەسەری. دواتر ئیمامی عومەر فەرمووی: الله سینەی ابو بکری ڕوون کردەوە بۆ کوشتاریان، هەروەها منیش زانیم کە ابو بکر حەقە. صحيح البخاري

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ ، عَنْ عُقَيْلٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ : لَمَّا تُوُفِّيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ، وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ، قَالَ عُمَرُ : يَا أَبَا بَكْرٍ، كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " : أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ .فَمَنْ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ .عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ ." قَالَ أَبُو بَكْرٍ : وَاللَّهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ ؛ فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللَّهِ لَوْ مَنَعُونِي عَنَاقًا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهَا .قَالَ عُمَرُ : فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتُ أَنْ قَدْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ.

سەیر بکەن، ئەمانە باوەڕیان بە زەکات هەبوو وە پێشتر دەیاندا بە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هەروەك بینیت ابوبکر (الله لێی ڕازی بێت) ووتی (كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) واتە: پێشتر دەیاندا بە رسول الله (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بەڵام ئێستا (مَنَعُونِي) واتە: نایدەنە من.

ابن کثیر (رحمه الله) دەڵێت: هەندێك لە زەکات نەدەرەکانی سەردەمی ابوبکر بیروباوەڕیان وابوو کەوا زەکات بە ئیمام نادرێت بەڵکو ئەم زەکات دانە تەنیا تایبەت بوو بە رسول الله ﷺ بۆیە پشتیان بەست بەو ئایەتە کە الله فەرمووی ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً﴾ بەڵام ابوبکر و تێکڕای سەحابەکان ڕەدی ئەم تەئویل و تێگەیشتنە پووچەیان دانەوە و کوشتاریان کردن هەتا زەکاتیان دا بە خەلیفە هەروەك چۆن پێشتر دەیاندا بە پێغەمبەر ﷺ ، ابوبکری ڕاستگۆش (رضي الله عنه) ووتی: والله گەر زەکاتەکەیان پەتێك یان گیسکێکیش بێت کە پێشتر دەیاندا بە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بەڵام ئێستا نەیدەنە من کوشتاریان دەکەم لەسەر نەدانی.

قال ابن كثير: اعْتَقَدَ بَعْضُ مَانِعِي الزَّكَاةِ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ أَنَّ دَفْعَ الزَّكَاةِ إِلَى الْإِمَامِ لَا يَكُونُ، وَإِنَّمَا كَانَ هَذَا خَاصًّا بِرَسُولِ اللَّهِﷺ ؛ وَلِهَذَا احْتَجُّوا بِقَوْلِهِ تَعَالَى :﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً﴾ وَقَدْ رَدَّ عَلَيْهِمْ هَذَا التَّأْوِيلَ وَالْفَهْمَ الْفَاسِدَ الصَّدِيقُ أَبُو بَكْرٍ وَسَائِرُ الصَّحَابَةِ، وَقَاتَلُوهُمْ حَتَّى أَدَّوُا الزَّكَاةَ إِلَى الْخَلِيفَةِ، كَمَا كَانُوا يُؤدونها إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، حَتَّى قَالَ الصِّدِّيقُ :وَاللَّهِ لَوْ مَنَعُونِي عِقالا وَفِي رِوَايَةٍ : عَناقًا يُؤَدُّونه إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَأُقَاتِلَنَّهُمْ عَلَى مَنْعِهِ. (تفسير القرآن العظيم)

* والناس مؤمنون في أحكامهم ومواريثهم، ولا يدري ماهم عند الله فمن قال إنه مؤمن حقا فهو مبتدع، ومن قال إنه مؤمن عند الله فهو من الكاذبين، ومن قال أني مؤمن بالله فهو مصيب *

هەروەها خەڵكی لە باوەڕداران لە ڕووی حوكمدان و میراتگرییەوە، جا نازانین ئەو كەسانە لای الله چۆنن، هەركەس بڵێت من بە حەق ئیماندارم ئەوە بیدعەچییە، وە هەركەس بڵێت من ئیماندارم لای الله ئەوە لە درۆزنەكانە، بەڵكو ئەوەی بڵێت من ئیماندارم بە الله ئەوە پێكاوییەتی و ڕاست دەكات.

عەقیدەی ئەهلی سوننە و جەماعەت وایە هەر كەس زاهیرەن شەعائیری ئیسلامی نیشاندا و هیچ كوفر و شیركی لێ بەدەر نەكەوت ئەوا حوكم بە زاهیر دەدرێت و حسابی موسڵمانی بۆ دەكرێت ئەم كەسە. بەڵام نازانین ئاخۆ ئەو كەسە لای الله موسڵمانی حەقیقی یە یان نا، بۆیە ناخی كەسەكان بۆ الله تعالی جێ دەهێڵین و حوكمی زاهیر دەدەین بەسەر ئەو كەسانەی كە ئیسلام نیشان دەدەن.

هەروەكو الله تعالی لە بارەی اعرابییەكانەوە دەفەرموویێت: (قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَـٰكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ) (الحجرات: ١٤)

واتە: عەرەبە دەشتەکییەکان وتیان: بڕوامان هێناوە بە الله و بە پەیامبەری الله، بڵێ: نەخێر، باوەڕتان نەهێناوە بەڵام بڵێن: هەر لە ترسی کوشتن و دیل بوون موسڵمان و ملکەچ بووین، بڕوا هێنان هەیە و خۆ بەدەستەوەدان هەیە، ئەوەی ئێوە تەنها سەرزارییە و، لە دڵدا ڕاست ناکەن، هەر لەبەر ئەمەیشە کە هەندێ لە زاناکان دەڵێن: ئیمان و ئیسلام دوو زاراوەی جیاوازن. لەکاتێکی گرانی و وشکەساڵدا دەستەیەك لە عەرەبە دەوارنشینەکان هاتنە مەدینە و منەتیان بەسەر پەیامبەر (صلی الله علیه و سلم) نا، کە موسڵمان بوون، وتیان: ئەی پەیامبەری الله ! بڕوامان هێناوە، ئێمە وەك هۆزی فلان و فلان جەنگت لەگەڵ ناکەین بەڵێ، لەو قسە و باسانەیان زۆر گوت ! ئەوجا ئەم ئایەتە: (وقالت الاعرب آمنا..) هات. جا ئایەتەکە بە ڕاشکاوی گەیاندی کە وشە و مانای بڕوا (إیمان) گەلێ فراوانترو گەورەترە لە وشە و مانای ئیسلام .. چونکە باوەڕ (إیمان) بە دڵ و بە زمان و بە کردەوە (اعتقاد، قول، عمل) دەبێت، بەڵام ئیسلام بوون بە خۆ بەدەستەوەدان و ملکەچ بوونێکی ڕواڵەتیش دەبێ، جا الله هۆشیاری کردنەوە کە ئیمانی ڕاستەقینە دەبێ کردەوەش پشتگیری بکات. (ولما یدخل الإیمان في قلوبکم) وە هێشتا بڕوا نەچووەتە نێو دڵتانەوە (وإن تطیعوا الله ورسوله لا یلتکم من أعمالکم شیئا) ئەگەر گوێڕایەڵی الله و پەیامبەری الله بن، ئەوا الله ش هیچ شتێك لە پاداشتی کردەوەکانتان کەم ناکاتەوە و بە تێرو تەسەلی پاداشتتان دەداتەوە (إن الله غفور رحیم) بەڕاستی الله زۆر لێبوردە و میهرەبانە.

جا بۆیە لە ئیسلامدا حوکم بە زاهیر دەدرێت و دڵ و ناخی کەسەکان بۆ الله تعالی جێ دەهێڵین. هەر کەسێك فەڕائیزەکانی ئیسلام جێبەجێ بکات ئەوا حیسابی موسڵمانی بۆ دەکرێت تاکو کوفر و شیرکی لێ نەبینرێت ئەگەرچی لە ناخییەوەش باوەڕی بەو شتانە نەبێت کە دەیکات. جا ئەو کەسەی هەموو فەڕائیزاکان جێبەجێ دەکات و باوەڕیشی پێی نییە ئەوە هەر خۆی لە ئاخیرەتدا زەرەرمەند دەبێت.

هەروەها هەر کەسێك بڵێت من بە حەق ئیماندارم ئەوە بیدعەچییە، چونکە ئێمە لە بەشی (ئیمان زیاد و کەم دەکات) ڕوونمان کردەوە کە ئیمان جێگیر نییە و عەقیدەی ئەهلی سوننە وایە کە ئیمان زیاد و کەم دەکات و کۆمەڵێك بەڵگەشمان لەسەر ئەم باسە هێنایەوە.

بۆیە ئەو کەسەی کە بڵێ بە حەق ئیماندارم بیدعەچییە چونکە ئیعلانی ئەوەی کردووە کە کەسێکە خاوەن ئیمانێکی کامڵە و ئیمانی زیاد و کەم ناکات، ئەمەش پێچەوانەی قورئان و عەقیدەی ئەهلی سوننە و جەماعەیە و یەکێکە لە سیفەتەکانی خەواریج و موعتەزیلە.

بەڵکو ئەم قسەیە تەنیا بۆ الله تعالی یە و خۆی بڕیار دەدات کە کێ بە حەق ئیماندارە و کێ بە حەق کافرە، هەروەکو دەفەرموویێت: (أُولَـٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا) (الانفال: ٤) واتە: باوەڕدارانی ڕاستەقینە هەر ئەوانەن.

هەروەها دەفەرموویێت: (أُولَـٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا) (النساء: ١٥١)

واتە: بێ دوو دڵی ئەوانە کافرو بێ باوەڕن.

کەواتە بڕیار دان لەسەر ئەوەی کێ موسڵمانی حەقە و کێ کافری حەقە تەنیا بۆ الله تعالی یە و بۆ مەخلوقەکان نییە ئەم بڕیارە بدەن.

هەروەها هەر کەس بڵێ ئیماندارم لای الله ئەوە لە درۆزنەکانە.

زانایانی سەلەف نەهییان کردووە کە بڵێین لای الله تعالی ئیماندارم چونکە هیچ کەسێکمان نازانین حاڵمان چۆنە لای الله تعالی.

بەڵکو قسەی ڕاست و دروست ئەوەیە بڵێین ئیماندارین بە الله تعالی، هەروەها باوەڕمان بە هەموو ڕوکنەکانی ئیسلام و ئیمان هەیە، بەڵام نازانین ئاخۆ لای الله تعالی حاڵمان چۆنە و تەنیا الله عز وجل زانایە بە حاڵی بەندەکانی.

جا ئەوەی دەڵێ ئیماندارم لای الله ئەوە ئەم کەسە لەناو ئیرجاء و گومڕایی دەژی، چونکە مورجیئەکان کردەوە لە ئیمان دەبەنە دەرەوە و لای ئەوان وایە هەموو کەسێك لە ئیماندا وەکو یەکە و تەنانەت لای ئەوان هەموو کەسێك ئیمانی وەکو سەحابەکانی رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وایە، جا ئەمەش جۆرێکە لە گومڕایی و مرۆڤ لە دین دەباتە دەرەوە پەنا بە الله. بۆیە عەقیدەی ئەهلی سوننە وایە کە بڵێین ئیمانداریں بە الله تعالی بەڵام نازانین حاڵمان چۆنە لای الله تبارك وتعالی.

* والمرجئة مبتدعة ضلال *

مورڕجیئەکان بیدعەچی و گومڕان.

ئیرجاء : وشەی (المرجئة) لە دواخستنەوە هاتووە، بە مانای دواخستنی کردەوە لە باوەڕ دێت.

وشەی **(الإرجـاء)** دوو مانای هەیە :

یەکەم : دواخستن.

دووەم : بەخشینی تکاکاری.

مورڕجیئەکان : یەکێکن لە تاقمە کەلامیەکان لە بواری ئیمانەوە تێکەوتوون،هەروەها لەناوخۆشیاندا یەك نین.

ئەمانە پێیان وایە کەسێك لە دڵەوە مادەم بڕوادارە کردەوەشی نەبێت ئەهلی بەهەشتە، ئەو قسانەی زۆر باوە لەلایان ئیمان بریتییە لە گوفتاری زمان، مادەم گەر بە زمان بڵێن ئیماندارین ئەگەر بە دڵیش ئیمانی نەبێت هەر بڕوادارە، هەروەها دەڵێن ئیمانی گوفتارو زمان بەڕاست دانانی دڵە، هەروەها وا دەزانن ئیمان زیاد و کەم نابێت !.

(مورڕجیئەکان) وەك ئیمام أحمد (رحمە اللە) دەڵێت: ئەو کەسانە دەگرێتەوە، کە پێیان وابوو باوەڕ دەربڕینە بە زمان و بەس ، خەڵکی هەموو وەك یەك باوەڕیان هەیە کەسیان لە کەسیان زیاتر نییە، کەواتە لەلای ئەوان فریشتە و پێغەمبەران (علیهم السلام) و خەڵکی سادە هەموو وەك یەك باوەڕیان هەیە و

باوەڕ نە زیاد دەكات و نە كەم دەكات و هەركەسێ بە زمان شایەتومان بهێنێ ئەوە باوەڕدارە با یەك كردەوەی چاكیشی نەبێت.

(مورجیئە) تۆخەكان (غلاة) دەڵێن: لەگەڵ بوونی باوەڕدا گوناهـ زیانی نییە، هەروەك چۆن لەگەڵ بێ باوەڕیدا كردەوەی چاك سوودی نییە، ئەمەش بۆچوونی (جهم بن صفوان) و هاوڕێكانی بوو.

ئیمامی إبن القیم (رەحمەتی الله لێی بێت) لە نونیەكەی ـدا دەفەرموویێت:

وَكَذَلِكَ الارجاء حِين تقر
بالمعبود تصبح كَامِل الايمان
فارم الْمَصَاحِف فِي الحشوش
وَخرب الْبَيْت الْعَتِيق وجد فِي الْعِصْيَان
واقتل إِذا مَا اسطعت كل موحد
وتمسحن بالقس والصلبان
واشتم جَمِيع الْمُرْسلين وَمن أَتَوا
من عِنْده جَهرا بِلَا كتمان
وَإِذا رَأَيْت حِجَارَة فاسجد لَهَا
بل خر للأصنام والأوثان
وَأقر أَن الله جلّ جَلَاله
هُوَ وَحده البادي لذِي الأكوان
وَأقر أَن رَسُوله حَقًا أَتَى
من عِنْده بِالْوَحْي وَالْقُرْآن
فَتكون حَقًا مُؤمنا وَجَمِيع ذَا
وزر عَلَيْك وَلَيْسَ بالكفران

واتە: هەروەها لەلای مورجیئەکان کاتێك گوتت الله هەیە

ئیتر هەر تاوان و کوفرێکیش بکەیت تۆ ئیمانت کاملە و وەك پەیامبەران و مەلائیکەیت

تەنانەت قورئانیش فڕێدەیتە نێو زبڵ و پیسایی

هەروەها کەعبەش بڕوخێنیت ئەوا تاوانە و ئاساییە، ئیجتیهادێکت کردووە و نەتپێکاوە،

بیانکوژە هەموو موەحیدان تا دەتوانیت،

وە بیانسڕە بە سەلیبی نەساڕاوە و گوێی مەدەرێ،

هەروەها جوێن بدە بە تەواوی پەیامبەران لە هەر کوێوە هاتوون،

ئەمەش لەلایان شتێکی ڕوون و دیارە بەبێ شاردنەوە

لە هەرکوێ بەردێکت بینی سوجدەی بۆ ببە بەبێ ترس،

بەڵکو هەر بت و پەیکەر و مەعبودی ترت بینی جگە لە الله تعالی سوجدەیان بۆ ببە،

تەنیا بە قەول بیسەلمێنە الله تعالی کەون و کائیناتی دروست کردووە،

هەروەها پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیە وسلم) بە حەق هاتووە،

هەروەها بەڕاستی لەلای الله تعالی قورئان دابەزیوە،

ئەوا تۆ بەبێ گومان ئیمانداریت

هەروەها هەموو تاوانەکانیشت دەسڕێنەوە و تووشی هیچ کوفرێکیش نابیت.

* والقدرية مبتدعة ضلال، ومن أنكر منهم أن الله يعلم ما يكون قبل أن يكون فهو كافر *

هەروەها قەدەرییەکان بیدعەچی و گومڕان، هەروەها هەرکەس نکۆڵی ئەوە بکات کە الله هەموو شتێك دەزانێت پێش ئەوەی ڕووبدات ئەوە کافرە.

قەدەرییەکان : قەدەرییەکان لە کۆتایی سەردەمی هاوەڵاندا (الله لێیان ڕازی بێت) سەریانهەڵدا، قەدەرییەکان ئەوانەن کە نەفی قەدەریان دەکرد و ئینکاری قەدەریان دەکرد، و دەیانگوت: هەرچی لەم بوونەوەرەدا ڕوودەدات بە قەزا و قەدەری الله نییە، بەڵکو بەهۆی کرداری بەندەکان خۆیانەوەیە، هەروەها ویستی الله ـی لەسەر نەبووە لەپێشدا. قەدەرییەکان شوێنکەوتەی (معبدی الجهنی و غیلان دیمەشقی) بوون، هەروەها دەیانگوت: مرۆڤ خۆی بەدیهێنەرە لە ئەنجامدانی کردەوەکانی و قەدەر و چارەنووسەکانی خۆی و تاوان و سەرپێچییەکانی، هەروەها مرۆڤ خۆی موخەییەر و سەرپشك نییە، ئەمەش پێچەوانەی مەنهەجی ئەهلی سوننەیە، کە ئەهلی سوننە پێیان وایە : مرۆڤ هەم **(مُسَيَّر)** ـە واتە: بۆیان دیاری کراوە، و هەم **(مُخَيَّر)** ـە ، واتە : سەرپشکە لە هەندێك قەدەر ـدا، (مسیر) ـە وەك : مردن و نەخۆش بوون و جگە لەمانەش ، وە (مخیر) ـە لە ئەنجامدانی سەرپێچی و تاوان و جگە لەمانەش.

هەروەها قەدەریەکان بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کەوا مرۆڤ خۆی توانا و دەسەڵاتی هەیە، و ویست و مەشیئەتی هەیە، وە هێز و قودرەتی هەیە، هەروەها مرۆڤ خۆیان خاوەنی خێر و چاکە و شەڕ و خراپەن، و خۆیان خاوەنی سوود و زیانن، هەروەها گوێڕایەڵی و سەرپێچی، و هیدایەت و گومڕایی، هەروەها بەندەکان خۆیان کارەکانی خۆیان ئەنجام دەدەن و بەدی دەهێنن، بەبێ ئەوەی کە لەمەدا پێشینەیەکیان هەبێت لە عیلمی الله تعالی ـدا. جا قسەکانیان هاوشێوەیە لەگەڵ قسەی مەجوسیەکان و نەصرانیەکان، و ئەوەیش ئەسڵی زەندیقایەتییە.

(السنة ی الكرماني: ژمارەی ٩٣)

هەروەها پێشەوا مالك ـی کوڕی ئەنەس (ڕەحمەتی الله لێی بێت) دەفەرمووێت: قەدەریەکان نیکاح و هاوسەرگیریان لەگەڵدا ناکرێت، و نوێژ لەدوایانەوە ناکرێت، و قسەیان لێ وەرناگیرێت، و ئەگەر لەسەر لێوارێکەوە بینیتان هەڵیان بدەنە ناویەوە.

(القضاء والقدر : ٤٦٧)

هەروەها زۆرێك ئەم ناوی قەدەریە دەدەن بەسەر موعتەزیلەکانیشەوە.

* وأن الجهمية كفار *

هەروەها جەهمییەکان کافرن.

جەهمیەکان : ئەوانەن کەوا پەکخەر و ڕەتکەرەوەی سیفاتەکانی الله تعالی ـن، پێیان دەگوترا: جەهمیەکان، کە دەدرانە پاڵ: جەهمی کوڕی صەفوان، أبو محرز، مەولای بني راسب، هەندێك کەس نازناوی (الترمذي)ـیان لێ نابوو، (تێبینی: مەبەست لە الترمذي ڕاوی فەرموودە نییە) هەروەها هەندێکی تر نازناوی سەمەرقەندی ـیان لێ نابوو، بەڵام شوێنکەوتووەکانی بە جەهمیەت دەناسرێنەوە، وەك درانە پاڵیان بۆ لای جەهمی کوڕی صەفوان، لەپاشاندا ئەمە بووە نازناوێك بۆ ئەو کەسانەی کە نەفی تەواوی سیفاتەکانی الله تعالی ـیان دەکرد، بە إعتباری ئەوەی کە جەهمیەکان یەکەم تاقم بوون کە نەفی سیفاتەکانی الله سبحانه وتعالی ـیان کرد و ڕەتیان کردەوە.

هەروەها دەیانگوت: ئیمان تەنها بەڕاست دانانی لە دڵەوە بەسە کە لە کەسێکدا هەبێت، و بە مەرجیان دادەنا بۆ کەوتنە ناو کوفرەوە تەنها إستحلال و حەڵاڵ کردن لە دڵەوە.

* والرافضة رفضوا الإسلام *

ڕافیزەکان ڕەفزی دینی ئیسلامیان کردووە.

ڕافیزەکان : ڕافیزی: نازناوێکە زەیدی کوڕی عەلی کوڕی حوسەین داویەتی بەسەر ئەو کەسانەی کە لێی جودابوونەوە و تەفرەقەیان دروست کرد، لەوانەی کە لە کوففە بەیعەتیان پێی دابوو، لەبەرئەوەی نکۆڵی دەکرد لێیان لەوەی کە تانە و تەشەر بدەن لە پێشەوا أبوبکر و پێشەوا عومەری کوڕی خەطاب (الله لێیان ڕازی بێت) ، أبو حەسەنی ئەشعەریش لە کتێبی (المقالات) ئەم نازناوەی داوە بەسەر هەموو ئەو کەسانەی کە ڕەفزی خیلافەتی هەردوو خەلیفەی پێغەمبەریان دەکردەوە (صلى الله عليه وسلم) کە ئەوانیش أبوبکر و عومەری کوڕی خەطاب بوون.

بۆ زانیاری زیاتر سەیری ئەم کتێبانە بکە:

(مقالات الإسلاميين: ١٦)
(البرهان في معرفة عقائد أهل الأديان: ٣٦)
(خطط المقريزي: ٢/٣٥١)

هەروەها ڕافیزە یەکێکە لە تاقمەکانی شیعە، هەروەها مەزهەبەکەیان بەرپاکردووە لەسەر جنێودان بە أبوبکر و عومەر و عوسمان (الله لێیان ڕازی بێت) ، هەروەها لەسەر جنێودان بە دایکی ئیمانداران عائیشە (الله لێی ڕازی

بێت) و تانە و تەشەردان لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و هاوەڵان (الله لێیان ڕازی بێت) بە هەڵبەستنی چەندین درۆ و بوهتان بۆیان بەوەی کە شایەن نییە پێیان، هەروەها بانگەشەی دووربوون لە گوناهـ و تاوان (مەعصوم) بۆ پێشەواکانیان دەکەن بەشێوەیەك کە لە پێگە و پلەو و پایەی پێغەمبەران دایاندەنێن، بەڵکو تەنانەت پێشەوا عەلی (الله لێی ڕازی بێت) دەپەرستن لەشوێنی الله عز وجل، هەروەها قورئانیان گۆڕیوە و تەحریفیان کردووە، هەروەها بانگەشەی ئەوە دەکەن کە (ئەو قورئانە گۆڕدراوەی لەلایانە) بریتییە لە قورئانی فاتیمە، هەروەها ڕافیزیە موشریکەکان لەکاتی ناخۆشی و سەختی و تەنگانەکانیاندا هانا و هاواری پێشەوا عەلی و فاتیمە دەکەن لەجیاتی الله تعالی، هەروەها بە ئەهلی سوننەیان دەگوت: نەواسب (نواصب)، جا تاقمی شیعە لە سەرەتادا ڕافیزە و زەیدیەکان و جگە لەوانیش بووە، بەڵام لەم سەردەمەی ئێستاماندا هەموویان لەسەر دینی ڕافیزەن، هەروەها زیاد لەوانەشی کە باسکرا مەرقەد و قەبر پەرستن.

شێخ عبد اللطيف کوڕی عبد الرحمن کوڕی حسن آل الشيخ (ڕەحمەتی الله لێی بێت) دەفەرمووێت: مەرقەدی حوسەینیان هەیە و ڕافیزە ئەم مەرقەدەی وەك بت لێ کردووە ، بەڵکو کردوویانە بە پەروەردگارێکی هەڵسوڕێنەر، جا بەهۆیەوە دینی مەجوسیەتیان گەڕاندۆتەوە، هەروەها سەردەمی لات و عوززا و ئەوەی ئەهلی جاهیلییەت لەسەری بووینە زیندوویان کردۆتەوە، وە بەهەمان شێوە مەرقەدی عەباس و مەرقەدی عەلی ... جا ڕافیزە نوێژ بۆ ئەو مەرقەدانە دەکەن، و ماڵ و سامان و نەزرەکانیان بۆ ئەم مەرقەدانە خەرج دەکەن.

(مجموعة الرسائل والمسائل النجدية)

شيخ الإسلام إبن تيمية (ڕەحمەتی الله لێی بێت) دەفەرمووێت: ڕافیزیەکان دڵەکانیان پڕە لە بوغز و کینە بەرامبەر گەورە و بچوك لە موسڵمانان و پیاو چاکەکانیان و غەیری پیاو چاکەکانیان، جۆرە ڕقێك کە لە دڵی کەس نییە.
(الفتاوى: ٤٨٨/٢٨)

هەروەها فەرموویەتی: ڕافیزە بنچینەی هەموو فیتنە و ناخۆشیەکانن، و زۆربەی ئەو شمشێرانەی بەر گەردەنی موسڵمانان دەکەوێ هەمووی لە ڕێگەی ئەوانەوە بووە، و ئەو کەسەشی دینی ڕافیزەی دامەزراند عبدالله کوری سەبەئـ ی زەندیقی مولحیدی بە ڕەگەز یەهودی بوو و دوژمنی ئیسلام بوو.
(منهاج السنة: ٣٦٢/٤)

ئیمامی طەڵحەی کوڕی موصەریف (ڕەحمەتی الله لێی بێت) دەفەرمووێت: ڕافیزیەکان ئافرەتەکانیان مارە ناکرێت، و سەربڕاویشیان ناخورێت، لەبەرئەوەی ڕافیزیەکان ئەهلی ڕیددە و هەڵگەڕاوەن.
(الإبانة الصُغرى : إبن بُطّة)

* والخوارج مراق *

خەواریجەکان دەرچوون لە دین.

خەواریجەکان : الخوارج " کـــ جمع ـــۆی ووشەی " خارجة "، واتە: (تاقمی دەرچوو ــ دەرچووەکان)، ئەم تاقمەیە لە بنچینەدا: هەموو ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە خروجیان کرد و دەرچوون لە گوێڕایەڵی کردنی پێشەوا عەلی کوڕی أبو طالب (الله لێی ڕازی بێت)، لەو کەسانەی کە لەگەڵی بوون لە جەنگی (صفین)، سەرەتا هەر خۆیان ڕازی بوون لەسەر دادوەری و حوکم کردن لەلایەن پێشەوا عەلی ـەوە، کەچی پاشان گوتیان پێی: بۆچی تۆ حوکم و دادوەری لە نێوان پیاوەکان دەکەیت ؟ " لا حکم إلا لله " هیچ حوکم و دادوەری کردنێك نییە تەنها بۆ الله نەبێت.

هەروەها پێیان دەگوترا: (حرورية ــ حەروریەکان) لەبەر خۆ دانە پاڵیان بۆ لای ناوچەی (حروراء) لەدوای پاشەکشە و گەڕانەوەیان لە جەنگی (صفین)، لەو ڕۆژەدا ژمارەیان دەگەیشتە نزیکەی دوانزە هەزار کەس.

ئینجا پێشەوا عبدالله ـی کوڕی عەباس (الله لێی ڕازی بێت) چوو بۆ مونازەرە و گفتوگۆ کردن لەگەڵیان، زۆرێکیان گەڕانەوە، ئەوانەشی کە مانەوە جەنگیان کرد هەتاوەکو شکستیان هێنا، پاشان خەواریجەکان بوونە چەندین دەستە و تاقم، بەڵام هەموویان ئەم ڕاو بۆچوونە کۆیان دەکاتەوە: تەکفیر کردنی پێشەوا

عەلی کوڕی أبو طالب و پێشەوا عوسمانی کوڕی عەفان و هاوەڵانی جەنگی (الجمل)، و هەر کەسێکیش ڕازی بێت بە تەحکیم و دادوەری کردن، و یان ئەو کەسەی حاکمەکان یان یەکێکیان بەڕاست بزانێت، هەروەها تەکفیری ئەو کەسانەش دەکەن کە خاوەنی گوناهی گەورەن، هەروەها ئەم ڕاو بۆچوونەشیان هەیە کەوا ئەگەر ئیمام و پێشەوا ستەمێکی کرد دەبێت خروج بکەی و دەربچی لە گوێڕایەڵی کردنی.

هەروەها هەموو ئەو کەسانەشی کە لەدوای ئەمانەوە دێن لەوانەی کە هەڵگری بنچینە و أصولەکانیانن، یان پەیڕەوی مەزهەبەکەیان دەکات ئەوا ئەویش بە هەمان شێوە کەسێکی خاریجی و دەرچووە.

هەروەها بۆ زانیاری زیاتر لەبارەیان سەیری ئەم کتێبانە بکە:

(الملل والنحل: ١/١١٤)
(الفرق بين الفرق : لاپەڕەکانی ٧٢،٧٣)
(مقالات الإسلامين للأشعري: ١/١٦٧)
(مجموع الفتاوى: ٣/٢٧٩)

هەروەها لە بنچینە و أصولی مەزهەبی خەواریجەکان ئەوەیە کەوا: ئیمان لەلایان تەنها یەك شتە، یان ئەوەیە هەمووی لەگەڵتە و دەمێنێت، یانیش هیچی نامێنێت و دەڕوات (هاوشێوەی مورجیئەکان کە ئەوانیش ئیمان لەلایان تەنها یەك شت بوو) هەروەها دەڵێن: ئیمان نە زیاد دەکات و نە کەمیش دەکات، و قورئانیان بە عەقڵی خۆیان تەفسیر دەکرد، تەنانەت دەیانگوت: پێنج نوێژ لەسەر

موسڵمانان بوونی نییە بەڵكو تەنها سێ نوێژ هەیە، هەروەها لە بنچینە و أصولی خەواریجەكان: خەڵكیان إمتحان دەكرد و تاقی دەكردەوە بە تەوحید، هەروەكو چۆن ئیمامی بەربەهاری (رەحمەتی الله لێی بێت) لە [شرح السنة] ـدا فەرموویەتی: (إذا قال لك الرجل حدّثني عن التوحيد فهو من الخوارج).
واتە: ئەگەر پیاوێك پێتی گوت: دەربارەی تەوحید قسەم بۆ بكە، ئەوا بزانە ئەو كەسە لە خەواریجەكانە.

سەرنجی ووتەكەی ئیمامی بەربەهاری بدە مانای ئەوە دەگەیەنێت كەوا خەواریجەكان موسڵمانان إمتحان و تاقی دەكەنەوە دەربارەی عەقیدەیان، لەبەرئەوەی لەلای خەواریجەكان ئەسڵ لە خەڵكی كوفرە، بە پێچەوانەی عەقیدەی ئەهلی سوننە و جەماعەت.

* ومن زعم أن القرآن مخلوق فهو كافر كفرا ينقل عن الملة، ومن شك في كفره ممن يفهم فهو كافر *

هەرکەس بانگەشەی ئەوە بکات کە قورئان دروستکراوە (مخلوق) ئەوە کافرە کوفرێکە دەری دەکات لە ئیسلام، هەروەها هەرکەس گومانی هەبێت لە کافر بوونی لەو کەسانەی تێدەگەن ئەوە کافرە.

سأل رجل الإمام أحمد بن حنبل ، فقال : يأبا عبدالله ، أصلي خلف من يشرب المسكر ؟ قال : لا . قال : فأصلي خلف من يقول القرآن مخلوق؟ فقال : سبحان الله !أنهاك عن مسلم ، تسألني عن كافر ؟
{طبقات الحنابلة ٢/٣٧٨}

کابرایەك پرسیاری کرد لە ئیمامی احمد (رحمه الله) و پێی گوت: ئەی باوکی عبدالله ئایا نوێژ بکەم لەدوای کەسێکی سەرخۆشەوە ؟ فەرمووی: نەخێر. کابرا گوتی: ئەی لەدوای کەسێکەوە نوێژ بکەم کە بڵێت قورئان مەخلوقە (دروست کراوە) ؟

ئیمامی احمد (رحمه الله) فەرمووی: پاك و بێگەردی بۆ الله من ڕێگریت لێدەکەم لە نوێژکردن لە پشتی موسوڵمانەوە، و تۆش پرسیاری کافرم لێ دەکەیت.

واتە ئەو کەسەی کە باوەڕی وابێ قورئان دروستکراوە کەسێکی کافرە و پێی لە دین دەردەچێت.

* ومن شك في كلام الله فوقف فيه شاكا، يقول : لا أدري مخلوق أم غير مخلوق فهو جهمي، ومن وقف في القرآن جاهلا علم وبدع ولم يكفر. ومن قال : لفظي بالقرآن مخلوق، أو القرآن بلفظي مخلوق فهو جهمي *

هەرکەس گومانی هەبێت لە ووتەی الله، و بوەستێت تێیدا بە گومانەوە، بڵێت : نازانم دروستکراوە (مخلوق) یان دروستکراو (مخلوق) نییە ئەوە جەهمییە، هەروەها ئەوەی بوەستێت لە قورئاندا بە نەزانین، ئەوە فێردەکرێت و تەبدیع دەکرێت بەڵام تەکفیر ناکرێت. هەروەها هەرکەس بڵێت ووتەی من بە قورئان مخلوقە، یان قورئان بە دەربڕینی من مخلوقە، ئەوە جەهمییە.

* قال أبو محمد : سمعت أبي يقول : علامة أهل البدع : الوقيعة في أهل الأثر *

أبو محمد فەرموویەتی : گوێم لە باوكم بوو دەیگوت : نیشانەی أهلی بیدەع ئەوەیە : أهلی ئەثەر (حدیث) لەكەدار دەكەن.

هەروەكو چۆن دەبینین خەواریجەكان بە ئەهلی سوننە دەڵێن مورجیئە، و مورجیئەكان بە ئەهلی سوننە دەڵێن خەواریج، هەروەها معطیلەكان بە ئەهلی سوننە دەڵێن مشبهە، و مشبهەكان بە ئەهلی سوننە دەڵێن معطیلە، هەروەها قەدەرییەكان بە ئەهلی سوننە دەڵێن جەبەری، و جەبەرییەكان بە ئەهلی سوننە دەڵێن قەدەری ... هتد، بەڵام ئەمانە هەموویان ئەهلی سوننە لەكەدار دەكەن و ئەهلی سوننە دوورە لە هەموو ئەم تاقمە گومڕایانە و لە هەموو حاڵەتەكان ئەهلی سوننە لە وەسەت و ناوەڕاستدایە و لەسەر ڕێگای ڕاستن.

* وعلامة الزنادقة : تسميتهم أهل الأثر حشوية، يريدون إبطال الآثار *

هەروەها نیشانەی زندیقەکان ئەوەیە : أهلی ئەثەر (حدیث) ناو دەنێن حشویة، دەیانەوێت ئەثەرەکان هەڵبوەشێننەوە.

حەشەویە : تاقمە گومڕاکان و ئەهلی بیدعە بە ئەهلی سوننە و فەرموودە دەڵێن حەشەوی، تۆمەتباریان دەکەن کە ئەوان بێکەڵکن لەناو خەڵکی و بێسوودن، و وتەکانیان بێ سوودە.

ئیبن قوتەیبە لە (تأویل مختلف الحدیث) دەڵێت : ئەهلی بیدعە بە ئەهلی حەدیثیان دەگوت حەشەوی.

* وعلامة الجهمية : تسميتهم أهل السنة مشبهة. *

هەروەها نیشانەی جەهمییەکان ئەوەیە : أهلی سوننە ناو دەنێن مشبهة.

مشبهة : لێکچوێنەرەکان ــ موشەبیهەکان ئەوانەن کە سیفاتەکانی الله تعالى دەچوێنن بە سیفاتی درووستکراوەکانی، دەڵێن: الله بیستنی وەك بیستنی مرۆڤەکانە، جا لە سەرووی ئەم موشەبیهانەوەش: (الحكمي) حەکەمیـەکانن کە هاوەڵانی هیشامی کوڕی حەکەم ـی ڕافیزی ـن، باوەڕیان وایە کە الله سبحانە وتعالی، خاوەنی جەستەیەکە کەوا حەد و نیهایەتی هەیە، پان و درێژە، درێژیەکەی هاوشێوەی پانیەکەیە (پاك و بێگەردی بۆ الله تعالى لەوەی ئەو موشریکانە بانگەشەی بۆ دەکەن) هەروەها لەو موشەبیهانە (الجواليقية) جەوالیقی ـیەکان هەنە کە شوێنکەوتەی هیشامی کوڕی سالم ـی جەوالیقی ڕافیزی ـن، کە پێیان وایە الله تعالى لەسەر شێوەی مرۆڤ و ئادەمی ـە، هەروەها لەو موشەبیهانە (الحوارية) حەواریەکان هەنە، کە شوێنکەوتەی داودی حەواری ـین، کە ئەوانیش وەسفی الله سبحانە وتعالی دەکەن بەوەی کە هاوشێوەی گشت ئەندامەکانی مرۆڤە جگە لە داوێن و ڕیش نەبێت، هەروەها لەو موشەبیهانە: (الكرامية) کرامیەکان هەنە کە ئەوانیش بانگەشەی ئەوە دەکەن کە الله تعالى جسم و لاشەی هەیە، جگە لەمانەش زۆریتر هەنە، کە زانایان و پێشەوایانی ئەهلی سوننە وەڵامی ئەمانەیان داوەتەوە و بەرپەرچیان داونەتەوە و ئینکاریان کردووە لەم قسانەیان، بەڵکو زۆرێکیان تەکفیری ئەمانەیان کردووە، هەروەها ئیعتباریان بۆ کردوون بە زێدەڕەوە دەرچووەکان لە ئیسلام (سبحان الله عما يصفون).

* وعلامة القدرية : تسميتهم أهل السنة : الجبرية. *

هەروەها نیشانەی قەدەرییەکان ئەوەیە : أهلی سوننە ناو دەنێن الجبرية.

الجبرية : جەبەریەکان پێیان وایە بەندە لە لایەن الله تعالى جەبریان (زۆریان) لێ کراوە کە گوناح بکەن، واتا: بە هیچ گوناحێك تاوانبار نابێت.

* وعلامة المرجئة : تسميتهم أهل السنة : مخالفة ونقصانية. *

هەروەها نیشانەی موڕجیئەکان ئەوەیە : أهلی سوننە ناو دەنێن پێچەوانە و کەموکوڕ.

* وعلامة الرافضة : تسميتهم أهل السنة : نابتة و ناصبة. *

هەروەها نیشانەی ڕافیزەکان ئەوەیە : أهلی سوننە ناو دەنێن نابتة و ناصبة.

* ولا يلحق أهل السنة إلا إسم واحد ويستحيل أن تجمعهم هذه الأسامي *

هيچ ناوێك نالكێندرێت به أهلى سوننەوە ئیللا یەك ناو نەبێت ئەویش (ئەهلى سوننەیە)، و هەرگیز ئەم كۆمەڵە ناوانە لەخۆ ناگرێت.

* قال أبو محمد : سمعت أبي وأبا زرعة يأمران بهجران أهل الزيـغ والبدع، ويغلظان رأيهما أشد التغليظ، وينكران وضع الكتب بالرأي في غير آثار *

أبو محمد فەرموویەتی : گوێم لە باوكم و أبو زرعة بوو ئەمریان دەكرد بە دووركەوتنەوە و هەجر كردنی أهلى زیغ و بیدعە، هەروەها ڕقیان لە بۆچوونەكانیان بوو بە توندترین ڕق لێبوونەوە، و ڕێگربوون لە دانان و نووسینی كتێب بە بیروبۆچوونی خۆت بەبێ گەڕانەوە بۆ ئەثەر.

* وينهيان عن مجالسة أهل الكلام وعن النظر في كتب المتكلمين، ويقولان: لا يفلح صاحب الكلام أبدا *

هەروەها ڕێگریان دەکرد لە دانیشتن لەگەڵ أهلی کلام و لە سەیر کردنی کتێبەکانی أهلی کلام، و دەیانگوت : هەرگیز سەرفراز و سەرکەوتوو نابن أهلی کلام و هاوەڵانی کلام.

ئەهلی کلام : تاقمێکی فەلسەفین، دەڵێن: ئیمان بریتییە لە تەسدیقی زمان، نەك دڵ و کردەوە، ئەقڵی خۆیان دەخەنە پێش نەقڵ و دەقەوە، کۆمەڵێکی عەقڵانین عەقڵ تەقدیس دەکەن ئەگەر ئایەتێك یان فەرموودە نەچێتە عەقڵیانەوە وەری ناگرن .!

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ